

І С Т И Н И

ОСКАР
ВАЙЛД

КЕНТЕРВІЛЬСЬКИЙ
ПРИВИД

І С Т И Н И

ОСКАР ВАЙЛД

КЕНТЕРВІЛЬСЬКИЙ ПРИВИД

Харків
«ФОЛІО»
2018

УДК 821.111

В 14

Серія «Істини» заснована у 2017 році

Переклад з англійської

Д. О. Радієнко

Художник-оформлювач *О. А. Гугалова*

Вайлд Оскар

В 14 Кентервільський Привид / Оскар Вайлд; пер. з англ. Д. О. Радієнко; худож.-оформлювач О. А. Гугалова. — Харків: Фоліо, 2018. — 155 с. — (Істини).

ISBN 978-966-03-7836-0 (Істини).

ISBN 978-966-03-8043-1.

Усе життя англо-ірландського письменника, поета, драматурга, есеїста, великого майстра парадоксу Оскара Вайлда (1854—1900) пройшло між вигадкою й реальністю, навіть своє ім'я він був змушений змінити після звільнення з тюрми. Роздуми про співвідношення добра, зла й краси притаманні усім його творам, не виключаючи казок, що увійшли до цього видання.

«Кентервільський Привид» — смішна і зворушлива розповідь про невдачу-примару, якого чомусь зовсім не бояться нові мешканці замку. Ба більше — вони ще й знущаються: то подушками закидають, то виставлять проти нього свого привида, то водою холодною обіллють, то новітні хімічні засоби випробують... Але виявилося, що і серед цих безпардонних американців є ангели: мила, відважна дівчина, яка не позбавлена співчуття.

УДК 821.111

ISBN 978-966-03-7836-0

(Істини)

ISBN 978-966-03-8043-1

© Д. О. Радієнко, переклад, 2008

© О. А. Гугалова, художнє оформлення, 2018

© Видавництво «Фоліо»,
марка серії, 2017

КЕНТЕРВІЛЬСЬКИЙ ПРИВИД

Матеріалістично-ідеалістичний роман

Розділ перший

Коли містер Хайрам б. Отіс, американський посол, купив замок Кентервіль, усі казали йому, що це страшенне глупство — адже немає сумніву, що в замку водяться привиди. Та й сам лорд Кентервіль власною особою, людина вельми обачлива, вважав за свій обов'язок попередити містера Отіса про цю обставину під час підписання угоди.

— Наша родина не жила в цьому замку, — сказав лорд Кентервіль, — відтоді, як моя двоюрідна бабуся, удова-герцогиня Болтонська, зазнала тяжкого потрясіння, від якого так і не отямилася довіку. Вона перевдягалася до вечері, і раптом на плечі їй лягли руки скелета. До того ж мушу вам сказати, шановний містере Отіс, що привида бачили декілька членів моєї сім'ї, живі й понині, а також наш пастор, превелебний отець Огастес Демпір, магістр Кембриджського коледжу. Після нещасного випадку з герцогинею всі молодші слуги пішли від нас, а леді Кентервіль часто не могла заснути вночі, бо їй чувся таємничий шум у коридорі й бібліотеці.

— Мілорде, — мовив містер Отіс, — я купую привида разом із меблями. Я прибув із розвинутої країни, де є все, що

можна купити за гроші; а наша спритна молодь начебто здатна впоратися з вашим Старим Світом, бо зманює від вас найкращих акторів і примадонн. Тож закладаюся, що якби в Європі з'явився хоч один справжній привид, ми б дуже скоро демонстрували його в одному з наших музеїв чи у виїзному шоу.

— Боюся, цей привид таки існує, — з посмішкою мовив лорд Кентервіль, — хоча, можливо, він відмовився б від пропозицій ваших діловитих імпресаріо. Про нього відомо вже три сторіччя, а точніше, з року тисяча п'ятсот вісімдесят четвертого, і він завжди з'являється перед смертю одного з членів нашої родини.

— Як на мене, у таких випадках доречніше викликати лікаря, лорде Кентервіль. Але ж, сер, привидів насправді не існує. Сподіваюся, англійська аристократія не піддає сумніву беззаперечні закони природи?

— Так, ви, американці, поводитесь вельми природно, — мовив лорд Кентервіль, певно, не зрозумівши суті зауваження містера Отіса. — Ну, якщо присутність привида в домі вас не хвилює, то все гаразд. Тільки пам'ятайте, що я вас попереджав.

За кілька тижнів угода продажу була підписана, і наприкінці сезону посол зі своєю родиною переїхав до Кентервільського замку. Місіс Отіс, що зажила слави найпершої красуні Нью-Йорка, будучи міс Лукрецією Р. Теппен з П'ятдесят третьої Вест-стрит, нині була вродливою жінкою середнього віку, з гарними очима і немовби точеним профілем. Більшість американських леді, виїжджаючи за кордон, удають з себе хронічно хворих — адже, на їхню думку, це ознака європейської витонченості; проте місіс Отіс ніколи не припускалася такої помилки. Вона мала чудову фігуру і дивовижний запас енергії. Власне кажучи, вона була вельми схожа на англійку, і це ще раз доводить, що нині в нас

з Америкою все однакове — звичайно, крім мови. Старший син, якого батьки в пориві патріотичних почуттів охрестили Вашингтоном — на що він завжди ремствував, — був гарним білявим юнаком і обіцяв зробити блискучу дипломатичну кар'єру, бо вже три сезони танцював у першій парі котильйону в казино Ньюпорта і встиг прославитись як вправний танцюрист навіть у Лондоні. Його єдиною слабкістю були гарденії та аристократичні титули, а взагалі йому аж ніяк не бракувало здорового глузду. Що ж до міс Вірджинії Е. Отіс, це була тендітна шістнадцятирічна дівчинка, струнка та жвава, мов оленятко, з мрійливими голубими очима. Вона була чудовою вершницею і одного разу, двічі об'їхавши парк на своєму поні наввипередки зі старим лордом Білтоном, обійшла його на півтора корпусу біля самої статуї Ахіллеса. Це привело юного герцога Чеширського у такий захват, що він тут-таки запропонував їй руку і серце — і того ж вечора, проливаючи потоки сліз, був відправлений назад до Ітона своїми опікунами. Двоє молодших дітей, брати-близнюки, мали сімейне прізвисько «Зірки та стрічки», бо їх весь час лупцювали. Це були гарні хлоп'ята — до того ж, за винятком шановного пана посла, єдині щирі республіканці в сім'ї.

Оскільки замок Кентервіль лежить за сім миль від найближчої залізничної станції Ескот, містер Отіс телеграфував, щоб по них прислали екіпаж, і родина вирушила в путь у чудовому гуморі. Був гарний липневий вечір, із соснового лісу долинав густий аромат глици. Тут і там чулося ніжне туркотіння диких голубів, і часом у заростях чагарника мигтіло строкате пір'я фазана. Маленькі білки визирали з верховіття придорожніх буків, а дикі кролі шарудили в кущах або ж, задерши білі хвости, прудко стрибали геть через порослі мохом пагорки. Проте, коли екіпаж в'їхав на замкову алею, небо раптом нахмарилося, довкола запанувала дивна тиша,

велика згряя круків безшумно пролетіла над головами прибульців, і не встигли вони увійти до будинку, як згори впали перші важкі краплини дощу.

На сходах замку їх зустріла літня жінка в ошатній сукні з чорного шовку, білому чепчику і фартушку. Це була місіс Амні, економка, яку місіс Отіс на наполегливе прохання леді Кентервіль лишила на службі. Вона низько вклонилася кожному по черзі і з трошки дивною старомодною гречністю мовила:

— Ласкаво прошу до замку Кентервіль!

Увійшовши за нею слідом, вони проминули розкішний хол, умебльований у тюдоріанському стилі, і опинилися в бібліотеці — довгій низькій кімнаті з чорними дубовими панелями, в кінці якої було велике вікно, закрите кольоровими шибками. Стіл уже був накритий для чаювання, і, знявши свої дорожні плащі, вони сіли пити чай і роздивлятися кімнату, а місіс Амні їм прислужувала.

Раптом погляд місіс Отіс упав на тьмяну червону пляму на підлозі, біля каміна, і, гадки не маючи про справжню природу цього знаку, вона зауважила місіс Амні:

— Мабуть, тут щось пролилося.

— Так, мадам, — відповіла економка приглушеним голосом. — Тут пролилася кров.

— Який жах, — мовила місіс Отіс. — Мені не подобаються криваві плями у вітальні. Треба це витерти.

Стара жінка всміхнулася і прошепотіла тим самим таємничим тоном:

— Це кров леді Елеонори де Кентервіль, убитої на цьому самому місці своїм чоловіком, сером Симоном де Кентервілем, року тисяча п'ятсот сімдесят п'ятого. Сер Симон пережив її на дев'ять років, а потім зник за вельми загадкових обставин. Його тіло так і не знайшли, але грішний дух його

блукає замком донині. Ця кривава пляма завше привертає увагу туристів. А змити її неможливо!

— Які дурниці! — вигукнув Вашингтон Отіс. — Першокласний Плямовивідник та Супер-очищувач фірми «Пінкер-тон» знищить її в одну мить!

І перш ніж перелякана економка встигла втрутитись, він кинувся до плями, став на коліна і почав завзято терти підлогу маленькою чорною паличкою, схожою на косметичний олівець. Якась мить — і від плями не лишилося й сліду.

— Я знав, «Пінкер-тон» і з цим упорається! — триумфально вигукнув він, озирнувшись до родичів, що захоплено спостерігали за його діями. Та щойно він вимовив ці слова, сліпуча блискавка осяяла напівтемну кімнату, страшний удар грому змусив усіх скочити з місця, а місіс Амні знепритомніла.

— Який жахливий клімат! — незворушно мовив американський посол, запалюючи довгу сигару. — Певно, ця країна так перенаселена, що гарної погоди бракує на кожного. Я завжди вважав, що єдиний вихід для Англії — еміграція.

— Хайраме, любий, — сказала місіс Отіс, — а як нам бути з цією особою, якщо вона має звичку непритомніти?

— Зменшимо їй платню, як за збитки, — відповів посол, — і вона перестане.

За хвилю місіс Амні справді очуняла. Проте вигляд у неї був украй пригнічений, і вона суворо застерегла містера Отіса, що над його домом нависла страшна загроза.

— Сер, я на власні очі таке бачила, — мовила вона, — від чого у добрих християн волосся стане дибки. Багато, багато ночей я не могла skleпити повік, бо в цьому домі діються страшні речі.

Проте містер Отіс і його дружина щиро запевнили добру жінку, що не бояться привидів, і, закликаючи всемогутнє Провидіння бути милосердим до її нових хазяїв, а також на-

тякнувши на підвищення платні, стара економка подріботіла до своєї кімнати.

Розділ другий

Буря лютувала всю ніч, та нічого особливого не сталося. Проте вранці, спустившись до сніданку, всі знов побачили на підлозі жахливу криваву пляму.

— Не думаю, що Супер-очищувач схибив, — сказав Вашингтон. — Я його де тільки не випробовував. Ясна річ, це привид.

Він витер пляму знов, але наступного дня вона була на своєму місці — і на третій ранок також, хоч звечора містер Отіс власноруч замкнув бібліотеку і забрав ключа нагору. Тепер в усієї родини з'явилося цікаве заняття. Містер Отіс почав думати, що виявив надмірний догматизм, заперечивши існування привидів; місіс Отіс виказала намір вступити до спіритичного товариства, а Вашингтон написав до панів Майєрс і Помор довгого листа на тему «Стійкість кривавих плям злочинного походження». А одної ночі їхні останні сумніви в існуванні потойбічних сил розвіялися назавжди.

День був жаркий і сонячний, і по вечірній прохолоді родина вирушила на прогулянку. Повернулися вони близько дев'ятої і сіли до легкої вечері. Про привидів не було й мови, тому ніхто не перебував у тому надчутливому настрої, що здебільшого передуює появі духів. Як згодом розповідав мені містер Отіс, вони говорили на звичайні теми, як заведено в товаристві освічених американців з вищого класу: про те, що міс Фанні Дейвенпорт як актриса перевершує Сару Бернар; що навіть у кращих англійських оселях не подають до столу молодії кукурудзи, гречаників та кукурудзяної каші; що Бостон має вирішальне значення для розвитку світової духовності; що квиткова система багажних перевезень на за-

лізниці має безліч переваг; що нью-йоркська вимова звучить куди мелодійніше, ніж протяжна лондонська говірка. Прожодні надприродні явища, як і про сера Симона де Кентервіля, ніхто не обмовився й словом. Об одинадцятій усі побажали одне одному доброї ночі й пішли спати, а через півгодини в усьому домі погасили світло. Проте невдовзі містер Отіс прокинувся від дивного шуму в коридорі, за дверима його кімнати. Звук був схожий на брязкіт металу і щомить наближався. Містер Отіс устав, запалив сірника і поглянув на годинник. Була рівно перша. Містер Отіс лишився цілком спокійним і помацав свій пульс, що аж ніяк не був прискореним. Тим часом дивний шум лунав уже зовсім близько, і містер Отіс ясно почув кроки. Він взув капці, вийняв зі своєї дорожньої валізи невелику пляшечку і відчинив двері. Просто перед ним у блідому місячному сяйві стояв страховидний стариган. Його очі палали червоним вогнем, мов жарини; розпатлане сиве волосся спадало на плечі; вбрання старовинного крою було брудне та пошарпане, а з рук і ніг звисали важкі іржаві кайдани.

— Дорогий сер, — мовив містер Отіс, — я змушений уклінно просити вас змащувати ваші кайдани. З цією метою я б хотів запропонувати вам оцю пляшечку машинного мастила «Зоря незалежної демократичної партії». Цей засіб є дуже ефективним уже при першому використанні, що засвідчують деякі з наших відомих релігійних діячів. Бачите, це написано на етикетці. Я залишу його отут, під канделябром, і з радістю надаватиму вам цю послугу в разі потреби.

З цими словами посол Сполучених Штатів поставив пляшечку на мармуровий столик і, зачинивши двері, пішов спочивати.

На якусь мить Кентервільський Привид заляк від цілком природного обурення. Потім він з люттю жбурнув пля-

шечку на підлогу і помчав коридором, глухо стогнучи й випромінюючи примарне зеленкувате світло. Та щойно він злетів на самий верх широких дубових сходів, двері навпроти нього розчинилися, на порозі майнули дві маленькі постаті в білих нічних сорочках, і велика подушка просвистіла в нього над головою! Привид збагнув, що зволікати не варто, і, поспіхом скориставшись для втечі четвертим виміром, зник у панелі стіни. Після цього в домі все було спокійно.

Опинившись у маленькій потаємній кімнаті в лівому крилі замку, він сперся на місячний промінь, щоб трошки віддихатись, і замислився про своє становище. Ніколи за всі часи своєї блискучої трьохсотрічної кар'єри він не зазнавав такої страшної образи. Він згадав удову-герцогиню, яку перелякав до нестями, коли вона стояла перед дзеркалом, уся в мереживі та діамантах; і чотирьох служниць, що забилися в істериці, коли він просто всміхнувся до них з-за порт'єри порожньої спальні; і пастора, якому він загасив свічку, коли той пізно ввечері виходив з бібліотеки, і який досі лікується від нервового розладу в сера Вільяма Ґалла; і стару мадам де Тремуїяк, котра, прокинувшись якось уранці й побачивши, що в кріслі перед каміном сидить скелет і гортає її щоденник, шість тижнів пролежала в ліжку з мозковим запаленням, а після одужання на вернулася в лоно церкви і обірвала стосунки із славнозвісним скептиком мосьє де Вольтером. Він згадав ту жахливу ніч, коли капосного лорда Кентервіля знайшли в гардеробній помираючим від задухи, з бубновим валетом у горлі; перед смертю він зізнався, що в клубі Крокфорда за допомогою цієї карти виграв у Чарлза-Джеймса Фокса п'ятдесят тисяч фунтів і що привид примусив його проковтнути цю карту. Усі його великі досягнення постали в пам'яті — від дворецького, що застрелився, побачивши зелену руку, яка стукає у вікно, і до прекрасної леді Стат-

фїлд, що була змушена завжди носити на шиї чорну оксамитову пов'язку, аби приховати сліди п'яти пальців, що навк лишилися на її ніжній шкірі, і зрештою втопилася у ставку для коропів, у кінці Королівської алеї. Із самозамилуванням справжнього митця він думав про всі свої прославлені ролі й гірко всміхався, згадуючи свій останній вихід у личині Червоного Ройбена, або Задушеного немовляти, свій дебют у ролі Джїбеона-пустельника, або Кровопивці з Бекслїйської твані, і незабутнє враження, яке справила на глядачів його простенька забавка на тенісному майданчику — одного червеного вечора він пограв там у кеглі своїми кістками. І після цього до замку припхалися ці бридкі сучасні американці, що пропонують йому машинне мастило демократичної партії і кидають у нього подушками! Ні, це просто нестерпно! До речі, в історії ще не було випадків, щоб із привидам так нечемно поводитися. Тому він твердо вирішив помститись і до самого світанку лишався у глибокій задумі.

Розділ третій

Вранці за столом тільки й було розмов, що про привида. Посол Сполучених Штатів трохи образився на те, що його дарунок не прийняли.

— Я ні в якому разі не хочу засмутити привида, — сказав він, — і в зв'язку з цим мушу зауважити, що, з огляду на його багаторічне перебування в цьому домі, дуже нечемно кидати у нього подушками. — Це вельми слушне зауваження, на жаль, викликало у близнюків напад сміху. — З іншого боку, — вів далі посол, — якщо привид рішуче відмовиться використати машинне мастило «Зоря незалежної демократичної партії», нам доведеться зняти з нього ці кайдани. Просто неможливо заснути, коли в коридорі такий шум.

Проте до кінця тижня їх більше не тривожили, і єдиним, що привертало увагу сім'ї, була кривава пляма на підлозі бібліотеки, бо вона щоранку з'являлася знов. Це справді було дуже дивно, оскільки двері звечора замикав сам містер Отіс, а вікна були щільно зачинені. Хамелеоноподібний характер плями також лишався незбагненим. Подеколи вона була тьмяна, майже коричнева, часом яскраво-червона, іноді набувала пурпурового кольору, а одного разу, коли сім'я зібралася внизу до молитви за спрощеним ритуалом Вільної Американської реформаторської церкви, виявилася смарагдово-зеленою. Ці калейдоскопічні зміни, звичайно, тишили всіх, і з цього приводу щовечора укладалося парі. Тільки Вірджинія не брала участі в цих розвагах, бо вигляд кривавої плями чомусь дуже бентежив її. Того ранку, коли пляма стала смарагдовою, вона ледь не заплакала вголос.

Друга поява привида відбулася в неділю вночі. Невдовзі після того, як усі лягли спати, з передпокою почувся жахливий грюкіт. Збігши вниз, Отіси побачили на кахлях підлоги лицарські лати, зірвані з підставки, а в кріслі з високою спинкою — Кентервільського Привида, який, скривившись від болю, потирав коліна. Близнюки, що завжди мали напоготові рогатки, вмить поцілили в нього з тією влучністю, яка досягається лише тривалим і наполегливим тренуванням на вчителі письма, а посол Сполучених Штатів навів на привида револьвер і, за каліфорнійським етикетом, гукнув: «Руки вгору!» Привид з диким криком зірвався з місця і промчав повз них, мов туманний вихор, загасивши свічку в руці Вашингтона, так що всі опинилися в цілковитій темряві. На верхній сходинці він зупинився перепочити і вибухнув своїм славетним демонічним сміхом. Це був перевірений засіб. Кажали, що від цього сміху парик лорда Рейкера посивів за одну ніч, а три французькі покоївки леді Кентервіль звільнилися,

не пробувши в домі й місяця. Тому зараз він розреготався на славу, аж луна пішла замком. Та щойно змовкло останнє відлуння моторошного сміху, двері розчинилися, і на сходи вийшла місіс Отіс у ясно-голубому халаті.

— Боюся, вам справді зле, — сказала вона. — Ось, я принесла вам мікстуру Добелла. Якщо у вас розлад шлунка, це якраз те, що вам потрібно.

Привид люто зиркнув на неї і вже хотів обернутись на великого чорного собаку — вміння, яким він славився по праву і яке, на думку домашнього лікаря, було причиною невиліковного ідіотизму дядька лорда Кентервіля, вельмишановного Томаса Хортон. Проте кроки, що наближались, змусили його облишити цей намір, і він вдовольнився тим, що блідо засяяв у темряві, а коли близнюки вже були поруч, з тяжким замогильним стогоном зник.

Діставшись своєї кімнати, він зовсім занепав духом, водночас шаленіючи від люті. Грубість близнюків і примітивний матеріалізм місіс Отіс його надзвичайно вразили, та найсумніше було те, що він не зміг одягти лицарський обладунок. Він-бо гадав, що навіть американці збентежаться, побачивши Привида в латах, — принаймні з поваги до свого національного поета Лонгфелло, чиї вишукані та звабливі рядки він перечитував годинами, коли Кентервілі від'їздили до міста. До того ж це був його власний обладунок. Він мав гучний успіх, з'явившись у ньому на турнірі в Кенілворті, і не хто-небудь, а сама Цнотлива Королева зробила йому комплімент. Але зараз важкий нагрудник і сталевий шолом виявилися для нього непосильним тягарем, і, впавши на кам'яну підлогу, він розбив собі коліна та пальці на правій руці.

Кілька днів по тому він почувався недобре і сидів у своїй кімнаті, покидаючи її лише для того, щоб належним чином потурбуватись про криваву пляму. Однак, старанно подбав-

ши про себе, він врешті одужав і вирішив, що таки вдасться до третьої спроби налякати посла Сполучених Штатів і його рідних. Для цього він обрав п'ятницю, сімнадцяте серпня, і напередодні ретельно переглянув свій гардероб. Зрештою він обрав великий крислатий капелюх з червоною пір'їною, широкий саван з оборками на рукавах і комірі та іржавий кинджал. Надвечір почалася злива, і всі віконниці та двері старого будинку рипіли й трусилися під поривами вітру. Таку погоду він просто обожнював. План його дій полягав ось у чому. Він тихцем прослизне до кімнати Вашингтона Отіса і, стоячи у нього в ногах, тричі проштрикне собі горло кинджалом під звуки моторошної музики. Вашингтон був йому особливо неприємний, бо ж саме він узяв собі за звичку виводити знамениту Кентервільську Криваву пляму Супер-очищувачем «Пінкертон». Коли цей нерозумний та зухвалий юнак зовсім очманіє з жаху, він перейде до спальні подружжя Отісів і, поклавши холодну руку на чоло дружини посла, зашепоче на вухо її чоловікові жахливі таємниці склепу. Що ж до Вірджинії, він так і не вигадав нічого особливого. Вона ніколи його не кривдила, вона мила й розумна. Кілька глухих стогонів з шафи, та й по всьому, а якщо вона не прокинеться, можна смикнути за ковдру судомно тремтячими пальцями. Зате близнюків він провчить по-справжньому. Спершу, звичайно, сяде їм на груди, щоб їм примарилися нічні жахи, а потім — оскільки їхні ліжка стоять поруч — заціпеніє між ними у вигляді позеленілого трупа. А коли вони перелякаються як слід, він скине саван і пройдеться по кімнаті, виблискуючи оголеними кістками та витріщивши єдине око, як того вимагає роль Німого Даниїла, або Скелета-самогубці. У цій ролі він кілька разів досягав надзвичайного успіху, не меншого, ніж у ролі Одержимого Мартіна, або Таємниці у Машкарі.

О пів на одинадцятую він почув, що родина вкладається спати. Якийсь час його ще дратував дикий регіт та галас близнюків, що з суто школярською безтурботністю веселилися на сон грядущий. Проте о чверть на дванадцятую в домі все стихло, і опівночі він взявся до справи. За віконницями шаруділи сови, крук каркав на старому тисі, і вітер стогнав, блукаючи навколо будинку, мов пропаща душа. Але родина Отісів мирно спала, ні про що не підозрюючи, і навіть крізь шум дощу та вітру було чути розмірене хропіння посла Сполучених Штатів. Привид тихо вислизнув з панелі стіни, скрививши вуста у злостивій посмішці. Місяць сховав своє лице за хмарою, коли він крався повз високе вікно, на якому лазур'ю і золотом були намальовані його власний герб і герб убитої ним дружини. Наче зловісна тінь, він прокрадався все далі, і сама темрява, здавалося, позирала на нього з огидою. Раптом він почув, ніби хтось кличе його, і зупинився; та це загавкав собака на Червоній фермі. І він рушив далі, шепочучи химерні прокльони шістнадцятого сторіччя і штрикаючи нічне повітря іржавим кинджалом. Врешті він опинився на розі коридора, що вів до кімнати бідолашного Вашингтона Отіса. Якусь мить він зволікав. Вітер тріпав його сиве волосся і скручував у страхітливі складки саван. Пробило чверть на першу, і він зрозумів, що пора діяти. Він усміхнувся до себе і звернув за ріг; та наступної миті з жалісним криком сахнувся назад і затулив поблідле обличчя довгими кощавими руками. Просто перед ним стояв жажливий привид, непорушний, мов статуя, страшний, наче марення божевільного! Голова в нього була лиса, блискуча, обличчя — кругле, гладке та біле — немовби навік застигло в облудній посмішці. З очей струменіло жарке світло, рот був наче бездонна вогненна криниця, а страхітливий саван, схожий на його власний, сніжним покривалом огортав кремезну постать.

На грудях висіла дошка з дивними письментами старовинного вигляду — мабуть, то була ганебна оповідь його злодіянь, список нечуваних гріхів, жахливий літопис пороку. А в правій руці привида блищав сталевий меч.

Досі ще не стикавшись з примарами, він, звісно, неабияк перелякався і, ще раз крадькома кинувши погляд на цю страшну мару, кинувся навтьоки. Заплутавшись у своєму савані, він промчав по коридору і впустив іржавий кинджал у черевик посла, де його вранці знайшов дворецький. Сховавшись у своїй кімнаті, він безсило впав на жорстку постіль і накрився з головою. Однак трохи згодом у ньому ожив дух безстрашних Кентервільів, і він вирішив, що на світанку піде до привида і заговорить з ним. Тому, щойно ранкова зоря посріблила пагорби, він повернувся на те місце, де побачив жахливу мару. Хай там як, а два привиди — краще, ніж один, і, можливо, новий приятель допоможе йому впоратися з близнюками. Та коли він прийшов на місце, перед його зором постала моторошна картина. Певно, з привидом скоїлося якесь лихо, бо в його порожніх очницях згасло світло, сяючий меч випав з його рук, і він якось недоладно спирався на стіну. Кентервільський Привид кинувся до нього, охопив його руками, і тут сталася жахлива річ! Голова примари відлетіла геть і покотилася по підлозі, тіло розчахнулося навпіл, і він побачив, що стискає в руках біле покривало, а біля ніг у нього лежать віник, кухонний ніж і порожній гарбуз. Не в змозі досягнути цього дивного перетворення, він гарячково схопив дошку з написом і при тьмяному ранковому світлі прочитав жахливі слова:

ПРИВИД ФІРМИ «ОТІС»,
єдиний справжній і оригінальний привид.
Стережіться підробок!
Усі інші — фальшиві!

Тепер він усе зрозумів. Його підманули, обдурили, з нього насміялися! В очах Кентервільського Привида спалахнув колишній вогонь; він зціпив беззубі щелепи і, простерши до неба висохлі руки, поклявся в пишномовній старовинній манері, що, ледве Шантеклер двічі просурмить у свій ріг, звершиться криваве діяння і Вбивство нечутно ступить у цей дім.

Щойно він вимовив останні слова цієї страшної клятви, на червоному черепичному даху віддаленої ферми заспівав півень. Привид засміявся довгим, глухим і гірким сміхом і став чекати. Він чекав багато годин, та півень, хтозна чому, більш не співав. Урешті-решт о пів на восьму прийшли служниці, і, змушений покинути страшну варту, привид повернувся до своєї кімнати, сповнений гірких роздумів про свої марні надії та невдачу. Потім він перегорнув кілька своїх улюблених книг про старовинне лицарство і довідався, що, коли так присягалися, Шантеклер завжди співав двічі.

— Хай згине це оманливе створіння! — пробурмотів він. — Настане день, коли кинджал кривавий встромлю я у твою лиху горлянку і слухатиму твій останній спів.

Потім він ліг спочити у зручну свинцеву труну і лишався там до вечора.

Розділ четвертий

Уранці привид почувався геть знеможеним. Постійне хвилювання останнього місяця далось взнаки. Його нерви були остаточно розстроєні, і він здригався від найменшого шуму. П'ять днів він не покидав своєї кімнати і зрештою збайдужів до кривавої плями. Якщо вона не потрібна родині Отісів, значить, вони просто на неї не заслуговують. Певна річ, вони приземлені, примітивні люди, нездатні оцінити

символічне значення незбагнених явищ. Питання про зорові ілюзії чи існування астрального тіла — це, звісно, не його парафія, і на цьому він не розуміється. Але раз на тиждень з'являться у коридорі, а першої і третьої середи кожного місяця визирати з високого вікна, що виходить у парк, — це був його почесний обов'язок, і він не вбачає можливості від цього відмовитись, не згасьбивши себе. За життя він був злочинцем, це правда, але до всього, що стосується іншого світу, ставився дуже сумлінно. І тому наступні три суботи він, за своїм звичаєм, походжав по коридорі від півночі до третьої, вживаючи усіх заходів перестороги, щоб його не почули і не побачили. Він ходив без черевиків, легенько ступав по поїдених шашелем дошках підлоги, вдягав широкий чорний оксамитовий плащ і старанно змащував свої кайдани мастилом «Зоря незалежної демократичної партії». Треба визнати, що цей останній засіб коштував йому неабиякого самозречення. Адже одного вечора, коли сім'я пішла вечеряти, він таки прослизнув до кімнати містера Отіса і поцупив пляшечку з мастилом. Спершу він почувався трохи приниженим, але потім, гаразд розміркувавши, погодився, що цей винахід має свої переваги і певною мірою може бути корисним для нього. І все ж таки, хоч як він старався, йому не давали спокою. Він нерідко спотикався у темряві об мотузки, натягнуті поперек коридора, а якимось, вбраний для ролі Чорного Ісаака, або Мисливця з Хоглійських лісів, упав і сильно забився, посковзнувшись на підлозі, яку близнюки намастили маслом від Гобеленової зали аж до верхніх сходів. Ця остання образа так його розлютила, що він вирішив востаннє спробувати захистити свою честь і гідність і наступної ночі навідати безсоромних юних вихованців Ітонського коледжу в своїй прославленій ролі Відчайдушного Руперта, або Графа без голови.

Він не виступав у цій ролі більше сімдесяти років; власне, відтоді, як налякав чарівну леді Барбару Модіш так, що вона несподівано відмовила своєму нареченому, дідові нинішнього лорда Кентервіля, і втекла до Гретна-Грін з красенем Джеком Кастлтоном, оголосивши, що нізащо в світі не порідниться з сім'єю, де такий жажливий марі дозволяють розгулювати в сутінках по терасі. Бідолашний Джек невдовзі був убитий на Вандсвортському пустирищі під час дуелі з лордом Кентервілем, а леді Барбара, не минуло й року, вмерла з горя в Танбридж-Велсі; тож ця роль так чи інакше мала великий успіх. Проте вона потребувала, так би мовити, надзвичайно складного гриму — якщо я можу вжити театральний термін щодо однієї з найвеличніших таємниць потойбічного світу, або, якщо вдатись до наукової термінології, «світу надприродних явищ», — і тому всі приготування забрали в нього щонайменше три години. Та зрештою він упорався чудово — і був дуже задоволений своїм виглядом. Високі шкіряні чоботи для верхової їзди, що личили до цього костюма, були йому, щоправда, трохи завеликі, і він не зміг знайти одного з сидільних пістолів, та в цілому все було як слід, і о чверть на другу він вислизнув з панелі і прокрався коридором. Опинившись біля кімнати близнюків — треба сказати, її називали Голубою спальнею, за кольором порт'єр, — він побачив, що двері відхилені. Бажаючи зробити свою появу якомога ефектнішою, він розчахнув двері навстіж, і тут-таки на нього завалився великий глек з водою, що намочив його до самих кісток і пролетів за якийсь дюйм від його лівого плеча. Цієї ж миті він почув здушене хихотіння з-під балдахіна широкого ліжка. Нервовий струс був таким сильним, що він прожогом кинувся до своєї кімнати і наступного дня зліг з тяжкою застудою. Єдине, що його трохи втішало, — це те, що він не захопив з собою голову, бо тоді наслідки могли бути куди серйозніші.

Тепер він облишив будь-яку надію налякати цю родину нечем-американців і вдовольнявся тим, що тихенько походжав коридором у м'яких капцях, з грубим червоним шарфом на шиї, щоб уберегтися від застуди, і з маленьким аркебузом у руках на той випадок, якщо раптом стріне близнюків. Останнього удару йому завдали дев'ятнадцятого вересня. Він спустився у великий хол, певний, що там його ніхто не потурбує, і подумки зробив кілька сатиричних зауважень щодо знятих у Сароні великих фотографій посла Сполучених Штатів і його дружини, які замінили сімейні портрети Кентервілів. Він був одягнений просто, але охайно, у довгий саван, деінде заплямований могильною пліснявою; нижню щелепу він підв'язав жовтою хустиною, а в руці тримав маленький ліхтар і лопату гробара. Власне, це був костюм для ролі Йони Непохованого, або Викрадача трупів з Чертсійського току, однієї з його найкращих ролей, яку не даремно пам'ятали всі Кентервілі, бо саме вона стала причиною їхньої сварки з сусідом, лордом Раффордом. Було чверть на третю, і, скільки він міг почути, в домі все було спокійно. Та коли він тихцем рушив до бібліотеки, щоб побачити, чи лишилося бодай щось від кривавої плями, з темного кутка раптом вискочили дві малі постаті, шалено замахали руками над головою і закричали йому просто у вухо: «Гу-у-у!»

Охоплений панічним страхом — що було, зважаючи на обставини, цілком природно, — він метнувся до сходів, але там його вже чекав Вашингтон Отіс з великим садовим обприскувачем; і так, зусібич зацькований ворогами, загнаний у тісний кут, він прошигнув у велику залізну грубу, яка, на щастя, не була затоплена, а потім крізь димохід сак-так дістався до своєї кімнати, страшенно брудний, змучений, зневірений в усьому.

Після того він уже не вибирався на нічні прогулянки. Близнюки кілька разів улаштовували засідку і щовечора посипали підлогу в коридорі горіховим лушпинням, на превелике невдоволення батьків і слуг. Та все було марно. Привид вочевидь почувався таким скривдженим, що перестав з'являтися. І тому містер Отіс повернувся до написання своєї великої праці з історії демократичної партії, якій присвятив уже багато років; місіс Отіс влаштувала чудовий обід з морських страв, що вразив усе графство; хлопці захопилися лакросом, юкром, покером та іншими національними американськими іграми; а Вірджинія каталася на поні по алеях парку з юним герцогом Чеширським, що проводив у Кентервільському замку останній тиждень своїх вакацій. Урешті-решт було вирішено, що привид подався геть, і містер Отіс написав про це лорду Кентервілю, який у відповідь висловив щирі радість з цього приводу і передав сердечні вітання вельмишановній дружині посла.

Проте Отіси помилялися, бо насправді привид лишився в будинку і, хоча тепер став майже інвалідом, ні в якому разі не збирався дати їм спокій — особливо після того, як дізнався, що серед гостей перебуває юний герцог Чеширський, чий двоюрідний прадід, лорд Френсіс Стілтон, колись закладався на сто гіней з полковником Кербері, що зіграє в кості з привидом Кентервіля, а вранці був знайдений на підлозі ломберної, розбитий паралічем, і хоча дожив до глибокої старості, відтоді міг вимовити лише два слова: «Шістка дубль». Ця історія свого часу наробила багато галасу, хоча, звісно, з поваги до обох шляхетних родин її всіляко замовчували. Докладний її переказ можна знайти у третьому томі мемуарів лорда Тетла «Спогади про принца-регента і його друзів». Звичайно, приви́дові не терпілося показати, що він не втратив впливу на Стілтонів, з якими, до того ж, мав

далекі родинні зв'язки: його кузина у перших взяла другий шлюб з сером де Балклі, від якого, усім відомо, почався рід герцогів Чеширських. Тому привид почав готуватись до появи перед юним залицяльником Вірджинії у славетній ролі Ченця-вампіра, або Безкровного бенедиктинця. У цій подобі він виглядав так страхітливо, що коли в горезвісний Свят-вечір року 1764-го його побачила стара леді Стартап, з нею спочатку сталася істерика, а потім побив родимець, і за три дні вона вмерла, залишивши своїх найближчих родичів — Кентервіль без спадку і заповівши все своєму лондонському аптекареві. Проте в останню мить страх перед близнюками утримав привида в його кімнаті, і юний герцог мирно спав до ранку під великим балдахіном у Королівській спальні, а вві сні бачив Вірджинію.

Розділ п'ятий

За кілька днів по тому Вірджинія і її кучерявий кавалер поїхали кататись на Броклійські луки, і вона так пошарпала свою амазонку об живопліт, що, повернувшись додому, вирішила непомітно пройти до своєї кімнати чорними сходами. Коли вона пробігала повз Гобеленову залу, двері якої були ледь відхилені, їй здалося, що там хтось є, і, подумавши, що то служниця її матері, яка інколи сиділа тут за шиттям, Вірджинія хотіла попросити її зашити амазонку. Вона зазирнула до кімнати і, на свій превеликий подив, побачила самого Кентервільського Привида власною персоною! Той сидів біля вікна, дивлячись, як поволі облітає позолота з поживклих дерев і як шалено кружляє над алеями червоне листя. Голову він зронив на руки, і в усій його поставі вчувався глибокий відчай. Справді, він виглядав таким самотнім, таким знеможеним, що юна Вірджинія, хоча й думала спершу втекти і замкнутись

у своїй кімнаті, від душі пожаліла його і захотіла втішити. Її кроки були такі легкі, а його журба така глибока, що він не помітив її появи, поки вона не озвалася до нього.

— Мені вас так шкода, — мовила вона. — Але завтра мої брати повертаються до Ітона, і тоді, якщо ви будете добре поводитись, ніхто вас не скривдить.

— Це просто глупство — просити мене, щоб я добре поведився, — відповів він, з подивом озирнувшись на чарівне дівча, що насмілилося заговорити до нього. — Глупство та й годі! Я мушу бряжчати кайданами, стогнати в замкову щілину і блукати вночі — якщо ти це маєш на увазі. У цьому сенс мого існування.

— Зовсім це не сенс існування, і ви самі знаєте, що були недобрим. Місіс Амні ще першого дня розповіла нам, що ви вбили свою дружину.

— Ну, а коли так, то й що, — бундючно відповів привид. — Це сімейна справа і нікого більш не стосується.

— Вбивати — це дуже негарно, — сказала Вірджинія, якій була часом властива мила пуританська серйозність, успадкована від якогось давнього предка з Нової Англії.

— Ох, як мене бісить ця дешева принциповість, ці абстрактні етичні викрутаси! Моя дружина була бридка з виду, ніколи не могла як слід накрохмалити мені комір і геть не вміла куховарити. От, приміром, якось я підстрелив прекрасного оленя в Хоглійському лісі, а бачила б ти, що вона з нього наготувала! Втім, зараз це байдуже, бо все давно в минулому. Але не думаю, що її брати вчинили дуже гарно, заморивши мене голодом за те, що я її вбив.

— Заморити вас голодом? О, містере Привид, чи то я хотіла сказати, сер Симон, ви, мабуть, голодні? У мене в сумочці є бутерброд. Ось, прошу!

— Ні, дякую, я тепер ніколи не їм. Та все одно це дуже мило з твого боку, і взагалі ти куди краща, ніж усі твої гидкі, грубі, вульгарні, безчесні родичі.

— Годі! — крикнула Вірджинія, тупнувши ногою. — Це ви грубий, гидкий і вульгарний, а щодо честі, ви самі знаєте, хто поцупив з моєї шухляди фарби, щоб малювати цю дурну пляму в бібліотеці. Спочатку ви взяли всі червоні фарби, навіть кіновар, і я більш не могла малювати захід сонця, потім узяли смарагдово-зелену і хромово-жовту, і зрештою в мене лишилися тільки індиго та китайські білила, і я можу малювати хіба що місячні пейзажі, а на них завжди сумно дивитись, та й малювати нелегко! А я нікому про вас не сказала, хоч і дуже засмутилася, і взагалі все це просто сміхота. Чи хто колись бачив смарагдово-зелену кров?

— А що я мав робити? — відказав привид уже набагато сумирніше. — Нині дістати справжню кров не так просто, і до того ж твій брат сам почав цю історію з Супер-очищувачем. От я й подумав — а чому б не скористатись твоїми фарбами? А щодо кольору, це просто питання смаку. Наприклад, у Кентервілів кров блакитна, найблакитніша у всій Англії; та я знаю: ви, американці, байдужі до таких речей.

— Нічого ви не знаєте. Вам слід було б поїхати до Америки, може, там вас навернуть на добрий розум! Тато залюбки влаштує вам безкоштовний проїзд. І хоч на спиртне — а мабуть, що й на спіритичне — дуже високе мито, у вас на митниці не буде ніяких клопотів. Там усі службовці — демократи. А в Нью-Йорку вас чекає шалений успіх, будьте певні! Я знаю безліч людей, які дали б сто тисяч доларів за звичайного дідуса, не те що за родинного привида!

— Не думаю, що мені сподобається Америка.

— Це тому, що в нас немає ні руїн, ні всяких дивовиж, — ущипливо мовила Вірджинія.

— Ні руїн, ні дивовиж? А ваш флот, а ваші звичаї?

— На все добре! Піду попрошу тата, нехай залишить близнюків удома ще на тиждень.

— Будь ласка, не йдіть, міс Вірджиніє! — скрикнув привид. — Я такий самотній, такий нещасний, і я справді не знаю, як бути далі. Я хотів би заснути, але не можу.

— Які дурниці! Треба просто лягти в ліжко і задмухнути свічку. От не спати часом буває тяжко, особливо в церкві. А заснути — це ж зовсім легко. Навіть малі діти це вміють, а вони ж не надто розумні.

— Я не спав уже триста років, — тужливо мовив привид, і прекрасні голубі очі Вірджинії широко розплющилися з подиву. — Триста років я не спав, я так утомився!

Вірджинія дуже засмутилася, і вуста її затремтіли, мов рожеві пелюстки. Вона підійшла до нього, стала поруч навколішки і зазирнула в його старече зморщене лице.

— Бідний, бідний Привид, — прошепотіла вона. — І немає місця, де ви могли б спочити?

— Далеко-далеко звідси, за сосновим лісом, — відповів він тихо й замріяно, — є маленький сад. Трава там висока, густа, і в ній світяться білі зорі квіток цикути, і соловей співає там усю ніч. Він співає всю ніч, і холодний кришталевий місяць дивиться згори, і велике тисове дерево простирає руки над сплячими.

Очі Вірджинії затуманилися слізьми, і вона сховала лице в долоні.

— Ви маєте на увазі сад Смерті, — прошепотіла вона.

— Так, Смерті. Смерть, мабуть, прекрасна. Лежиш у м'якій темній землі, трави коливаються над головою, і слухаєш тишу... Немає ні завтра, ні вчора... Забути час, пробачити життя, спочити з миром... Ти можеш мені допомогти. Ти зможеш відкрити для мене ворота Смерті, бо з тобою завжди Любов, а Любов сильніша, ніж Смерть.

Вірджинія здригнулася, наче від холоду, і кілька хвилин панувала мовчанка. Їй здавалося, що все це діється у страшному сні.

Привид заговорив знову, і його голос бринів, мов зітхання вітру.

— Ти читала давнє пророцтво на вікні бібліотеки?

— Так, багато разів! — вигукнула дівчина, звівши погляд. — Я добре його пам'ятаю. Воно написане такими чудними чорними літерами, що спершу й прочитати важко. Там усього шість рядків:

*Того дня, коли прийде дівча золоте,
І зійде молитва на грішні вуста,
І знову мигдаль у саду розцвіте,
І щиро заплаче дитина свята —
Закляття покине навіки цей дім,
І спокій та мир запанують над ним.*

Але я не розумію, що це значить.

— Це значить, — сумно промовив привид, — що ти повинна оплакати мої гріхи, бо в мене немає сліз, і помолитись зі мною за мою душу, бо в мене немає віри. І тоді, якщо ти завжди була добра, чуйна та щира, Янгол Смерті зглянеться на мене. Ти побачиш у темряві страшні тіні, і лихий голос шепотітиме тобі жахливі слова, та вони тобі не зашкодять, бо проти чистого серця дитини безсилі всі сили Пекла.

Вірджинія не відповіла, і привид, поглянувши на її схилену золотоволосу голівку, заломив руки в нестямному розпачі. Раптом вона встала, дуже бліда, з дивним вогником в очах.

— Я не боюся, — твердо мовила вона. — Я попрошу Янгола Смерті зглянутись на вас.

Дух схопився з місця з ледь чутним радісним криком, узяв її руку і, схилившись зі старомодною гречністю, поці-

лував. Його пальці були холодні мов лід, вуста пекли вогнем, але Вірджинія не відступила, і він повів її через морок кімнати. На побляклих зелених гобеленах були виткані маленькі мисливці. Вони сурмили у свої прикрашені китицями роги і махали крихтними ручками, закликаючи її повернутись. «Повернися, маленька Вірджиніє! — гукнули вони. — Повернися!» Але Привид міцніше стис її руку, і вона заплющила очі, щоб їх не бачити. Страшні потвори з хвостами ящірок і банькатими очима дивилися на неї з різьбленої камінної дошки і шепотіли: «Стережися, маленька Вірджиніє, стережися! Може, ми не побачимо тебе знов». Але Привид прискорив крок, і Вірджинія більш не слухала. Коли вони дійшли до кінця зали, він спинився і пробурмотів якісь незрозумілі слова. Вона розплющила очі і побачила, що стіна повільно розтає, мов туман, а попереду з'яє чорне провалля. Холодний вихор закружляв навколо них, і вона почула, як щось тягне її за сукню.

— Скоріше, — гукнув Привид, — скоріше, а то буде пізно!

Мить — і стіна зімкнулася за ними, і Гобеленова зала була порожня.

Розділ шостий

Через десять хвилин гонг продзвонив до чаю, і, позаяк Вірджинія не зійшла вниз, місіс Отіс наказала одному зі слуг її покликати. За хвилю він повернувся і доповів, що не зміг знайти міс Вірджинію, хоч шукав скрізь. Увечері дівчина завжди виходила в сад за квітами до столу, і тому спочатку місіс Отіс не стала тривожитись. Та коли пробило на шосту, а Вірджинії все ще не було, вона дуже занепокоїлася і послала хлопців шукати її, а сама з містером Отісом обійшла всі кімнати будинку. О пів на сьому хлопчики повернулися і сказали, що не бачили жодних слідів Вірджинії. Усі були

в страшній тривозі і не знали, що вдіяти, аж раптом містер Отіс згадав, що кілька днів тому дозволив циганам розбити табір у парку. Він одразу ж вирушив зі старшим сином і двома слугами до Блекфельської улоговини, де, як він знав, зупинилися цигани. Юний герцог Чеширський у розпачі поривався піти з ними, але містер Отіс цього не дозволив, боячись, що виникне сутичка. Однак, коли вони прибули на місце, виявилось, що цигани вже подалися геть, і, судячи з усього, від'їжджали вони поспіхом, оскільки багаття ще жевріло і на траві лишилося кілька тарілок. Містер Отіс відрядив Вашингтона і слуг роздивитись довкола, а сам побіг додому і розіслав усім поліцейським інспекторам графства телеграми з проханням розшукати дівчину, викрадену волоцюгами чи циганами. Потім він наказав подати коня і, примусивши дружину й синів сісти обідати, поїхав з грумом до Ескоту. Та не встигли вони від'їхати і на дві милі, як почули, що хтось скаче слідом, і, озирнувшись, побачили юного герцога, який наздоганяв їх на своєму поні. Обличчя юнака пашіло, голова була непокрита.

— Пробачте мені, містере Отіс, — видихнув він, — та я не зможу обідати, поки Вірджинія не знайдеться. Будь ласка, не сердьтесь на мене; якби ви дозволили нам заручитися торік, цього б не сталося. Ви ж не відправите мене назад? Я не хочу їхати! Я не поїду!

Посол, дивлячись на цього чарівного неслуха, не зміг стримати посмішки. Така відданість зворушила його, і, схилившись до хлопця, він дружньо поплескав його по плечі й мовив:

— Ну що ж, Сесіле, якщо ви не бажаєте повертатись, їдьмо зі мною. Тільки я мушу купити вам капелюха в Ескоті.

— Під три чорти капелюха! Мені потрібна Вірджинія! — зі сміхом вигукнув юний герцог, і вони поскакали до заліз-

ничної станції. Там містер Отіс спитав начальника, чи не бачив він на платформі дівчини, схожої на Вірджинію, але ніхто не міг сказати нічого напевне. Начальник станції все ж таки протелеграфував по лінії і запевнив, що скрізь пильнуватимуть дуже ретельно; після цього, купивши в крамниці, яку вже збиралися зачиняти на ніч, капелюха для юного герцога, містер Отіс зі своїми супутниками вирушив до Бекслі — селища за чотири милі від станції, де, як йому сказали, було велике общинне пасовисько і часто збиралися цигани. Там вони розбудили місцевого полісмена, але не добулися від нього жодних відомостей і, об'їхавши пасовище кругом, зрештою повернули коней додому. Об одинадцятій вони прибули до замку, знеслені, майже ладні впасти у відчай. Вашингтон і близнюки чекали їх біля воріт з ліхтарями, бо вже стемніло. Їхні пошуки також виявилися марними. Циган наздогнали на Брокслійських луках, але Вірджинії з ними не було, а свій несподіваний від'їзд вони пояснили тим, що переплутали день відкриття Чортонського ярмарку і боялися спізнитись. Вони неабияк стривожилися, почувши про зникнення Вірджинії, оскільки були дуже вдячні містерові Отісу за дозвіл зупинитися в його парку, і четверо з них взялися допомагати в розшуках. Оглянули ставок для коропів, перевернули весь замок, — жодних успіхів. Стало очевидним, що принаймні цю ніч Вірджинії з ними не буде. Містер Отіс і хлопчики у глибокій зажурі пішли до будинку, а грум вів за ними обох коней і поні. У холі їх зустріли кілька переляканих слуг, а в бібліотеці на канапі лежала бідолашна місіс Отіс, майже сама не своя від страху та розпачу, і стара економка змочувала їй скроні одеколоном. Містер Отіс умовив її поїсти і наказав подати всім вечерю. То була сумна трапеза. Усі мовчали, і навіть близнюки сиділи тихенько — вони дуже любили сестру. Після вечері містер Отіс, незважаючи

на вмовляння юного герцога, звелів усім іти спочивати, сказавши, що цієї ночі вже нічого не вдієш, а вранці він зателеграфує до Скотланд-Ярду і негайно викличе детективів. Коли вони виходили з їдальні, годинник на вежі почав бити північ, і з останнім звуком почувся страшний гуркіт, а потім — відчайдушний крик. Будинок здригнувся від громового удару, у повітрі полилася дивна неземна музика, панель над сходами з оглушливим тріском розчахнулася, і назовні, дуже бліда, з маленькою скринькою в руках, вийшла Вірджинія. Усі вмить опинилися біля неї. Місіс Отіс гарячково стискала її в обіймах, герцог укривав палкими поцілунками, а близнюки скакали навколо в дикому войовничому танку.

— Господи боже мій! Де ти була, дитино? — сердито спитав її містер Отіс, гадаючи, що то була якась лиха витівка. — Ми з Сесілом шукали тебе по всьому графстві, а твоя мати перелякалася до смерті. Ніколи більш не смій так шуткувати!

— Тільки з Привидом! Тільки з Привидом! — репетували близнюки, вистрибуючи довкола.

— Люба моя дівчинко, знайшлася, дякувати Богу! Ніколи більш не покидай мене, — шепотіла місіс Отіс, цілуючи тремтячу дитину, і гладила її сплутане золоте волосся.

— Тату, — спокійно мовила Вірджинія, — я була з привидом. Він помер, і ви повинні піти подивитись на нього. Він був дуже недобрим за життя, але нині щиро покаявся і перед смертю подарував мені цю скриньку з прикрасами.

Рідні заціпеніли в німому подиві, та вона лишалася спокійною і серйозною. І вона повела їх крізь отвір у панелі вниз по вузькому темному коридору, а Вашингтон із запаленою свічкою, яку взяв зі столу, йшов останнім. Врешті вони дійшли до високих дубових дверей, уतिकаних іржавими цвяхами. Вірджинія торкнулася дверей, важкі завіси з рипінням зрушили з місця, і всі опинилися у маленькій низькій кімнаті

зі склепінчастою стелею і ґратчастим віконцем. У стіну було вмуроване велике залізне кільце, а до нього, розпростертий на кам'яній підлозі, прикутий страшний скелет. Здавалося, він хотів дотягтися своїми довгими безживними пальцями до старовинного ковша і глека, що були поставлені так, аби він не міг їх дістати. У глеку, певно, колись була вода, бо зсередини його вкривала зелена цвіль. У ковші не було нічого, крім жменьки пилу. Вірджинія стала навколішки біля скелета і, склавши свої маленькі ручки, почала тихо молитися, а інші зачудовано споглядали картину страшної трагедії, таїна якої відкрилася їм нині.

— Погляньте! — вигукнув один з близнюків, визирнувши у вікно, щоб зрозуміти, в якій частині будинку знаходиться кімната. — Погляньте! Сухе мигдалеве дерево розцвіло. Місяць світить ясно, і я бачу квіти.

— Бог простив його, — мовила Вірджинія, підвівшись з колін, і ніби прекрасне світло осяяло її лице.

— Ви просто янгол! — вигукнув юний герцог, обняв і поцілував її.

Розділ сьомий

За чотири дні після цих дивовижних подій, близько одинадцятої вечора, з Кентервільського замку виїхала поховальна процесія. Катафалк везли вісім чорних коней, і в кожного на голові розвівався пишний плюмаж зі страусового пір'я; свинцева труна була вкрита розкішним покривалом з пурпурової парчі, із витканим золотом гербом Кентервіль; по обидва боки від карет ішли слуги з палаючими смолоскипами. Уся процесія справляла надзвичайно сильне враження. Розпорядником похорону був лорд Кентервіль, що спеціально прибув з Уельсу. Він їхав у головній кареті разом з Вірджинією. За ними їхали посол Сполучених Шта-

тів і його дружина, потім — Вашингтон і троє хлопців, а в останній кареті сиділа місіс Амні. Усім було зрозуміло, що, оскільки привид лякав її більше п'ятдесяти років, вона має право віддати йому останню шану. У кутку цвинтаря, під тисовим деревом, була викопана глибока могила, і превелебний Огастес Демп'єр дуже проникливо виголосив надгробну промову. Коли відправа скінчилася, слуги, за давнім звичаєм роду Кентервіль, загасили світочі, а коли труну опускали в могилу, Вірджинія ступила вперед і поклала на труну великий хрест, сплетений з білих і рожевих квіток мигдалю. Цієї миті місяць вплив з-за хмар і залив маленький цвинтар срібним саявом, а в далекій гаю заспівав соловей. Вірджинія згадала слова привида про Сад Смерті, очі її затуманилися сльозами, і по дорозі додому вона не зронила ні слова.

Вранці, коли лорд Кентервіль збирався до міста, посол завіз з ним розмову про коштовності, які привид подарував Вірджинії. Вони були прекрасні, особливо рубінове намисто у старовинній венеціанській оправі, справжній витвір мистецтва XVI сторіччя; і цінність цих прикрас була така велика, що містер Отіс вважав дещо незручним дозволити своїй доньці прийняти подібний дарунок.

— Мілорде, — сказав він, — я знаю, що в цій країні право «мертвої руки» стосується фамільних коштовностей так само, як і земельних володінь, і я переконаний, що ці прикраси належать — чи то повинні належати — спадкоємцям вашого роду. Тому я прошу вас забрати їх з собою до Лондона і вважати просто частиною вашої власності, що була повернена вам за деяких незвичайних обставин. Що ж до моєї доньки, то вона ще дитина і поки, на щастя, не надто цікавиться такими предметами розкоші. До того ж місіс Отіс сказала мені — а вона, мушу зауважити, знається на мистецтві, оскільки ще в юні роки провела кілька зим поспіль

у Бостоні, — що грошова вартість цих прикрас надзвичайно висока і продати їх можна дуже вигідно. У зв'язку з цим, лорде Кентервіль, ви, звичайно, розумієте, що я в жодному разі не можу дозволити комусь із членів моєї родини їх прийняти. Власне, весь цей марнотний лоск, хоч він і необхідний для британської аристократії, виглядає цілком недоречним серед тих, хто вихований у суворих і, я гадаю, безсмертних принципах республіканської простоти. Однак слід сказати, що Вірджинії дуже хотілося б, з вашого люб'язного дозволу, лишити собі скриньку — на пам'ять про вашого горезвісного предка. Скринька дуже стара, стан її лише бажати кращого, і, можливо, ви згодитеся на це прохання. Я ж зі свого боку, щиро кажучи, вельми здивований, що моя дитина виявляє таку прихильність до середньовіччя, і можу пояснити це хіба що тим, що Вірджинія народилася в одному з передмість Лондона, невдовзі після повернення місіс Отіс з Афін.

Лорд Кентервіль вислухав шановного посла з надзвичайною серйозністю, хоча раз у раз покручував сивого вуса, щоб сховати мимовільну посмішку. Коли ж містер Отіс скінчив говорити, він дружньо потис йому руку і відповів:

— Дорогий сер, ваша чарівна донька зробила дуже велику послугу моему нещасному предкові, серу Симону, і я та вся моя родина вельми зобов'язані їй за таку сміливість і душевне благородство. Ці прикраси належать тільки їй, і, на Бога, якби я був таким безсердечним, що наважився б забрати їх у неї, старий лиходій уже за два тижні постав би з могили і обернув моє життя на пекло. А щодо їхньої приналежності до спадщини, то до неї не входять речі, не згадані в заповіті чи іншому юридичному документі, а про ці коштовності ніде немає жодної згадки. Запевняю вас, у мене на них не більше прав, ніж у вашого дворецького, і коли міс Вірджинія підросте, я гадаю, вона з радістю носитиме ці чудові

прикраси. Між іншим, ви забули, містере Отіс, що купили привида разом з меблями, і все, що належало привиду, таким чином перейшло у ваше володіння. Яку б активність не виявляв сер Симон уночі, з юридичної точки зору він лишався мертвим, і ви прийняли його власність по праву.

Містер Отіс був вельми засмучений відмовою лорда Кентервіля і просив його ще раз обміркувати своє рішення, але добросердий пер лишався непохитним і врешті умовив посла, щоб той дозволив доньці прийняти дарунок привида. І коли навесні 1890 року молода герцогиня Чеширська була представлена королеві з нагоди свого шлюбу, її прикраси привернули загальну увагу. Адже Вірджинія отримала герцогську корону, яку дістають у винагороду всі милі американські дівчатка, і вийшла заміж за свого юного кавалера, щойно він досяг повноліття. Обоє вони були такі чарівні, такі закохані одне в одного, що всім було любо дивитися на цю пару — окрім хіба що старої маркізи Дамблтон, яка марно намагалася видати за герцога одну зі своїх семи незаміжніх доньок і для цього дала щонайменше три розкішні обіди, і, як не дивно, окрім самого містера Отіса. Попри всю свою прихильність до молодого герцога, він з теоретичних міркувань плекав відразу до титулів і, за його власним виразом, «мав деякі побоювання, що властива аристократії любов до розваг чинитиме згубний вплив на одвічні принципи республіканської простоти». Проте дуже скоро від його побоювань не лишилося й сліду, і я гадаю, що коли він вів свою доньку по сходах олтаря в церкві Святого Георгія на Ганновер-сквер, у всій Англії більш ніхто так не пишався собою.

По завершенні медового місяця герцог і герцогиня повернулися до замку Кентервіль і наступного дня по обіді пішли на маленький самотній цвинтар біля соснового лісу. Спочатку вони ніяк не могли вирішити, яку ж епітафію на-

писати на надгробному камені сера Симона, і зрештою дійшли згоди, що слід просто вибити там його ініціали та вірші, написані на вікні бібліотеки. Герцогиня принесла з собою чудові троянди і прибрала ними могилу. Трохи постоявши, вони увійшли до зруйнованої каплички, що лишилася від стародавнього абатства. Герцогиня присіла на повалену колону, а її чоловік, запаливши сигарету, сів поруч і дивився в її ясні очі. Раптом він кинув сигарету, взяв дружину за руку й мовив:

— Вірджиніє, у жінки не повинно бути секретів від чоловіка.

— Сесіле, любий, у мене й немає від тебе секретів.

— Ні, є, — заперечив він з посмішкою. — Ти ніколи не розповідала мені, що сталося, коли ви замкнулися удвох з привидам.

— Я нікому цього не розповідала, Сесіле, — серйозно відповіла Вірджинія.

— Я знаю, але ж мені ти могла б сказати.

— Будь ласка, не розпитуй мене, Сесіле, я не можу тобі цього сказати. Бідний сер Симон! Я стільким йому завдячую! Авжеж, не смійся, Сесіле, це справді так. Він допоміг мені зрозуміти, що таке Життя, і що значить Смерть, і чому Любов сильніша, ніж Життя і Смерть.

Герцог підвівся і ніжно поцілував дружину.

— Можеш тримати це в таємниці, поки я володію твоїм серцем, — прошепотів він.

— Ти завжди ним володів, Сесіле.

— Але ж ти колись розкажеш усе нашим дітям, правда? Вірджинія зашарілася.

ЩАСЛИВИЙ ПРИНЦ

Високо над містом, на високій колоні, стояла статуя Щасливого Принца. Він був з голови до ніг усипаний тонкими золотими листками, очі мав із яскравих блакитних сапфірів, а на руків'ї його меча горів великий червоний рубін.

І всім було любо дивитись на Щасливого Принца.

— Він гарний, як флюгер, — зауважив один з міських Радників, що мріяв зажити славу людини з вишуканим смаком. — Але не такий корисний, — додав він одразу ж, побоюючись, що його назвуть непрактичним, а це був би наклеп.

— Ну чому ти не можеш бути таким, як Щасливий Принц? — дорікнула мати малому хлопцеві, що вередував, аби йому дістали місяць з неба. — От Щасливий Принц ніколи не капризує!

— Добре, що хоча б хтось у цім світі може бути щасливим, — прошепотів знедолений бідолаха, дивлячись на прекрасну статую.

— Він наче янгол, — говорили діти з сирітського приюту, виходячи з церкви у своїх червоних плащиках та чистеньких білих фартушках.

— Звідки ви знаєте? — заперечив учитель математики. — Ви ж ніколи не бачили янголів.

— О, ми бачимо їх уві сні, — відповіли діти, і вчитель насунив брови та строго поглянув на них, бо йому не подобалося, що діти бачать сні.

Якось уночі над містом пролітав маленький Стриж. Його друзі вже шість тижнів як полетіли до Єгипту, а він лишився тут, зі своєю коханою — прекрасною Очеретинкою. Він зустрів її напровесні, коли ловив над річкою великого жовтого метелика. Очеретинка так причарувала Стрижа своєю стрункою поставою, що він спинився з нею побалакати.

— Хочеш, я тебе покохаю? — спитав Стриж, за своєю звичкою одразу приступивши до головного, і Очеретинка низько вклонилася у відповідь. Тоді він закружляв навколо, черкаючи крилами по воді і здіймаючи срібні бризки, — це було його освідчення в коханні. І так воно тривало все літо.

— Такий зв'язок — просто сміхота, — гомоніли інші стрижі. — У цієї Очеретини ні гроша за душею, а родичів купа! — І справді, очерету на річці було повно.

А потім прийшла осінь, і всі птахи подалися геть.

Наш Стрижик почувався зовсім самотнім, а це шляхетне кохання почало йому набридати. «Вона така мовчазна, — думав він про Очеретинку, — але, боюся, надто легковажна: тільки й робить, що грає з вітром!» То була правда — при найлегшому вітерці Очеретинка починала вихилатись на всі боки.

«До того ж вона домосідка, — міркував він далі, — а я люблю подорожі, і моя дружина, звісно, теж має їх любити!»

— Ти полетиш зі мною? — врешті-решт спитав він в Очеретинки. А та лише похитала головою — вона ж була справді прив'язана до свого дому.

— Отже, ти просто сміялася з мене! — вигукнув Стриж. — Я лечу до Пірамід. Прощай! — І з цими словами майнув геть.

Він летів цілісінький день і надвечір опинився у місті.
— Де ж мені зупинитись? — мовив він сам до себе. —
Сподіваюся, в цьому місті мені влаштують гідну зустріч!

Раптом він побачив статую на високій колоні.

— Отут я й ночуватиму, — вирішив Стриж. — Чудове місце, та ще й на свіжому повітрі!

І вмовстився біля ніг Щасливого Принца.

— У мене буде золота спальня, — втішно зауважив він, роззирнувшись довкола, і вже збирався спати; аж раптом, коли він поклав голову під крило, згори на нього впала велика крапля.

— Що за диво! — вигукнув Стриж. — На небі ані хмаринки, зорі світять ясно — звідки ж дощ? Ні, погода на півночі Європи просто жахлива. Пригадую, Очеретинка любила дощ, та їй завжди було байдуже до інших.

Впала друга крапля.

— Коли статуя не захищає від дощу, нащо вона потрібна! — обурився Стриж. — Краще пошукаю якогось затишного димаря.

Та щойно він розправив крила, щоб злетіти, впала третя краплина — і Стриж, позирнувши вгору, зойкнув з подиву.

Що ж він побачив?

Очі Щасливого Принца були повні сліз, і сльози котилися по його золотих щоках. А лице, осяяне місячним світлом, було таке прекрасне, що малий Стриж від душі пожалів його.

— Хто ти? — спитав він.

— Я Щасливий Принц.

— То чого ж ти плачеш? — допитувався Стриж. — Ти мене геть промочив.

— Коли я був живий і мав людське серце, — відповів Принц, — я не знав, що таке сльози. Адже я жив у розкішному палаці Сан-Сусі, де немає місця журбі. Вдень я ба-

вився зі своїми друзями у саду, а ввечері танцював на балах у Великій залі. Сад був обгороджений високим муром, та мене ніколи не цікавило, що там, по той бік муру, бо я жив серед краси та розкоші. Придворні називали мене Щасливим Принцом, і якщо безтурботне життя — це щастя, то я справді був щасливий. Так я жив, так і помер. Тепер мене поставили сюди, на цю висоту, звідки видно усі нещастя та злигодні цього міста, і хоча зараз у мене свинцеве серце, я не можу не плакати.

«Отакої! То він не весь золотий?» — подумав Стриж, проте вголос не сказав нічого — він був добре вихований.

— Далеко звідси, — заговорив Принц тихим і мелодійним голосом, — далеко-далеко звідси, на вузькій вуличці, є малий будинок. Одне вікно розчинене, і я бачу жінку, що сидить за столом. Обличчя в неї худе, змарніле, вона кашляє, руки в неї поколоті голкою, бо вона швачка. Зараз вона розшиває лілями атласну сукню для найгарнішої з королівських фрейлін, щоб та з'явилася у цій сукні на придворному балі. А в кутку кімнати, на ліжку, лежить хворий маленький син швачки. У нього лихоманка, і він просить апельсинів. Але в його матері немає нічого, крім річкової води, і він гірко плаче. Стрижику, Стрижику, маленький Стрижику, ти віднесеш їй цей рубін з мого меча? Я ж бо прикутий до цієї колони і не можу рухатись.

— На мене чекають в Єгипті, — відповів Стриж. — Мої друзі зараз літають над Нілом і розмовляють з великими жовтими лотосами, а ночуватимуть вони у гробниці славетного царя. Він лежить там, Цар із Царів, у своїй мальованій труні, оповитий жовтим полотном і набальзамований. На шії в нього намисто з ясно-зелених нефритів, а долоні його — мов сухе листя.

— Стрижику, Стрижику, маленький Стрижику, — мовив Принц, — прошу, лишися тут на одну ніч і будь моїм гінцем! Хлопчик знемагає від спраги, а його мати така зажурена.

— Я не дуже люблю малих хлопців, — відказав Стриж. — Того літа, коли я був на річці, двоє капосних хлопчаків — мірошникові сини — весь час кидали в мене камінням. Звісно, жодного разу не влучили — бо ми, стрижі, взагалі дуже спритні, а щодо мене, то мій рід завжди славився вправними літунами; і все ж таки це було вельми нечемно.

Але Щасливий Принц дивився так сумно, що врешті-решт Стриж зглянувся на нього.

— Тут дуже холодно, — сказав він, — та я залишуся на одну ніч і буду твоїм гінцем.

— Дякую, Стрижику, — відповів Принц.

Тоді Стриж виклював з руків'я принцового меча великий рубін і, тримаючи його у дзьобі, полетів над міськими дахами.

Він пролетів повз високу вежу собору, де білили статуй мармурових янголів; пролетів біля королівського палацу, звідки долинала весела музика. На балконі стояла гарна молода панянка зі своїм кавалером.

— Які прекрасні зорі, — мовив юнак, — і яка прекрасна сила любові!

— Сподіваюся, моя сукня буде готова до Великого балу, — відповіла дівчина. — Я наказала вигаптувати її лілеями; та ці швачки такі ледачі!

Стриж пролетів над рікою, де світили вогні на щоглах кораблів; потім промайнув над гетто, де старі євреї торгували одне з одним та зважували монети на мідних терезах. І от зрештою він опинився перед малим будиночком і зазирнув усередину.

Хлопчик метався в гарячці на ліжку, а бідолашна мати заснула з утоми. Стриж впурхнув до кімнати і поклав рубін на столик поруч із наперстком. Потім він описав коло над ліжком, овіявши крилами розпашіле чоло дитини.

— Як прохолодно, — мовив малий. — Певно, мені краще. — І він солодко задрімав.

А Стриж повернувся до Щасливого Принца і розповів йому про все.

— Дивна річ, — зауважив він, — мені зараз тепло, хоч надворі така холоднеча.

— Це тому, що ти зробив добро, — відповів Принц.

І маленький Стриж задумався, а потім заснув. Від думок його завжди хилило на сон.

Коли розвиднилося, він полетів на річку скупатись.

— Яке цікаве природне явище, — сказав Професор орнітології, побачивши його з моста. — Стриж узимку! Неймовірно!

І він написав про це довгого листа в міську газету. Потім цього листа цитували скрізь та усюди — адже в ньому було так багато незрозумілих слів.

— Сьогодні я будь-що полечу до Єгипту, — вирішив Стриж і став радо чекати подорожі. Він відвідав усі пам'ятники в місті й довго сидів на церковному шпилі. Стрічні горобці, побачивши його, цвірінчали: «Який незвичайний гість!» І це його неабияк тішило.

Коли зійшов місяць, він повернувся до Щасливого Принца.

— Може, у тебе є якісь справи в Єгипті? — гукнув він. — Я відлітаю сьогодні!

— Стрижику, Стрижику, маленький Стрижику, — мовив Принц, — а чи не можеш ти лишитися ще на ніч?

— В Єгипті на мене чекають, — відказав Стриж. — Завтра мої друзі полетять до Другого водоспаду. Там у болотних заростях ніжаться гіпопотами, а на великому гранітному троні сидить бог Мемнон. Всю ніч він дивиться на зорі, а коли зійде вранішня зірка, він вітає її радісним криком — і поринає в мовчання знову. А опівдні до води приходять леви. Шкура в них жовта, очі — мов зелені берили, а їхнє ревіння заглушає навіть шум водоспаду.

— Стрижику, Стрижику, маленький Стрижику, — заговорив Принц, — далеко звідси, у місті, на горищі одного з будинків, я бачу молодого хлопця. Він схилився над столом, заваленим паперами, а поруч з ним у бокалі — букетик зів'ялих фіалок. Його каштанове волосся в'ється кучерями, його уста червоніють, мов гранати, а очі в нього великі й замріяні. Він намагається закінчити п'єсу для директора театру, але надто змерз, щоб написати бодай рядок. Йому холодно в нетопленій кімнаті, і від голоду паморочиться в голові.

— Я залишуся ще на одну ніч, — сказав Стриж, бо серце мав справді добре. — Віднести йому рубін?

— На жаль, у мене більше немає рубінів, — відповів Принц. — Єдине, що я можу віддати, — це мої очі. Вони зроблені з коштовних сапфірів, здобутих в Індії тисячі років тому. Вийми один з них і віднеси цьому юнакові. Він продасть камінь ювеліру, купить собі їжі та дров і закінчить п'єсу.

— Любий Принце, я не можу цього зробити, — мовив Стриж і заплакав.

— Стрижику, Стрижику, маленький Стрижику, — умовляв його Принц, — зроби, як я тобі кажу.

Тоді Стриж виклював у Принца одне око і полетів на горище, де жив студент. Він легко пробрався до кімнати крізь шпарину в стелі. Юнак сидів, затуливши лице долонями, і не

чув, як поруч затріпотіли пташині крила. Коли ж він звів погляд, то побачив прекрасний сапфір, що лежав біля букетика зів'ялих квітів.

— У мене з'явилися шанувальники! — вигукнув він. — Певна річ, це від якогось поважного добродія. Тепер я можу закінчити п'єсу!

І вигляд у нього був цілком щасливий.

Наступного дня Стриж вирушив до гавані. Він сидів на щоглі великого корабля і дивився на моряків, що розвантажували трюми і щоразу, тягнучи на мотузках іще один величезний короб, кричали: «Нумо, руш!»

— Я лечу до Єгипту! — гукнув їм Стриж, проте ніхто не звернув на нього уваги. І коли зійшов місяць, він знов повернувся до Щасливого Принца.

— Я прилетів попрощатись, — крикнув він здалеку.

— Стрижику, Стрижику, маленький Стрижику, — мовив Принц, — може, побудеш зі мною ще одну ніч?

— Надворі зима, — відповів Стриж, — скоро піде холодний сніг. А в Єгипті світить тепле сонечко, і зеленіють пальми, і крокодили лежать у мулі та ліниво позирають довкола. Мої друзі в'ють гнізда у храмі Баальбека, а рожеві і білі голуби дивляться на них і ніжно туркочуть. Любий Принце, я мушу тебе покинути, але навесні повернуся — і принесу тобі два чудових самоцвіти замість тих, що ти втратив. Рубін буде червонішим від троянди, а сапфір — голубим, наче морська блакить.

— На площі під нами, — заговорив Щасливий Принц, — стоїть мала дівчинка. Вона винесла продавати сірники і впустила їх у калюжу, і тепер, якщо вона повернеться додому без грошей, батько її поб'є. Вона стоїть і плаче. У неї немає ні черевиків, ні панчіх, голова непокрита. Виключ у мене друге око, віддай цій крихітці, і тоді батько її не битиме.

— Я краще лишуся з тобою ще на одну ніч, — відповів Стриж, — але не зроблю того, що ти просиш. Як мені виклювати тобі друге око? Ти ж тоді осліпнеш!

— Стрижику, Стрижику, маленький Стрижику, зроби так, як я кажу, — мовив Принц.

Тоді Стриж виклював у Принца друге око і спустився до міста. Він промайнув біля дівчинки і впустив камінь просто їй у долоню.

— Яке гарне скельце! — вигукнула мала і, сміючись, побігла додому.

А Стриж повернувся до Принца.

— Тепер ти сліпий, — сказав він, — і я лишуся з тобою назавжди.

— Ні, Стрижику, ти ж маєш летіти до Єгипту, — відповів бідолашний Принц.

— Я лишуся з тобою назавжди, — повторив Стриж, засинаючи біля його ніг.

А вранці він сів на плече Принца і почав розповідати про різні дива, що йому довелося бачити під час мандрів. Він говорив про червоних ібісів, які годинами стоять на берегах Нілу і ловлять золотих рибок своїми дзьобами; про древнього, мов світ, старого Сфінкса, що живе в пустелі і знає все на світі; про купців, що неквапно простують за своїми верблюдами, перебираючи бурштинові чотки; про чорного, мов смола, Царя Місячних Гір, який вклоняється великому кристалу; про велетенського зеленого змія, що спить серед пальмових віт, і про двадцятьох жерців, що годують його медовими коржиками; про пігмеїв, що перепливають озера на великих пласких листках замість човнів і вічно воюють з метеликами.

— Любий Стрижику, — мовив Принц, — ти розповідаєш про дивовижні речі, та найбільше диво у світі — це людські

страждання. Немає більшої Таємниці, ніж Горе. Політай містом, Стрижику, і потім розкажи мені, що ти бачив.

І Стриж облетів усе велике місто кругом і побачив, як багатії веселяться у своїх розкішних будинках, а біля їхніх воріт сидять жебраки і просять милостині. Він пролітав по темних завулках міських околиць і бачив бліді личка голодних дітлахів, що безпорадно дивилися на вулицю. Під мостом двоє малих хлоп'ят тулилися одне до одного, аби хоч трохи зігрітись.

— Як хочеться їсти! — повторювали вони без упину.

— Ану геть звідси! — закричав Сторож і вигнав їх під дощ.

Повернувшись, Стриж розповів Принцеві про все, що бачив.

— Я весь укритий золотом, — мовив Принц. — Візьми його, листок за листком, і роздай бідним; люди звикли думати, що золото робить їх щасливими.

І Стриж знімав його золоте вбрання, листок за листком, поки Принц не лишився стояти сірий і непоказний. Золоті листки Стриж відносив бідним, і на дитячих щічках рожевів рум'янець, діти сміялися з радощів і, вибігаючи гратись надвір, гукали:

— Тепер у нас є хліб!

А потім пішов сніг і вдарив мороз. Вулиці засяяли, наче вкриті сріблом; довгі бурульки, мов кришталеві кинджали, виблискували з-під стріх будинків, перехожі куталися в тепле хутро, а на ковзанці було повно малечі в червоних капелюшках.

Бідолашний маленький Стриж замерзав усе дужче, та він не міг покинути Принца, бо надто його полюбив. Він крадькома збирав крихти біля дверей пекарні й намагався зігрітись, хутко махаючи крилами.

Та прийшла мить, коли він зрозумів, що скоро помре. У нього ледь вистачило сили, щоб ще раз злетіти на плече Принца.

— Прощай, любий мій Принце! — прошепотів він. — Дозволь мені поцілувати тобі руку.

— Я радий, Стрижку, що ти нарешті зібрався до Єгипту, — відповів Принц, — ти і так надовго затримався; але краще поцілуй мене у уста, бо я люблю тебе.

— Не до Єгипту я збираюся, — мовив Стрижик. — Мене чекає Царина Смерті. А Смерть — це ж просто сестра Сну, правда?

Він поцілував Щасливого Принца у уста і впав до його ніг мертвий.

У ту ж саму мить дивний тріск пролунав ізсередина статуї — так, ніби щось зламалося. Це розірвалося навпіл свинцеве серце Принца. І не дивно, адже надворі був лютий мороз.

Рано-вранці Міський голова прогулювався площею в супроводі двох Радників. Підійшовши до колони, він поглянув на статую і скрикнув:

— Боже! Цей Щасливий Принц геть замиршавів!

— Авжеж, замиршавів! — підтакнули Радники, що завжди погоджувалися з Міським головою, і почали роздивлятися статую.

— І рубін з меча випав, і очі повипадали, і золото все осипалося, — закінчив Міський голова. — Жебрак та й годі!

— Жебрак та й годі! — повторили Радники.

— Та ще й дохлий птах лежить поруч! — гнівався Міський голова. — Слід неодмінно видати наказ, що забороняє птахам тут помирати!

І Писар одразу ж занотував цю пропозицію.

Потім статую Щасливого Принца зняли з п'єдесталу.

— Він втратив свою красу, отже, непотрібний, — заявив університетський Професор красних мистецтв.

Статую розплавили у печі, і Міський голова скликав нараду, щоб вирішити, що робити з металом далі.

— Звичайно, ми замовимо іншу статую, — сказав він, — і вона буде зображувати мене.

— Ні, мене! Мене! — закричав кожний з Міських радників, і всі вони пересварилися між собою. Коли я чув про них востаннє, вони все ще гиркалися.

— Погляньте, що за диво! — мовив старший робітник у ливарні, де плавили статую. — Свинцеве серце, хоч зламане, а не розплавалося. Ну, то викиньмо його геть.

І він кинув серце на смітник, де вже лежав мертвий Стриж.

— Принеси мені дві найцінніші речі, що є в цьому місті, — мовив Господь до одного зі своїх слуг-янголів. І Янгол приніс йому свинцеве серце і мертвого птаха.

— Ти вчинив слушно, — мовив Господь. — Цей малий птах співатиме вічно у райських садах, а цей Щасливий Принц буде славити мене біля мого престолу.

СОЛОВЕЙКО І ТРОЯНДА

— Вона сказала, що танцюватиме зі мною, якщо я подарую їй червоні троянди, — розпачливо мовив юний Студент. — А в моєму саду червоних троянд немає.

Соловейко, що звив собі гніздо на високому дубі неподалік, почув ці слова, визирнув з гущавини і здивувався.

— Жодної червоної троянди! — бідкався Студент, і його гарні великі очі були повні сліз. — І від такої дрібниці залежить людське щастя! Я прочитав усі мудрі книги, пізнав усі таємниці філософії, а через якусь червону троянду мені життя не миле!

«Ось справжній закоханий, — подумав Соловейко. — Я щоночі співав про кохання, а не знав його в лице. Щоночі я розповідав про нього зіркам, а тепер побачив його на власні очі. Кучері в нього темні, мов гіацинт, а вуста червоні, наче пелюстки троянди, про яку він мріє; але пристрасть зробила його обличчя блідим, мов слонова кістка, і журба поклала свій знак на його чоло».

— Сьогодні принц влаштовує великий бал, — шепотів юнак, — і моя кохана там буде. Якщо я принесу їй червону троянду, вона танцюватиме зі мною до світанку. Якщо я принесу їй червону троянду, я триматиму її в обіймах, і вона схилить голову мені на плече, і її рука лежатиме в моїй. Але в моєму саду немає жодної червоної троянди, і я сидітиму

сам-один, а вона пройде і навіть не гляне в мій бік. Я буду їй непотрібний і помру з туги.

— Так, це справжній закоханий, — сказав до себе Соловейко. — Те, про що я співав, він переживає насправді, — що для мене забавка, для нього мука. Дивна то річ — любов! Вона коштує дорожче від смарагдів, а зустрічається рідше, ніж дорогоцінні опали. Її не купиш ні за перли, ні за самоцвіти, бо вона не продається. Її не в змозі придбати жоден купець, бо вона не вимірюється вагою золота.

— На балконі гратимуть музики, — продовжував Студент, — і моя кохана буде кружляти в танку під звуки арф та скрипок. Вона танцюватиме так легко, немовби не торкаючись ніжками підлоги, і всі ті придворні чепуруни будуть упадати за нею. А зі мною вона не захоче танцювати, бо я не принесу їй червоних троянд.

І він кинувся на траву, затулив лице долонями і розридався.

— Чого він плаче? — здивувалася маленька Зелена ящірка, пробігаючи поруч із задертим хвостом.

— Справді, чого б то? — повторив Метелик, що летів услід за сонячним променем.

— Чого він плаче? — тихенько спитала Маргаритка у своїх сусідок-квіток.

— Він плаче за червоною трояндою, — відповів Соловейко.

— За червоною трояндою? — вигукнули разом. — Ох, як смішно! Сміх та й годі!

А Ящірка, що мала досить-таки цинічну вдачу, розреготалася вголос.

Проте Соловейко розумів, чому Студент так побивається, і тихенько сидів серед дубових віт, розмірковуючи про велику таїну Кохання.

Аж раптом він розправив свої темні крила, злинув у повітря, промайнув над гаєм, мов миготлива тінь, і тінню промчав до саду.

На галявині посеред саду ріс розкішний трояндовий кущ, і Соловейко вмить підлетів до нього і сів на гілку.

— Подаруй мені червону троянду, — попросив він, — а я заспіваю тобі найкращу з моїх пісень.

Але Кущ похитав головою.

— Мої троянди білі, — відповів він, — білі, мов піна морська, біліші, ніж сніг на гірських вершинах. Звернися до мого брата, що росте біля старого сонячного годинника, і, може, він виконає твоє бажання.

І Соловейко полетів до трояндового куща, який ріс біля сонячного годинника.

— Подаруй мені червону троянду, — мовив він, — і я заспіваю тобі найкращу з моїх пісень.

Але Кущ похитав головою.

— Мої троянди жовті, — відказав він, — жовті, мов кучері русалки, що сидить на бурштиновому троні, жовтіші, ніж нарциси, що квітнуть на луках, поки не згинуть під косою. Піди до мого брата, що росте у Студента під вікном, і, може, він виконає твоє бажання.

І Соловейко полетів до трояндового куща, який ріс під вікном у Студента.

— Подаруй мені червону троянду, — гукнув він, — і я заспіваю тобі найкращу з моїх пісень.

Але Кущ похитав головою.

— Мої троянди червоні, — мовив він, — червоні, мов лапки голуба, червоніші, ніж крильця коралів, що тріпочуть у морській глибині. Та сувора зима заморозила мої жили, мороз побив мої бруньки, буревій поламав мої віти, і мені не цвісти цього року.

— Мені потрібна лише одна червона троянда, — вигукнув Соловейко, — одна-єдина! Невже немає жодного способу її дістати?

— Спосіб є, — відповів Куц, — але такий страшний, що я не зважуся розповісти тобі про нього.

— Розкажуй, — сказав Соловейко. — Я не боюся.

— Для того щоб дістати червону троянду, — почав Куц, — ти мусиш сам створити її з мелодії місячного світла і полити її живою кров'ю свого серця. Ти повинен співати до мене, настромившись грудьми на шип. Усю ніч до ранку ти співатимеш мені свою пісню, і коли шип досягне твого серця, твоя кров просочиться у мої жили і стане моєю.

— Смерть — то завелика ціна за червону троянду, — скрикнув Соловейко, — а життя любе всім. Як хороше сидіти в зеленім гаю і дивитись, як сонце мандрує небокраєм у золотій колісниці, а місяць — у перлинній! Як солодко пахне цвіт глоду, і дзвіночки, що ховаються в тінистих долинах, і духмяний верес на схилах пагорбів... І все ж таки Любов дорожча від життя, і що то серце якоїсь пташини проти людського серця!

І він розправив свої темні крила й злинув у повітря. Тінню він промайнув крізь садок і, мов тінь, промчав понад гаєм.

Юний Студент усе ще лежав на траві, і очі його були ще вологі від сліз.

— Будь щасливий, — гукнув йому Соловейко, — будь щасливий; ти матимеш свою червону троянду. Я створю її з мелодії місячного світла і поллю живою кров'ю свого серця. Лише одного прошу у віддяку — будь вірним своїй коханій, бо Любов мудріша від Філософії, хоч яка та мудра, і сильніша від Влади, хоч яка та могутня. Крила любові — крила вогнен-

ні, і тіло її — полум'я. Вуста її солодкі, як мед, а подих — мов запашне миро.

Студент звів очі і прислухався, та не міг збагнути, що каже йому Соловейко — адже він розумівся лише на книжковій премудрості.

Але старий дуб усе зрозумів і неабияк зажурився, бо дуже любив малого Соловейка, що звив собі гніздечко в його вітах.

— Заспівай для мене востаннє, — прошепотів він. — Мені буде так самотньо без тебе.

І Соловейко заспівав для старого дуба, і його голос дзюрчав, наче вода у срібному глечику.

Коли ж він змовк, Студент підвівся, узяв записника і витяг з кишені олівець.

— В його пісні є своєрідна композиція, — міркував він уголос, ідучи гаєм, — цього не можна заперечувати; та чи є в ній якесь почуття? Боюся, що ні. Власне, цей птах — як більшість митців: працює лише над стилем і не дбає про щирість. Він не пожертвує собою заради інших. Він думає тільки про мелодію. А втім, кожен знає, що всі митці себелюбні. І все ж таки слід відзначити, що деякі ноти йому вдалися просто чудово. Як шкода, що в цьому співі немає ані найменшого смислу, ані користі.

Він увійшов до кімнати, ліг на своє блаженське ліжко і знову почав думати про свою кохану; а тоді й заснув.

А коли зійшов місяць, Соловейко сів на трояндовий кущ і притулився грудьми до гострого шипа. Він співав до ранку, і холодний кришталевий Місяць мовчки дивився згори і слухав. Усю ніч він співав, а шип проникав усе глибше та глибше в його тіло і випускав живу кров назовні.

Він співав про те, як зароджується Любов у серці хлопчика й дівчинки, і що далі він співав, на верхній гілці куща, пе-

люстка за пелюсткою, поволі розквітала прекрасна троянда. Спершу вона була бліда, мов серпанок над водою, бліда, наче досвітнє марево, срібна, мов крила ранкової зорі. Мов тінь троянди у срібному дзеркалі, мов тінь троянди на тихій воді — такою була ця троянда, що розквітала на верховині куща.

А Куц закликав Соловейка притулитися до шипа ще міцніше. «Притулися ближче, малий Соловейку, — гукав він, — бо скоро світанок, а троянда ще не готова!»

І Соловейко притулився до шипа, і пісня його зазвучала з новою силою, бо тепер він співав про те, як зароджується пристрасть у серці юнака й дівчини.

І ніжний рум'янець спалахнув на пелюстках троянди, мов на обличчі нареченої, яку поцілував наречений. Але шип іще не дійшов до самого серця, і тому серце троянди лишалося білим, бо тільки жива кров може віддати йому свій червоний колір.

А Куц усе просив Соловейка притулитися до шипа міцніше. «Притулися ближче, малий Соловейку, — кричав він, — бо скоро світанок, а троянда ще не готова!»

І Соловейко притулився до шипа, і шип встромився в його серце, і гострий біль пронизав усе його тіло. Страшний і лютий був цей біль, і страшна сила звучала в його пісні, бо він співав про Любов, яку вінчає Смерть, про Любов, що не вмирає і в могилі.

І прекрасна троянда почервоніла, мов небо жаркого Сходу. Червоним стало мереживо її пелюсток і рубіново-червоним — серце.

А голос Соловейка все слабшав, його малі крильця безсило тріпотіли, і мла застинала йому очі. Усе тихіше звучала його пісня, і він почав задихатись.

Та ось він озвався востаннє, і блідий Місяць, почувши його, забув про світанок і лишився на небі. Почула його

червона троянда — і затріпотіла, розкривши свої пелюстки назустріч ранковому вітру. Луна віднесла цей спів у темні яри та долини, і пастухи, почувши його, пробудились від сну. Пісня долинула до річки, і течія понесла її у далеке море.

— Поглянь, поглянь! — закричав Куш. — Троянда готова!

Але Соловейко вже не міг йому відповісти. Він лежав мертвий у високій траві, і шип глибоко встромився йому в груди.

Опівдні Студент відчинив вікно і визирнув надвір.

— Оце так пощастило! — вигукнув він. — Червона троянда! Досі ще не бачив такої. Вона така гарна, що, певно, має якусь довгу латинську назву.

І він хутко вибіг у сад та зірвав троянду, а тоді надяг капелюха і мерщій побіг до професорського будинку.

Дочка професора сиділа біля дверей і намотувала на котушку блакитні шовкові нитки, а біля її ніг лежав маленький песик.

— Ви казали, що будете танцювати зі мною, якщо я принесу вам червону троянду, — мовив Студент. — Ось найчервоніша троянда у світі. Сьогодні ввечері ви приколете її біля серця, і коли ми будемо танцювати, вона розповість вам, як я кохаю вас.

Але дівчина невдоволено скривилася.

— Боюся, вона не пасуватиме до моєї сукні, — відповіла вона. — І до того ж, племінник камергера прислав мені справжні самоцвіти, а кожен знає, що самоцвіти дорожчі від квітів.

— Слово честі, ви дуже невдячні! — скрикнув Студент.

Він кинув троянду на вулицю, вона впала у водостік, і її розчавило колесо воза.

— Невдячна? — повторила дівчина. — Знаєте, а ви просто нечема! Та, власне, хто ви такий? Звичайний студент,

і більш нічого. Не думаю, що у вас є навіть такі срібні пряжки до черевиків, як у племінника камергера.

З цими словами вона підвелася й пішла в дім.

— Усе це кохання — справжня дурість, — бурмотів Студент, плентаючись додому. — Воно й наполовину не таке корисне, як Логіка. Воно нічого не доводить, тільки змушує чекати небувалого та вірити в неймовірне. Воно абсолютно непрактичне, а ми живемо у практичний час, і тому я краще повернуся до Філософії та буду вивчати Метафізику.

Він повернувся до своєї комірчини, схопив велику запрошену книгу і почав читати.

СЕБЕЛЮБНИЙ ВЕЛЕТЕНЬ

Щодня, повертаючись опівдні зі школи, діти забігали погратись до саду Велетня.

Це був гарний великий сад, устелений м'якою зеленою травичкою. У траві, мов зорі, сяяли чудові квіти, і ще там було дванадцять персикових дерев, що навесні вкривалися перлинно-рожевим цвітом, а восени родили солодкі плоди. А пташки у верховітті співали так добре, що діти, слухаючи їх, забували навіть про свою гру. «Як тут гарно!» — казали вони.

Та ось одного дня Велетень повернувся додому. Він їздив у гості до свого приятеля, корнуельського людодіа, і затримався там на сім років. А тепер, досхочу набалакавшись про різні справи, він врешті-решт скучив за своїм замком і вирішив повернутись додому.

Побачивши дітей, що гралися в саду, Велетень страшно закричав:

— А ви що тут робите?

Перелякані діти кинулися навтьоки.

— Мій сад — це моя власність, — мовив Велетень. — Це мусить розуміти кожен, і лише я маю право тут розважатись.

І він обгородив сад високим муром, а на воротах почепив табличку:

ВХІД СУВОРО ЗАБОРОНЕНО

Це був дуже себелюбний Велетень.

Бідолашним дітям тепер не було де й побавитись. Вони спробували гратися на дорозі, але там було повно пилюки і гострого каміння. Після шкільних занять вони приходили під високий мур і згадували чудовий садочок, що лежить там, за цим муром.

— Як там було гарно! — зітхали вони.

Потім настала Весна, розквітли квіти і заспівали птахи. Лише в саду Велетня панувала Зима. Пташки не хотіли співати там, де не чути дитячого сміху, і дерева забули розцвісти. Тільки одна малесенька квіточка якось визирнула з трави, але, побачивши суворий напис на воротах, пожаліла бідних дітей, знов сховалася в землю і заснула. Єдиними, хто щиро тішився з цієї історії, були Сніг та Мороз.

— Весна забула про цей сад, — гукали вони, — і ми житимемо тут весь рік!

І Сніг укryw зелену траву білою пеленою, а Мороз посріблів дерева.

А потім вони запросили до себе Північний вітер, і він не забарився прийти. Закутаний у хутро, він весь день шумував у саду і позбирав з даху димарі.

— Чудова місцинка, — ревів Вітер, — ану, запросимо сюди ще й Град!

Прийшов і Град. Він щодня три години поспіль тарабанив у дах замку, поки не зірвав усю черепицю, а потім почав вихором кружляти по саду. Він був у сірому вбранні, а його подих був холодний, як лід.

— Не розумію, що це за пізня Весна, — бурчав Себелюбний Велетень, дивлячись у вікно на свій холодний білий сад. — Сподіваюся, погода ще зміниться.

Та Весна не прийшла, не настало й Літо. Осінь принесла щедрий врожай у кожен садок, оминула тільки сад Велетня.

— Надто вже він себелюбний, — сказала Осінь.

І тому тут завжди була Зима, і лише Північний вітер, Град, Мороз і Сніг кружляли у танку поміж дерев.

Якось уранці, ще лежачи в ліжку, Велетень почув прекрасну музику. Мелодія була напрочуд гарна, і він подумав, що, мабуть, десь поблизу проходять королівські музиканти. Насправді то співала маленька коноплянка під самим вікном. Проте Велетень так довго не чув пташиного співу, що ця проста пісенька здалася йому найчарівнішою музикою у світі. І Град припинив свій буремний танок, і стихло ревіння Північного вітру, і чудові пахощі полилися у відчинене вікно. «Мабуть, Весна таки прийшла», — подумав Велетень, скочив з ліжка і визирнув надвір.

Що ж він побачив?

Перед його зором постала дивовижна картина. Діти пробралися до саду крізь дірку в паркані і повилазили на дерева — на кожній гілці, куди не поглянь, сиділо якесь маля! А дерева так зраділи, побачивши дітей, що вмиль розквітли — і лагідно схиляли віти до дитячих голівок. Пташки з веселим щебетом пурхали довкола, і квіти, ніби сміючись, визирали з густої трави. Усюди було прегарно, і лише в дальньому кутку саду ще панувала Зима. Там стояв маленький хлопчик, надто малий, щоб дотягтись до гілки і вилізти на дерево. Він блукав довкола і гірко плакав. А бідне дерево досі лишалось голим та засніженим, і Північний вітер з ревінням кружляв навколо нього.

— Ну ж бо, сідай на гілку, мій маленький, — запрошувало дерево і схиляло свої віти усе нижче; та хлопчик був надто малий.

І коли Велетень це побачив, його серце розтануло. «Який я був себелюбний! — подумав він. — Тепер зрозуміло, чому Весна не хотіла сюди приходити. Я посаджу цього хлопчика

на найвищу гілку, а потім розвалю огорожу, і мій сад буде завжди відкритий для дітей».

Він дуже шкодував про те, що накоїв.

Велетень поспіхом зійшов униз, тихо розчинив двері і вийшов у сад. Але діти, побачивши його, страшенно перелякалися і втекли, і в саду знов настала Зима. Не втік лише той маленький хлопчик, бо його очі були повні сліз, і він не бачив Велетня. А Велетень ступив до нього, обережно взяв його у свою велику долоню і посадив на дерево. І дерево вмить вкрилося запашним цвітом, і пташки прилетіли до нього співати, а хлопчик обійняв Велетня обома руками за шию і поцілував. А інші діти, побачивши, що Велетень став добрим, прибігли назад, і разом з ними прийшла Весна.

— Віднині це ваш сад, дітки, — сказав Велетень, узяв велику сокиру і розвалив високий мур, який збудував колись.

І опівдні люди, що йшли на ярмарок, побачили, як Велетень грається разом з дітьми в найгарнішому саду, що є в світі.

День непомітно минув у веселих забавках, а ввечері діти прийшли попрощатися з Велетнем.

— А де ваш малий приятель? — спитав Велетень. — Отой хлопчик, якого я посадив на дерево.

Велетень полюбив цього хлопчика найбільше, бо той поцілував його.

— Ми не знаємо, — відповіли діти. — Він, мабуть, пішов.

— Скажіть йому, нехай приходить завтра, — попросив Велетень. Але ніхто з дітей не знав, де живе цей хлопчик, і ніхто не бачив його раніше; і Велетень дуже засмутився.

Щодня після уроків діти приходили гратися з Велетнем. Але того хлопчика, якого Велетень так полюбив, серед них не було ніколи. Велетень був добрим до всіх дітей, проте дуже сумував за своїм малим другом і часто про нього згадував.

— Як би я хотів його побачити! — говорив він.

Минули роки, Велетень постарів і занедужав. Тепер він більше не міг гратися разом з дітьми. Сидячи у великому кріслі, він дивився, як вони бавляться, і милувався своїм прегарним садом.

— У мене багато чудових квітів, — казав він, — але діти миліші від усіх квіток.

Одного зимового ранку, вдягаючись, він поглянув у вікно. Тепер він любив навіть Зиму, бо знав, що Зима — це просто сон Весни, коли квіти спочивають. І, поглянувши у вікно, він здивовано протер очі, а тоді глянув ще раз.

Та й було чому дивуватись! Дерево в дальнім кутку саду стояло уквітчане білим цвітом, а гілки в нього сяяли, мов золоті, і хилилися під вагою срібних плодів. А під деревом стояв малий хлопчик, якого так любив Велетень.

Не тямлячись з радощів, він вискочив надвір, пробіг по траві й кинувся до хлопчика. Та щойно він ступив ближче, лице його затьмарилося гнівом і він спитав:

— Хто насмілився тебе поранити?

На долонях хлопчика були дві криваві рани від цвяхів, і такі самі рани були на обох його ступнях.

— Хто насмілився тебе поранити? — закричав Велетень. — Скажи, і я візьму великий меч і вб'ю його!

— Ні, — відповів хлопчик. — Ці рани завдала Любов.

— Хто ти? — насилу промовив Велетень, і дивний страх обійняв його, і він впав на коліна перед дитиною.

А хлопчик усміхнувся й мовив:

— Колись ти дозволив мені гратися у твоєму саду, а тепер я візьму тебе у свій сад, що зветься Раєм.

І коли діти знов прийшли до саду, вони побачили, що Велетень лежить мертвий, а осяйне дерево ронить на нього свої білі квіти.

ВІДДАНИЙ ДРУГ

Настав ранок, і старий Водяний Пацюк вистромив носа зі своєї нори. Очі в нього були блискучі, мов гудзики, вуса — сірі та жорсткі, а довгий хвіст — наче чорна гумова палиця.

Поруч хлюпалися у воді малі каченята, схожі на зграйку жовтих канарок, а їхня мати — сніжно-біла качка з червоними лапами — вчила їх пірнати вниз головою.

— Вас ніколи не приймуть до шляхетного товариства, поки ви не навчитеся стояти на голові, — твердила вона і пірнала знову та й знов, щоб показати їм, як це робиться. Проте малеча пропускала її слова повз вуха. Каченята були надто малі, щоб зрозуміти, як важливо бути прийнятим до шляхетного товариства.

— Що за капосні діти! — пирхнув Водяний Пацюк. — Їй-право, їх слід було б утопити!

— Та що ви таке кажете! — озвалася Качка. — Усі ми колись училися. А батькам треба мати терпіння, от і все.

— Мені не знайомі батьківські почуття, — мовив Водяний Пацюк, — і сімейне життя мене не приваблює. Така вже в мене вдача. Я ніколи не був одружений і не мав цього наміру. Звісно, любов — непогана річ, але дружба значить набагато більше. Навіть не знаю, що в світі може бути благороднішим, ніж справжня дружба.

— А скажіть, будь ласка, яким ви уявляєте собі відданого друга? — поцікавилася Зелена Коноплянка, що сиділа на вербі неподалік і прислухалася до розмови.

— Так, мені теж хотілося б це знати, — зауважила Качка і, відпливши на другий бік ставка, пірнула вниз головою: вона ж мусила подавати дітям гарний приклад.

— Яке безглузде питання! — обурився Водяний Пацюк. — Звичайно, відданий друг мусить бути відданим мені.

— А ви йому? — пискнула маленька пташка, гойдаючись на сріблястій вербовій гілці, і швидко-швидко замахала крильцями.

— Я вас не розумію, — відказав Пацюк.

— Дозвольте, я розповім вам одну історію з цього приводу, — сказала Коноплянка.

— Це історія про мене? — спитав Пацюк. — У такому разі я, мабуть, послухаю. Люблю різні вигадки.

— Вас вона також стосується, — відповіла Коноплянка.

Вона злетіла вниз, умостилася на березі і почала розповідати історію про Відданого Друга.

— Колись давно, — заговорила Коноплянка, — жив собі один славний хлопець на ім'я Ганс...

— Він був визначною особою? — перебив Пацюк.

— Ні, — відповіла Коноплянка, — не думаю, що в ньому було щось визначне — хіба тільки добре серце та приязна усмішка, що завжди сяяла на його круглому обличчі. Він жив сам-один у маленькій хатинці і щодня працював у саду. В усьому селі ні в кого не було такого гарного саду, як у малого Ганса. Там росли і запашні гвоздики, і левкої, і жовтці. Були там і червоні та жовті троянди, і лілові первоцвіти, і фіалки — золотисті, блакитні й білі, водозбір і серцевик, майоран і базилік, і примули, і півники, і нарциси, і півонії. Коли відцвітали одні квіти, приходив час цвісти іншим,

і тому на сад завжди любо було глянути, а запах там стояв просто чудовий.

У малого Ганса було багато друзів, і найкращим з них був Великий Х'ю, Мірошник. Справді, цей багатий так любив малого Ганса, що, проходячи повз його садок, на знак дружньої приязні завжди перехилився через паркан і зривав собі великий букет квітів або повну жменю любистку, а як була пора врожаю, то напихав собі повні кишені стиглих слив та вишень.

— У справжніх друзів усе мусить бути спільним, — часто примовляв Мірошник, і Ганс, посміхнувшись, кивав у відповідь. Він дуже пишався тим, що має друга з такими благородними думками.

Звичайно, сусіди подеколи дивувалися, що багатий Мірошник нічим не віддячить малому Гансу, хоч має сотні мішків борошна у клуні, шість молочних корів і велике стадо овець; але Ганс ніколи не замислювався про такі дрібниці, і ніщо його так не тішило, як усі ті гарні слова, якими Мірошник описував справжню дружбу.

Так він собі жив і працював у своєму саду. Навесні, влітку та восени йому жилося зовсім непогано, та о зимовій порі, коли вже не було ні квітів, ні фруктів, аби продати їх на ринку, Ганс дуже потерпав від холоду та голоду і часто лягав спати, повечерявши жменькою сушених груш чи засохлих горіхів. До того ж узимку він почувався дуже самотнім, бо Мірошник ніколи не приходив до нього в гості.

— Поки не зійде сніг, нащо й ходити до малого Ганса, — казав Мірошник своїй жінці. — Коли людина у скруті, їй не до гостей. Нехай краще побуде на самоті. Принаймні так я розумію обов'язки справжнього друга і гадаю, що я цілком правий. Почекаю до весни, а тоді вже зберуся його відвідати. Він зможе подарувати мені повний кошик первоцвітів, а це ж для нього така радість.

— Так, ти завжди дбаєш про інших, — відповіла дружина, затишно вмотивившись у кріслі перед коминим, де палали соснові дрова. — Як це гарно з твого боку! А коли ти говориш про дружбу, просто заслухатись можна. Священик — і той не вміє так красно говорити, дарма що живе у триповерховім будинку і носить на пальці золотий перстень.

— А чом би не запросити малого Ганса до нас? — спитав малий Мірошниченко. — Коли йому погано, я поділюся з ним кашею і покажу йому своїх білих кроликів.

— От дурний хлопчисько! — гримнув Мірошник. — Нащо ти до школи ходиш, як досі не набрався розуму? Якщо малий Ганс прийде сюди і побачить наш жаркий вогонь у комині, і нашу добру вечерю, і оце барильце червоного вина, він може нам позаздрити, а заздрість — це страшний гандж, що губить людську душу. Звісно ж, я не допущу, аби малий Ганс отак занастив себе. Я його найкращий друг, я завжди ним опікувався і пильнував, щоб він не збився з дороги. І до того ж, якщо малий Ганс прийде сюди, він може попросити в борг мішок борошна, а я на це не погоджуся. Борошно і дружба — це зовсім різні речі, і не слід їх змішувати. Коли слова звучать по-різному, то й значення у них різне. Це кожному зрозуміло.

— Як ти гарно говориш! — вигукнула дружина, наливаючи собі кухоль гарячого елю. — Я ледь не заснула, просто наче в церкві!

— Багато людей можуть робити добро, — відповів Мірошник, — а от таких, хто добре говорить, дуже мало. З цього й видно, що добре говорити багато важче. Для цього потрібне вміння!

І він суворо зиркнув через стіл на свого маленького сина. Той сидів, похнюпившись, червоний від сорому, і сльози капали в чашку з чаєм. А втім, він був ще зовсім малий, тож йому можна вибачити.

— Це кінець історії? — спитав Водяний Пацюк.

— Звісно, ні, — відповіла Коноплянка. — Це лише початок.

— Тоді ви просто відстали від часу, — зауважив Пацюк. — Нині заведено починати з кінця, потім переходити до початку, а середину розповідати на завершення. Це нова метода. Я чув про неї від одного критика, що прогулювався навколо ставка з якимсь молодим чоловіком. Він дуже докладно описав цю методу, і я певен, що він мав рацію, бо в нього була зовсім лиса голова і окуляри з синіми скельцями, а коли той юнак намагався щось заперечити, він одразу кричав: «Бридня!» Але, прошу, розповідайте далі. Мені надзвичайно подобається Мірошник. Я також маю благородні почуття, тому в нас із ним, здається, багато спільного.

— Тож слухайте, — почала Коноплянка, стрибаючи з лапки на лапку. — Скоро зима скінчилася, розквітли бліді зірочки первоцвітів, і якимсь Мірошник сказав своїй жінці, що збирається відвідати малого Ганса.

— Яке ж у тебе добре серце! — вигукнула жінка. — Ти завжди піклуєшся про інших! Та не забудь взяти великого кошика на квіти.

Мірошник зв'язав крила свого вітряка важким залізним ланцюгом, почепив на руку великий кошик і спустився до села.

— Доброго ранку, малий Гансе! — привітався він.

— Доброго ранку, — відповів Ганс, спершись на лопату, широко всміхнувся.

— Ну, як тобі велося взимку? — спитав Мірошник.

— Дуже мило, що ви так турбуєтеся про мене, — відповів Ганс. — Правду сказати, було важенько. Але ж тепер весна, і в мене все добре — бачите, які гарні квіти!

— Ми часто згадували про тебе, Гансе, — сказав Мірошник, — усе гадали, як твої справи.

— Ви такі добрі, — мовив Ганс. — А я вже боявся, що ви про мене забули.

— Гансе, ти мене дивуєш, — обурився Мірошник. — Хіба можна забути про друга! Дружба — дивовижна річ, але, боюся, ти просто не розумієш поезії життя. До речі, які в тебе чудові первоцвіти!

— А й справді, чудові, — згодився Ганс. — А головне, що їх так багато. Це мені дуже пощастило. Може, їх купить донька бургомістра, і тоді я викуплю свого візка.

— Викупиш візка? Ти хочеш сказати, що продав його? Яке глупство!

— Та що вдієш, — зітхнув Ганс. — Бачите, взимку я справді бідував, часом і на хліб грошей бракувало. То спершу я продав срібні гудзики з недільної куртки, потім — срібного ланцюжка, потім — мою велику люльку, а тоді вже й візка. Але зараз я все викуплю.

— Гансе, — урочисто промовив Мірошник, — я подарую тобі свого візка. Він, звісно, вже не так щоб новий, і один бік у нього відвалився, і спиці трохи погнулись; і все ж таки я тобі його подарую. Знаю, це надто велика щедрість, і багато хто скаже, що я не сповна розуму, але ж я не такий, як інші. Я вважаю, що великодушність — основа дружби, і до того ж у мене є новий візок. Отже, не хвилюйся, свого візка я дарую тобі.

— Так, це справді дуже великодушно, — сказав малий Ганс, і його кругле лице засяяло від утіхи. — Я зможу легко його полагодити, адже в мене є кілька гарних дощок.

— Гарних дощок? — перепитав Мірошник. — Слухай, то це ж якраз те, що мені треба. Я давно збираюся полагодити дах у клуні, бо там така здоровенна діра — тільки піде дощ, і все зерно геть вимокне. Як ти вчасно про це згадав! От бачиш, варто зробити комусь добро — і одразу матимеш

віддяку. Я подарував тобі візка, а ти подаруєш мені кілька дощок. Звісно, візок коштує набагато дорожче, та справжні друзі не зважають на такі дрібниці. Неси-но ті дошки сюди, я хочу полагодити дах сьогодні.

— Атож, зараз, — і малий Ганс хутко побіг до комори та виніс звідти усі дошки, що мав.

— Щось їх тут малувато, — завважив Мірошник. — Боюся, коли я полагоджу дах, тобі вже й на візок не лишиться. Та що я можу вдіяти? Думаю, за те, що я подарував тобі візка, ти зірвеш мені кілька гарних квіток. Ось, тримай кошик. І дивися, щоб був повний!

— Повний кошик? — перепитав малий Ганс, трохи засмутившись, бо розумів, що коли наповнити квітами такий величезний кошик, то й продавати буде нічого. А йому ж так хотілося викупити свої срібні гудзики!

— Ну що ж, — сказав Мірошник, — я подарував тобі візка і думав, що можу попросити в тебе кілька квіточок. Може, я помиляюся, але мені здавалося, що дружба — справжня дружба — не має нічого спільного з егоїзмом.

— Любий мій друже, — вигукнув Ганс, — та бери хоч усі мої квіти, я буду тільки радий, що зміг тобі віддячити! Твоя гарна думка для мене дорожча, ніж срібні гудзики.

І він умить позривав усі свої первоцвіти та наповнив кошик до самого верху.

— Ну, то бувай, малий Гансе, — мовив Мірошник, завадавши собі на плече зв'язку дощок, підхопив кошика з квітами і пішов.

— До побачення, — відповів малий Ганс і весело взявся до роботи. Він дуже радів новому візку.

Наступного дня Ганс підв'язував гілочки жимолості до ганку, аж раптом почув на дорозі Мірошників голос. Він мит-

тю зістрибнув з драбини, побіг у садок і визирнув за паркан. Там стояв Мірошник з великим лантухом борошна на спині.

— Любий Гансе, — сказав Мірошник, — ти не відвезеш оцей мішок з борошном на ярмарок?

— Мені дуже шкода, — відповів Ганс, — але сьогодні я зовсім не маю часу. Треба підв'язати в'юнки, і всі квіти полити, і траву підстригти.

— Ну що ж, гаразд, — сказав Мірошник. — Хоча, як на мене, це не по-дружньому. Я вже зібрався подарувати тобі візка, а ти не можеш зробити для мене таку дрібницю!

— Не кажи так! — вигукнув малий Ганс. — Я ж хочу бути тобі справжнім другом!

Він одягнув капелюха і з важким лантухом за плечима поспішив на ярмарок.

День був спекотний, на дорозі стояла пилюка, і Ганс, ледве подолавши шосту милю, так втомився, що мусив сісти перепочити. А потім він зібрався на силі, знову рушив уперед і врешті-решт доплентав до ярмаркової площі. Там йому пощастило продати борошно за добру ціну, і він мерщій поспішив додому, поки не стемніло, бо остерігався розбійників.

— Ох і важкий день у мене видався, — мовив Ганс сам до себе, лягаючи спати. — І все ж як добре, що я не відмовив Мірошникові, адже він мій найкращий друг, та ще й візка мені подарує!

Вранці Мірошник прийшов забрати виручку за борошно, а малий Ганс учора так натомився, що досі лежав у ліжку.

— Ну, ти й ледацюга! — сказав Мірошник. — Я збираюся подарувати йому свого візка, а він тут розлежується! Лінощі — то великий гріх, і мені не потрібні друзі-ледарі. Не ображайся, що я говорю отак напрямки. Я б не заводив цієї розмови, якби ти не був моїм другом. Та яка користь від дружби, коли не можна говорити відверто? Казати приємні речі, ле-

стити та догоджати може будь-хто. На те й друзі — щоб говорити гірку правду у вічі, не боячись образити! І справжній друг завжди так робить — бо знає, що чинить добро.

— Так, мені дуже шкода, — засоромлено мовив Ганс, протер очі й скинув з голови нічний ковпак. — Але я так втомився, що вирішив трохи полежати в ліжку і послухати, як співають пташки. Знаєш, коли зранку послухаєш пташині співи, то й працюється краще.

— Дуже радий за тебе, — відповів Мірошник, поляскавши Ганса по спині. — А тепер скоренько вдягайся та ходімо, полагодиш мені дах у клуні.

Бідолашний малий Ганс дуже хотів попрацювати в своєму садку, адже квіти вже два дні були не політі. Але він побоювся засмутити свого найкращого друга — Мірошника.

— Як ти гадаєш — якщо я скажу, що сьогодні мені ніколи, це знов буде не по-дружньому? — боязко спитав він.

— Ще б пак, — відказав Мірошник. — Не думаю, що прошу забагато, адже я збираюся подарувати тобі візка! Та, звісно, ти можеш відмовитись, і мені доведеться працювати самому.

— Ні, що ти! Ні в якому разі! — вигукнув Ганс, схопився з ліжка, вдягнувся і пішов з Мірошником до клуні.

Він працював аж до вечора, а коли стемніло, Мірошник прийшов подивитись, як іде робота.

— Ну що, малий Гансе, ти вже впорався? — весело гукнув він.

— Так, все готово, — відповів Ганс, злязючи з драбини.

— Отож, — мовив Мірошник. — Як приємно зробити щось для іншого, правда?

— Це справжня честь для мене — слухати такі гарні слова, — відповів зморений Ганс, витираючи піт з лоба. — Боюся, в мене ніколи не буде таких благородних думок.

— Будуть, не сумнівайся, — заспокоїв його Мірошник. — Треба лише добряче попрацювати над собою. Поки що ти засвоїв практику дружби, а колись опануєш і теорію.

— Ти справді так гадаєш? — спитав Ганс.

— Та звісно ж, — відповів Мірошник. — А тепер, коли ти вже полагодив дах, іди додому і відпочинь. Завтра поженеш моє стадо на гірське пасовище.

Бідолаха не посмів сперечатись. Рано-вранці Мірошник пригнав овець до його хатинки, і Ганс повів стадо пастися в гори. Там він провів цілісінський день, повернувся геть знесилений і, заснувши у кріслі, проспав аж до полудня.

«Ну, сьогодні я нарешті попрацюю в садочку!» — вирішив він і мерщій заходився до роботи.

Проте вийшло так, що ні цього дня, ні згодом малий Ганс не зміг подбати про свої квіти, бо найкращий друг раз у раз просив зробити йому ще якусь дружню послугу. У Мірошника було безліч різних справ у місті, та й на млині вистачало роботи, і Ганс мусив устигати і тут, і там. Часом це його дуже засмучувало — а раптом квіти подумують, що він про них геть забув? Але він утішався тим, що Мірошник — його краший друг. «І до того ж, — думав Ганс, — він збирається подарувати мені свого візка, а це дуже великодушно з його боку».

І малий Ганс працював на Мірошника, а Мірошник весь час говорив йому гарні слова про дружбу, які Ганс старанно записував і, як сумлінний учень, перечитував на ніч.

Одного вечора, сидючи біля каміна, Ганс почув, як хтось грюкає в двері. Ніч була непогожа, і надворі так страшно завивав вітер, що спершу Ганс подумав, наче то шумить буря. Але стук пролунав знову, а тоді ще раз — іще гучніше.

«Певно, це якийсь бідолашний мандрівник», — подумав Ганс і пішов відчиняти.

На порозі стояв Мірошник з ліхтарем в одній руці й великим ціпком у другій.

— Любий Гансе, — заlementував Мірошник, — у мене таке лихо! Мій синок упав з драбини і сильно забився. Я пішов по лікаря, але він живе так далеко, а ніч така вітряна, що мені спало на думку — може, ти підеш замість мене? Ти ж пам'ятаєш, я збираюся подарувати тобі свого візка, і буде лише справедливо, коли ти зробиш мені щось у віддяку.

— Так, звісно! — вигукнув Ганс. — Як добре, що ти звернувся до мене! Я зараз піду, тільки дай мені ліхтаря, щоб я не впав у якийсь ривчак, — ніч така темна!

— Вибач, друже, — відповів Мірошник, — але цей ліхтар зовсім новий, і буде шкода, коли з ним щось станеться.

— Ну, то пусте, обійдуся без ліхтаря, — вигукнув малий Ганс, нап'яв кожуха і теплу червону шапку, пов'язав на шию шарфа і вибіг надвір.

Яка то була страшна ніч! Надворі було темно, аж чорно, і Ганс ледве бачив дорогу в темряві, а лютий вітер збивав його з ніг. Проте він відважно рушив уперед і за три години вже стукав у двері лікаревого будинку.

— Хто там? — спитав лікар, визирнувши з вікна спальні.

— Це я, лікарю, малий Ганс!

— Що тобі треба, малий Гансе?

— Мірошниченко упав з драбини і забився, і Мірошник просить вас негайно прийти.

— Еге, он воно що!

Лікар наказав осідлати йому коня, взяв високі чоботи, взяв ліхтаря і спустився вниз. Він поїхав верхи до будинку Мірошника, а малий Ганс поплентався слідом.

А буря розходилася ще дужче, дощ лив як з відра, малий Ганс не розбирав дороги і відстав від лікаря. Врешті-решт він заблукав і втрапив у болото, у страшну драговину, де

були глибокі провалля. Там малий Ганс і втонув. Наступного дня пастухи витягли його тіло з ями, повної води, і принесли до села.

На похорон прийшли всі селяни, бо вони любили малого Ганса. А розпоряджався на похороні не хто інший, як Мірошник.

— Я ж був його найкращим другом, — говорив Мірошник, — тому по справедливості візьму на себе цей почесний обов'язок.

І він, з голови до п'ят вбраний у чорне, йшов на чолі поховальної процесії і щомить витирав очі великою хусткою.

— Смерть малого Ганса — велика втрата для нас усіх, — сказав сільський коваль після похорону, коли всі, сидючи в затишній корчмі, пили запашне вино і їли солодкі коржики.

— Так, це велика втрата, особливо для мене, — відповів Мірошник. — Я ж зібрався був подарувати йому свого візка, а тепер не знаю, куди його подіти. У мене вдома він якось не до ладу, а продати його — то за такий мотлох і гроша не дадуть. Віднині я більш нічого нікому не даруватиму. Ці благородні вчинки, вони завжди тобі боком вилазять!

— Ну, а що далі? — спитав Водяний Пацюк після довгої мовчанки.

— Це все, — відповіла Коноплянка.

— А що сталося з Мірошником? — наполягав Пацюк.

— О, цього я не знаю, — сказала Коноплянка, — і, по правді кажучи, мене це аж ніяк не цікавить.

— От і видно, яка у вас черства вдача, — обурено мовив Пацюк.

— Боюся, ви не зрозуміли моралі цієї історії, — зауважила Коноплянка.

— Чого я не зрозумів?! — заверещав Пацюк.

— Моралі.

— То це була історія з мораллю?!

— Так, звичайно, — відповіла Коноплянка.

— Он воно що! — розлючено вигукнув Пацюк. — Думаю, ви повинні були мене попередити. Тоді я й слухати вас не став би! Я просто б одразу крикнув: «Бридня!» — як отой критик. А втім, ще й зараз не пізно.

І він з відчайдушним криком «Бридня!» махнув хвостом та мерщій сховався у своїй норі.

— Як вам цей Водяний Пацюк? — спитала Качка, трохи згодом підпливши до берега. — У нього є свої гарні риси. Але, знаєте, я все-таки мати — і коли бачу такого впертого холостяка, мені аж плакати хочеться.

— А я його, мабуть, трохи засмутила, — зізналася Коноплянка. — Взяла та й розповіла йому історію з мораллю.

— Ой леле! Та це ж небезпечно! — сполошилася Качка.

І я з нею цілком згодний.

*Присвячується місіс Вільям Х. Гренфел
з Теплоу-кот*

ДЕНЬ НАРОДЖЕННЯ ІНФАНТИ

Був день народження Інфанти. Їй сповнилося дванадцять років, і сонце яскраво світило в королівських садах.

І хоч це була справжня Принцеса, та ще й Інфанта Іспанії, день народження в неї був лише раз на рік, як ото в дітей простолюду, і тому, звісно, для всієї країни було надзвичайно важливо, аби в такий день стояла гарна погода. І погода справді була гарна. Високі смугасті тюльпани гордо виструнчилися на своїх стеблинах, наче вояки, зухвало позирали через газон на троянди і казали:

— А ми тепер такі ж гарні, як ви.

Пурпурові метелики із золотавим пилком на крильцях пурхали над квітками, відвідуючи кожну по черзі; малі ящірки виповзали зі шпарин муру і ніжилися на сонечку; гранати лускалися від спеки, відкриваючи свої криваво-червоні серця. Навіть бліді жовті лимони, що рясніли на потемнілих шпалерах уздовж галереї, наче увібрали в себе тепло сонячних променів, а кущі магнолії розкрили свої круглі квіти кольору слонової кістки і напоїли повітря солодкими пахощами.

Мала Принцеса гуляла по терасі зі своїми друзями та гралася з ними в піжмурки, ховаючись за кам'яні вази і древні, порослі мохом статуї. У звичайні дні їй дозволяли

водитись лише з дітьми рівного походження, а це значить, що вона завжди лишалася на самоті. Але сьогодні день був незвичайний, і Король дозволив доньці запросити на день народження всіх, кого вона захоче, і розважатись, як душі завгодно. Була якась статечна грація в кожному русі цих тендітних іспанських дітей — хлопчиків у капелюхах з пишними пір'їнами та коротких плащах і дівчаток, що притримували тоненькими пальчиками важкі шлейфи парчевих суконь і затулялися від сонця великими чорними віялами зі срібною оздобою. Але найчарівніша від усіх була сама Інфанта, вдягнена за тогочасною досить-таки незручною модою. На ній була сукня з сірого атласу, зі срібним шиттям на спідниці і пишних рукавах, а цупкий корсаж був усипаний дрібними перлами. Крихітні черевички з великими рожевими бантами визирали з-під плаття при кожному кроці. Велике віяло було також рожеве з перлинами, а до волосся, що золотим ореолом сяяло навколо її блілого личка, була приколота біла троянда.

З вікна палацу на них дивився сумний Король. Поруч стояв його брат, Дон Педро Арагонський, якого він ненавидів, і його сповідник, Великий Інквізитор Гранади. Король виглядав навіть сумнішим, ніж завжди, адже, дивлячись на Інфанту, що з кумедною дитячою поважністю кивала у відповідь на поклони придворних або, сховавшись за віялом, сміялася зі своєї дуеньї — похмурої герцогині Альбукеркської, він згадував юну Королеву, її матір, яка лише напередодні — так йому здавалося — приїхала з веселого французького краю і згасла в похмурій розкоші іспанського двору, вмерла рівно через шість місяців після народження доньки, так і не побачивши знов ні цвіту мигдалевих дерев, ні плодів старої помаранчі, що росла посеред двору, нині зарослого травою. І так палко любив її Король, що не дозво-

лив і самій землі сховати кохану від його очей. Він наказав бальзамувати її тіло мавританському лікарю, пообіцявши, що у винагороду збереже йому життя, бо свята інквізиція засудила того до страти за підозрою в чаклунстві та ересі. І тепер небіжчиця спочивала у встеленій килимами труні, у придворній каплиці з чорного мармуру, і тіло її не змінилося за дванадцять років, що минули від того вітряного березневого дня, коли ченці внесли його сюди. Раз на місяць Король, закутаний у чорний плащ, з ліхтарем у руці, входив до каплиці, ставав на коліна перед труною і кликав: «Mi reina! Mi reina!»¹ І часом, забувши про строгі звичаї, які визначають в Іспанії кожную життєву подію і обмежують навіть прояви королівської печалі, він у шаленому розпачі стискав її бліді руки, унізані коштовними перснями, і намагався палками цілунками вдихнути життя в її безживне розфарбоване обличчя.

Сьогодні він, здається, знову побачив її такою, як під час першої зустрічі у замку Фонтенбло, коли йому було п'ятнадцять років, а їй — іще менше. Того дня їх обручив папський нунцій у присутності короля і всього почту, і він повернувся до Ескуріалу, узявши з собою світлий локон своєї нареченої і пам'ять про легкий дотик її дитячих вуст до його руки, коли він сідав у карету. Трохи згодом була спішна вінчальна церемонія у Бургосі, маленькому містечку на кордоні між двома країнами; а потім — триумфальне прибуття до Мадрида, з пишною месою у церкві La Atocha, і надзвичайно урочисте аутодафе, на якому спалили три сотні еретиків, у тому числі й англійців, відданих церквою на суд світської влади.

Так, він нестямно кохав її, і, на думку багатьох, ця любов була великим нещастям для його держави, що в той час вою-

---

¹ Моя королево! (ісп.)

вала з Англією за владу над імперією Нового Світу. Він хотів щомиті бачити її поруч; заради неї він забув, чи то здавалося, що забув, про всі державні справи; і у жахливій сліпоті, якою пристрасть карає своїх слуг, не помічав, що вигадливі церемонії, які він влаштовував їй на втіху, лише посилюють її дивну недугу. Коли ж вона померла, він на якийсь час ніби втратив розум. Немає сумніву, що він таки зрікся б престолу і пішов у великий трапістський монастир Гранади, почесним пріором якого вважався віддавна, якби не боявся залишити маленьку Інфанту під опікою свого брата, чия жорстокість ввійшла у приказку навіть в Іспанії і який, за підозрою багатьох, послужив причиною смерті Королеви, подарувавши їй пару отруєних рукавичок, коли вона відвідала його замок в Арагонії. Навіть по завершенні трирічного строку державної жалоби, яку за королівським наказом повинні були дотримувати в усіх провінціях Іспанії, король не дозволяв своїм міністрам заводити розмову про можливість другого шлюбу; і коли сам Імператор запропонував йому руку своєї племінниці, чарівної Ерцгерцогині Богемської, він звелів посланцям передати у відповідь, що король Іспанії уже повінчаний зі Скорботою, і хоч ця дружина безплідна, він любить її більше від Краси. Ця відповідь коштувала іспанській короні багатих нідерландських провінцій, які невдовзі по тому, за підмовою Імператора, повстали проти іспанського правління, очолені кількома фанатиками — членами реформаторської церкви.

Усе його подружнє життя — і шалені радощі, і страшні муки несподіваного кінця — немовби промайнуло перед ним знову сьогодні, коли він дивився на малу Інфанту, що безтурботно бавилася на цій терасі. У неї була невимушена грація її матері, така сама чарівна манера схиляти голову, і гордий обрис ніжних вуст, і та сама усмішка, — дійсно

vrai sourire de France¹, — коли вона позирала на вікно чи простягала свою маленьку ручку для поцілунку якомусь статечному кавалеру. Але дзвінкий дитячий сміх болем відлунював у його серці, безжальне сонце ніби насміхалося з його скорботи, а густий аромат квітів раптом нагадав йому запах лікарських трав, які використовують при бальзамуванні. І він затулив лице долонями, і коли Інфанта знов поглянула на вікно, завіси уже були опущені і Король пішов.

Інфанта розчаровано надула губки і знизала плечима. Авжеж, батько міг би й побути з нею в її день народження! Вічно він зайнятий тими дурними державними справами! А може, він пішов до тієї похмурої каплиці, де завжди горять свічки і куди їй ніколи не дозволяли входити? Яке це глупство, адже сонечко світить так яскраво і всі такі щасливі! Тепер він не побачить потішного бою биків, до якого вже скликають сурми, і, звісно, не побачить лялькового театру та інших чудових речей. От її дядечко і Великий Інквізитор набагато розумніші. Вони вийшли до неї на терасу і сказали їй безліч гарних компліментів.

І вона хитнула своєю чарівною голівкою і, взявши за руку Дона Педро, повільно спустилася сходами в дальній кінець саду, до довгого павільйону, оббитого червоним шовком; а інші діти рушили слідом за нею у строгому порядку — ті, в кого були найдовші імена, йшли першими.

Процесія хлопчиків із знатних дворянських родин, вдягнених у химерні костюми тореадорів, вийшла їй назустріч, і юний граф Тьерра-Нуева, напрочуд гарний чотирнадцятилітній хлопець, знявши капелюха з усією грацією вродженого ідальго і гранда Іспанії, урочисто повів її до маленького позолоченого трону зі слонової кістки, що стояв на високому

---

¹ Справжня французька посмішка (*фр.*)

помості над ареною. Діти, з'юрмившись довкола, обмахувалися віялами і стиха перемовлялися між собою, а Дон Педро і Великий Інkvізітор, посміюючись, стояли біля дверей. Навіть Герцогиня — Старша Камерера, як її називали, кощава, сувора з виду дама у цупкому жовтому комірі, — здавалася не такою лихою, як завжди, і щось схоже на холодну посмішку промайнуло на її зморщеному обличчі, скрививши сухі безкровні губи.

Це справді був чудовий бій биків — і, на думку Інфанти, набагато цікавіший від справжнього, який вона бачила у Севільї, з нагоди візиту герцога Пармського до її батька. Декотрі з хлопців роз'їжджали верхи на розкішно прибраних іграшкових кониках і вимахували довгими піками, на яких майоріли гірлянди барвистих стрічок; інші бігали пішки перед биком, дражнили його своїми червоними плащами і легко перестрибували через бар'єр, коли бик гнався за ними; а щодо самого бика, то він був сплетений з лозин, обтягнутих шкірою, і часом починав скакати по арені на задніх ногах, про що живий бик може тільки мріяти. У бою він показав себе на славу, і діти були в такому захваті, що схопилися з місць, махали вишитими хусточками і кричали: «Bravo, toro! Bravo, toro!»¹ — точнісінько як дорослі. Врешті-решт, після тривалої битви, під час якої багато іграшкових конячок були розламані вщент рогами бика, а їхні вершники вибиті з сідла, юний граф Тьерра-Нуева поставив бика на коліна і, отримавши в Інфанти дозвіл завдати йому *coup de grâces*², встромив свою дерев'яну шпагу в бичачу шию з таким завзяттям, що голова відлетіла геть, і всі побачили усміщене личко малого месьє де Лорен, сина французького посла в Мадриді.

---

¹ Браво, бик! (*ісп.*)

² Удар милосердя (*фр.*).

Потім під гучні оплески арену звільнили, загиглих конячок урочисто забрали з поля бою два мавританські пажі в жовто-чорних лівреях, і після короткої перерви — під час якої французький гімнаст показував акробатичні трюки на канаті, — на сцені маленького театру, збудованого саме з цією метою, італійські ляльки розіграли напівкласичну трагедію «Софонісба». Вони грали так добре, жести в них були такі природні, що в кінці вистави на очах Інфанти заблищали сльози. А деякі діти плакали вголос, і довелося втішати їх ласощами, і сам Великий Інkvізор вельми розчулився і навіть сказав Дону Педро, що це дуже тяжке видовище: ці створіння зроблені всього-на-всього з дерева та розфарбованого воску, а такі нещасні і так страждають!

Потім виступав африканський фокусник. Він приніс із собою великий плаский кошик, накритий червоним полотном, поставив його посередині арени, витяг із свого тюрбана чудернацьку червону сопілку і подув у неї. Наступної миті полотно заворушилося, а сопілка грала все гучніше, і ось дві золотисто-зелені змії висунули з-під покривала свої гостроносі голови — і поволі, поволі стали підійматися все вище, коливаючись, наче водорості. Дітей, що правда, трохи налякали їхні плямисті клобуки і швидкі гострі жала; куди більше усім сподобалося крихітне помаранчеве деревце, що за знаком фокусника виросло на піску і вмить вкрилося білим цвітом, а тоді й справжніми плодами. А коли він узяв віяло у маленької доньки маркізи де Лас-Торрес і обернув його на синього птаха, що став літати по павільйону і співати, захоплення глядачів не знало меж. Урочистий менует, виконаний маленькими танцівниками з церкви Нуестра Сеньйора дель Пілар, також зачарував усіх. Інфанта досі ніколи не бачила цієї дивовижної церемонії, яка відбувається щороку у травні

перед олтарем Святої Діви; адже ніхто з родини іспанських королів не входив до цього великого сарагоського собору відтоді, як божевільний священик — за підозрою багатьох, таємний агент Єлизавети Англійської — у його стінах спробував дати принцу Австрійському отруєне причастя. Тому Інфанта лише з чужих слів знала про «Танок Пресвятої Діви», як його називали, і тепер він видався їй прегарним. Хлопчики були у трикутних капелюшках, розшитих сріблом і прикрашених страусовим пір'ям, і у старовинному придворному вбранні з білого оксамиту, що на тлі смаглявих облич і довгого чорного волосся так і сяяло під яскравим сонцем. Усім сподобалася поважність, з якою вони виконували складні танцювальні фігури, і вишукана грація повільних рухів та статечних поклонів; а коли вони скінчили танець і скинули перед Інфантою свої пишні капелюхи, вона дуже привітно відповіла на їхню люб'язність і дала собі слово, що звелить поставити велику воскову свічу перед олтарем Пресвятої Діви дель Пілар у знак вдячності за таку чудову розвагу.

Потім на арену вийшла група красунь-егіптянок — так у ті часи називали циганок; вони сіли в коло, схрестивши ноги, і тихо заграли на цитрах, погойдуючись під музику і майже нечутно наспівуючи без слів якусь протяжну пісню. Побачивши Дона Педро, вони спохмурніли, а деякі з них вочевидь злякалися, бо кілька тижнів тому він наказав повісити за чаклунство двох їхніх одноплемінниць на головній площі Севільї; але гарненька Інфанта, що великими голубими очима дивилася на них з-за краю свого віяла, видалася їм чарівною істотою, що не може бути жорстока ні до кого. І вони продовжували грати, ніжно торкаючись струн довгими лакованими нігтями і хитаючи головами, наче в напівсні. Аж раптом вони з диким криком, що змусив дітей здригнутися, а Дона Пе-

дро — схопитися за агатове руків'я свого кинджала, зірвалися з місця і в шаленому танку закружляли по арені, співаючи під звуки тамбурина пристрасну любовну пісню своєю дивною гортанною мовою. Потім вони так само зненацька кинулися на землю і лежали непорушно, і тільки монотонний дзвін цитр лунав у тиші. Так повторилося кілька разів, а тоді вони на мить зникли і повернулися, ведучи за собою на ланцюгу кошлатого бурого ведмедя, а на плечах тримаючи малих берберійських мавпочок. Ведмідь із надзвичайною поважністю став на голову, а вчені мавпи почали виробляти кумедні трюки з двома циганчатами — певно, своїми хазяями: вони й билися на маленьких шпагах, і стріляли з рушниць, і показували різні солдатські прийоми — достоту як королівські гвардійці! Узагалі цигани мали дуже великий успіх.

Але найцікавішою забавкою цього ранку, без сумніву, виявився танок малого Карлика. Коли він затупцяв по арені, перевалюючись на своїх кривих ніжках і хитаючи з боку в бік великою потворною головою, діти закричали від захвату, а сама Інфанта так сміялася, що Камерера була змушена нагадати їй, що, хоча й відомо багато випадків, коли іспанські принцеси плакали у присутності рівних, жодна з них ще так не веселилася перед людьми нижчого роду. І все ж таки Карлик був просто незрівнянний. Навіть при Іспанському дворі, що завжди славився своєю прихильністю до всіляких страхіть, такого маленького монстра ще не бачили. Це був його перший вихід у світ. Його знайшли напередодні; він бігав лісом, мов дике звіря, і двоє знатних вельмож, яким трапилося полювати в самій гущавині пробкового лісу, що оточував місто, забрали його з собою до палацу, щоб зробити Інфанті сюрприз; його батько, бідний вугляр, був тільки радий спекатись такої незугарної та нікчемної дитини. Мабуть,

найсмійнішим у Карлику було те, що сам він нібито й гадки не мав про свою потворність. Він здавався дуже щасливим і радісним; коли діти сміялися, він сміявся так само широко й весело, а по закінченні кожного танцю незграбно вклонявся кожному окремо, широко всміхався і кивав головою, наче й справді був одним з них, а не малим виродком, якого Природа-жартівниця створила на втіху іншим. Що ж до Інфанти, вона його просто зачарувала. Він не зводив з неї очей і, здавалося, танцював лише для неї, і коли вона — мабуть, згадавши, як знатні придворні дами кидали квіти Кафареллі, славетному італійському співцю, якого Папа прислав із власної капели до Мадрида, сподіваючись, що його солодкий голос розвіє журбу короля, — вийняла з волосся білу троянду і, почасти для сміху, а також щоб подразнити Камереру, кинула квітку через усю арену Карликові, той сприйняв цю витівку цілком серйозно, притулив троянду до своїх товстих губів, притис руку до серця і став перед Інфантою на одне коліно, розплившись у усмішці, а його малі блискучі оченята сяяли від задоволення.

Тут Інфанта остаточно забула всю свою поважність і сміялася ще довго після того, як Карлик зник з арени, і висловила дядечкові своє побажання, щоб танець негайно був повторений. Але Камерера, звернувши увагу на палюче сонце, вирішила, що для її високості буде краще повернутися до палацу, де для неї вже приготовано розкішний бенкет зі справжнім іменинним пирогом, прикрашеним її ініціалами з кольорових цукатів і срібним прапорцем. Тож Інфанта, граціозно підвівшись, віддала наказ, щоб малий Карлик танцював для неї після сіести, подякувала юному графу Тьєрра-Нуева за чудовий прийом і пішла до своїх покоїв, а інші діти рушили за нею слідом у тому ж порядку, в якому прийшли.

Коли маленький Карлик почув, що танцюватиме перед Інфантою вдруге, та ще й за її особистим наказом, він так запишався, що побіг до саду, в бездумному захваті цілуючи білу троянду і виказуючи свою радість сміховинними та недолугими жестами.

Квіти страшенно обурилися, що він посмів удертись до їхньої гарної оселі; а побачивши, як він тупцяє по доріжках саду, вимахуючи руками над головою, вони не змогли стримати гніву.

— Він надто потворний, щоб мати право гратися поруч із нами! — кричали Тюльпани.

— Слід було б напоїти його маковим соком, нехай засне на тисячу років, — мовили великі полум'яні Лілії і від злості почервоніли ще дужче.

— Він просто страховисько! — заверещав Кактус. — Весь покручений, мов якийсь обрубок, голова здоровенна, ноги куці! В мене аж голки настовбурчилися! Хай тільки підійде, ото вже я його штрикну!

— Він украв одну з моїх кращих квіток! — вигукнув Куш білих троянд. — Я сам подарував її Інфанті сьогодні вранці, на день народження, а він взяв та украв мою квітку! — І він щосили заволав: — Злодій, злодій, злодій!!!

Навіть червоні Герані, що зазвичай поведуться скромно, бо й самі мають купу бідних родичів, бридливо стуляли свої пелюстки, побачивши карлика, і коли Фіалки обережно натякнули, що хоч він і дуже потворний, це не його провина, Герані вельми слушно зауважили, що в цьому і полягає його головна вада і що невиліковний гандж — іще не причина для того, щоб плекати прихильність до його власника. Та майже всі Фіалки і самі відчували, що потворність Карлика є немовби показною і що він виявив би набагато більше смаку, якби

мав сумний або принаймні серйозний вигляд, а не кривлявся так, що аж гидко дивитись.

Що ж до старого Сонячного годинника, що був дуже визначною особою і колись вказував час самому Імператору Карлу П'ятому, то він так зачудувався з малого Карлика, що ледь не забув відмітити дві хвилини своїм довгим тінистим пальцем і сказав великому молочно-білому Павичеві, котрий приймав сонячні ванни на балюстраді, що кожному відомо: королівські діти — то королівські діти, а діти вуглярів — то діти вуглярів, і безглуздо було б стверджувати, що це не так; Павич беззаперечно погодився з цією думкою і заверещав: «Авжеж! Авжеж!» таким пронизливо-різким голосом, що золоті рибки визирнули з кришталевої води фонтана і спитали великих кам'яних Тритонів, що ж зрештою сталося.

Але Птахам він чомусь сподобався. Вони часто бачили Карлика в лісі, коли він, мов ельф, підстрибував у танку за розвіяним листям або, залізши у дупло старого дуба, пригощав білок горіхами. Вони аж ніяк не вважали його потворним. Адже навіть соловейко, який так солодко співає в помаранчевім гаю, що навіть Місяць часом схиляється його послухати, зовсім непоказний з виду; до того ж Карлик був добрим хлопцем, і в люті зимові морози, коли на деревах немає ягід, а земля тверда, як залізо, і вовки підходять до самої міської брами в пошуках поживи, він ніколи не забував про птахів, він кидав їм крихти від свого окрайця чорного хліба і ділив з ними свій злиденний сніданок.

І тому зараз птахи кружляли навколо нього, торкаючись крилами його обличчя, і весело гомоніли між собою, і малий Карлик був такий щасливий, що не зміг втриматись і показав їм прекрасну білу троянду, розповівши, що це подарувала йому Інфанта, бо вона любить його.

Птахи не втямили ані слова з його розповіді, проте схилили голівки набік і слухали його з вельми серйозним виглядом, удаючи, ніби все розуміють; а це не гірше, ніж розуміти насправді, і до того ж набагато легше.

Ящіркам він також надзвичайно сподобався, і коли він, втомлений від біганини та стрибків, розлігся на траві перепочити, вони стали гасати довкола і, щоб потішити його, пищали:

— Звісно, ніхто не може бути таким гарним, як ми, — цього марно й сподіватись! Може, й нерозумно так говорити, та взагалі він не надто потворний — коли заплющити очі й не дивитись на нього.

Ящірки полюбують філософію і можуть годинами сидіти та розмірковувати про високі матерії, коли їм більш нічого робити або коли надворі негода.

Однак квіти були страшенно обурені їхньою поведінкою, так само як і поведінкою птахів.

— От і видно, — казали вони, — який згубний вплив має ця нескінченна метушня та махання крилами. Добре виховані особи завжди стоять на одному місці, як ми. Ніхто ніколи не бачив, щоб ми бігали по доріжках чи ганялися, мов навіжені, за якимсь метеликом! Коли нам хочеться нових вражень, ми кличемо садівника, і він пересаджує нас на іншу клумбу. Це цілком пристойно, це відповідає правилам гарного тону. А птахи і ящірки не вміють насолоджуватись спокійним життям; у птахів навіть немає постійної адреси! Вони просто забродили, не кращі від циган, і, як цигани, не заслуговують ані найменшої поваги.

Квіти задерли голови, спогорда подивилися на весь світ і були дуже раді, коли маленький Карлик нарешті вибрався з трави і подріботів до тераси.

— Його слід було б тримати в чотирьох стінах довіку, — перемовлялися вони. — Погляньте лишень на цей горб та криві ноги! — І вони захихотіли.

А малий Карлик про це й не здогадувався. Він дуже любив і птахів, і ящірок, а квіти вважав за найбільше диво у світі — звичайно, окрім Інфанти, але ж Інфанта подарувала йому прекрасну білу троянду, і вона любить його, а це зовсім інша річ! Як би він хотів піти звідси разом з нею! Вона б посадила його праворуч від себе і всміхнулася йому, і він більш ніколи б її не покинув, а грався б із нею разом і показав їй безліч цікавих речей. Хоч він ніколи не бував у палаці, та знав і вмів дуже багато. Він умів майструвати з осоки малесенькі клітки для коників і робити з довгих очеретин такі сопілки, яких заслухався б і сам Пан. Він знав голоси всіх птахів і вмів передражнювати шпака у верховітті та чаплю на болоті. Він умів читати сліди всіх тварин і міг вистежити зайця за малими відбитками його лапок, а вепра — за розтоптаним листям. Він бачив усі дикі лісові танці: і шалений осінній танок у пурпурових шатах, і легкий танець у блакитних сандаліях поміж золотих ланів, і зимовий танок у білосніжному вінці, і танець квітів у весняних садах. Він знав, де в'ють свої гнізда дикі голуби, і одного разу, коли голуб із голубкою втрапили в пастку, знайшов їхніх пташенят і зробив для них маленький голубник у розщілині старого в'яза. Пташенята вирости зовсім ручні, і він щоранку годував їх з руки. Інфанти було б любо на них поглянути, та й на кроликів, що шурхотять у високій папороті, і на сойок з цупким пір'ям та чорними дзьобами, і на їжаків, що згортаються в колючі кульки, і на великих розумних черепах, що повільно повзають, трусячи головою, і гризуть молоде листя. Так, вона неодмінно має прийти до

нього в ліс, і вони гратимуться разом! Він віддасть їй своє ліжко, а сам вартуватиме за вікном аж до ранку, щоб дикі олені не налякали її і голодні вовки не підійшли до дверей хижки. А на світанку він постукає у вікно і розбудить її, і вони будуть гуляти й танцювати разом весь день. Адже в лісі зовсім не нудно. Буває, пан єпископ проїде на своєму білому мулі, читаючи велику розмальовану книгу, а часом пройдуть сокольничі у зелених оксамитових капелюхах, у каптанах з оленьчої шкіри, і кожен тримає на руці сокола в наголовнику. А коли прийде час збирання винограду, приходять виноградарі, руки й ноги в них червоні від соку, на головах вінки з лискучого плюща, і вони несуть шкіряні міхи, з яких сочиться вино; а вночі вуглярі запалюють велике багаття і сидять довкола, дивлячись, як у вогні повільно згорають сухі поліна, і смажать у золі каштани, а розбійники виходять зі своїх печер і веселяться разом з ними. Якось він навіть бачив розкішну процесію, що у хмарі дорожньої куряви тяглася до Толедо. Попереду, співаючи, йшли ченці і несли яскраві знамена та золоті хрести, за ними у срібних латах, з мушкетами та піками крокували солдати, а між ними пленталися троє босих чоловіків у дивній жовтій одежі, помальованій химерними фігурами, і тримали в руках запалені свічки. Авжеж, у лісі чого тільки не побачиш! А коли вона втомиться, він відшукає для неї м'яку постіль з моху або ж віднесе її додому на руках — бо він дуже сильний, хоч і сам знає, що малий на зріст. Він зробить їй намисто з червоних ягід бріонії, що майже такі самі гарні, як білі ягоди, вишиті на її сукні; а коли це намисто їй набридне, нехай викине його геть, і він зробить для неї інше. Він приносить їй чашечки від жолудів і росяні анемони, і малих світлячків, що сяятимуть, мов зірки, у блідому золоті її волосся.

А де ж вона? Карлик спитав про це білу троянду, але та не відповіла нічого. Весь палац наче заснув, і навіть там, де віконниці не були зачинені, вікна затуляли важкі завіси. Він обійшов навколо палацу, шукаючи, де можна увійти, і нарешті побачив невеликі двері, що стояли відчинені. Він тихенько пройшов у них і опинився в розкішній залі — на превеликий жаль, набагато гарнішій, ніж ліс, бо тут, куди не глянь, усюди була позолота, і навіть підлога була вкрита різнобарвним камінням, що зображувало складні геометричні фігури. Проте маленької Інфанти тут не було, тільки чудні білі статуї з порожніми сумними очима, дивно всміхаючись, позирали на нього з яшмових п'єдесталів.

У дальньому кінці зали висіла запона з чорного оксамиту, розшита золотими сонцями та зірками, — король дуже любив цей візерунок, та й чорний колір також. А може, вона сховалася за цією запоною? У всякому разі, треба перевірити.

Він підкрався до запони і відхилив її убік. Ні, за нею була лише інша кімната — на його думку, ще прекрасніша від тої, яку він щойно покинув. Стіни тут були завішані зеленими килимами ручної роботи, з майстерно витканими сценами ловів, — плід семирічної праці фламандських художників. Колись це була кімната Іоанна Божевільного — короля, що до нестями любив полювання і в гарячковому маренні часто намагався скочити на одного з баских коней, витканих на килимі, скликати зі стіни зграю хортів, засурмити в мисливський ріг і влучити кинджалом у блідого примарного оленя, що тікав од нього все далі. Нині тут проводилися наради, і на столі посередині кімнати лежали червоні портфелі міністрів з вибитими на них золотими тюльпанами, символом Іспанії, та гербами королівського дому Габсбургів.

Малий Карлик ошелешено роззирався довкола, і йому було трохи лячно йти далі. Дивні мовчазні вершники, що безгучно мчали по довгих алеях, здалися йому схожими на тих жажливих примар, про яких він чув од вуглярів — на Компрачікос, що полюють лише вночі, а як зустрінуть перехожого, то обернуть його на оленя і зацькують. Та потім він подумав про чарівну Інфанту, і це додало йому снаги. Він хотів зустріти її віч-на-віч і сказати, як він її любить. Напевно, вона в сусідній кімнаті!

Він нечутно пробіг по м'якому мавританському килимі і розчинив двері. Ні! Її не було і тут. Кімната була зовсім порожня.

То була тронна зала, де приймали іноземних послів, коли король — що останнім часом траплялося дуже рідко — згоджувався дати їм персональну аудієнцію; у цій самій кімнаті багато років тому влаштували прийом для послів з Англії, що прибули вести перемови про шлюб своєї королеви, тоді однієї з католицьких володарок Європи, зі старшим сином Імператора. Шпалери тут були з позолоченої кордовської шкіри, і величезна позолочена люстра на триста воскових свічок звисала з чорно-білої стелі. Під важким балдахіном із золотої парчі, на якому дрібними перлами були вишиті леви і вежі Кастилії, стояв сам королівський трон, укритий чорним оксамитовим покривалом зі срібними тюльпанами і срібно-перлистими китицями. На другій сходинці трону стояла маленька лава, на якій схиляла коліна Інфанта, з подушечкою із срібної парчі; а ще нижче, поза балдахіном, стояло крісло для папського нунція, єдиного, хто мав право сидіти у присутності короля під час державних церемоній і чия кардинальська шапка із сплутаними червоними китицями лежала зараз на пурпуровому табуреті попереду.

На стіні напроти трону висів портрет Карла П'ятого у весь зріст, у мисливському костюмі, з великим мастифом біля ніг; а портрет Філіпа Другого, що приймає дари від Нідерландів, займав середину іншої стіни. Між вікон стояла скриня з чорного дерева, обкладена пластинками слонової кістки, з фігурами «Танцю Смерті» Гольбейна, вирізьбленими, як казав дехто, самим славетним автором.

Проте Карлик не звертав уваги на цю розкіш. Він не віддав би свою троянду за всі перли балдахіна, і навіть однієї пелюстки — за весь королівський трон. На думці в нього було зовсім інше: побачити Інфанту, перш ніж вона знову прийде до павільйону, і попросити її піти з ним разом, коли він скінчить танцювати. Тут, у палаці, повітря важке й задушливе, а в лісі гуляє вільний вітерець, і сонячні промені пестять золотими пальцями тріпотливе листя дерев. Та й квіти є там, у лісі, — може, не такі гарні, як у тутешнім саду, зате пахнуть вони солодше: весняні гіацинти, що пурпуровими хвилями брижаться в холодних ярах і на трав'янистих пагорбах; жовті примули, що рясніють між вузлуватим корінням старих дубів; веселий чистотіл і блакитна вика, і півники, сині та золоті. А на ліщині гойдаються сірі пухнасті сережки, і квіти наперстянки хиляться долу під вагою золотих бджіл. Каштан киває білими зірчастими списками, і на кущах глоду сяють бліді півмісяці. Так, звісно ж, вона піде з ним, — от тільки б знайти її швидше! Вона піде з ним до прекрасного лісу, і він цілий день танцюватиме для неї. На цю думку його очі зблиснули усмішкою, і він пройшов до сусідньої кімнати.

З усіх кімнат це була найсвітліша і найгарніша. Стіни були оббиті дамаським шовком з вишитими рожевими квітами, птахами та срібними травами; меблі були з важкого срібла, прикрашені квітковим орнаментом і купідонами. Перед двома

великими камінами стояли великі екрани, на яких були вишиті папуги та павичі, а підлога з оніксу кольору морської хвилі, здавалося, вела в безмежну далечінь. І тут був хтось іще! Стоячи в тіні дверей, він побачив у протилежному кутку кімнати маленьку постать, що стежила за ним. Серце в нього шалено забилося, радісний крик зірвався з вуст, і він вибіг на світло. І постать зробила те саме, і тепер він міг її роздивитись.

Інфанта? О, ні! То було справжнє чудовисько. Він іще ніколи не бачив такого кумедного створіння! Воно й на людину не було схоже — незграбної статури, з горбатою спиною, кривими ногами, здоровенною головою, що метлялася туди й сюди, та скуйовдженою кучмою чорного волосся. Малий Карлик насупив брови, і чудовисько зробило те саме у відповідь. Він засміявся, і воно засміялося також і сперлося руками в боки, передражняючи його. Він глузливо вклонився, і воно відповіло йому низьким поклоном. Він ступив йому назустріч, і воно ступило назустріч йому, повторюючи кожний його крок та кожний рух і зупиняючись, коли він зупинявся. Тоді він скрикнув з подиву, кинувся вперед і простягнув руку, і рука чудовиська торкнулася його — холодна, мов лід. Він перелякано відсахнувся, відсмикнув руку, і чудовисько вчинило так само. Він спробував рушити просто на нього, та наштотхнувся на якусь гладку тверду перепону. Тепер обличчя чудовиська було зовсім поруч і здавалося сповненим жаху. Він відкинув з лоба волосся, щоб краще бачити. Чудовисько повторило його рух. Він ударив його, і воно відповіло ударом. Він почав лаятись на нього, і воно корчило йому огидні мармизи. Він шарпнувся назад, і воно відступило теж.

Що ж це таке? Карлик на хвилю задумався і озирнув кімнату. Дивна річ — усе тут виглядало наче подвоєним, наче

відбивалося в невидимій чистій воді. Так, ось картина, а ось її відбиток; ось крісло, і ось його двійник. Сплячий фавн, що лежить у ніші біля дверей, має брата-близнюка по той бік невидимої стіни, і срібна Венера в сонячному промені простягає руки до Венери, такої ж прекрасної, як вона сама.

Може, це Луна? Колись він озвався до неї в долині, і вона повторила у відповідь кожне його слово. Чи може вона передражнювати зір так само, як передражнює голос? Чи може створювати примарний світ, що нічим не різниться від справжнього? Чи можуть тіні речей бути живими, мати колір і рухатись? Чи може бути, що...

Він закликав на місці, а потім зняв зі своїх грудей прекрасну білу троянду, озирнувся і поцілував її. У чудовиська була така сама троянда, така сама — до останньої пелюстки! І так само воно цілувало її, і таким само незграбним рухом притискало до серця.

Коли його осяяло прозріння, він несамовито закричав з розпачу і, ридаючи, впав долу. Отже, це він — такий потворний, горбатий, такий бридкий і кумедний? Це він — справжнє чудовисько; це з нього сміялися всі діти і маленька Принцеса також, він думав, що вона його любить, а вона просто насміхалася з його потворного обличчя і скаліченого тіла. Чому його не лишили в лісі, де немає дзеркала, що могло б розповісти йому, який він страшний? Чому батько не вбив його, а продав на посміх іншим? Гарячі сльози полилися по його обличчю, і він розірвав на шматки білу троянду. Чудовисько зробило те саме і жбурнуло пелюстки в повітря. Воно корчилося на підлозі, і коли він дивився на нього, воно дивилося на нього також, і його лице було скривлене від болю. Він відповз убік, щоб його не бачити, і затулив долонями очі. Він звивався в тіні, мов поранене звірятко, і тихо стогнав.

У цю мить Інфанта зі своїми гостями увійшла до кімнати. І коли вони побачили, що малий потворний Карлик лежить долу й гамселить по підлозі своїми покривленими рученятами, вони весело засміялися і, оточивши його, чекали, що буде далі.

— Його танець був дуже потішний, — сказала Інфанта, — але виступає він навіть краще. Майже так гарно, як у ляльковому театрі — от тільки не так природно.

І вона, обмахнувшись віялом, почала аплодувати йому.

Проте малий Карлик навіть не позирнув на неї, і його плач звучав усе тихіше. Раптом він судомно зітхнув і схопився за бік, а тоді знову впав і застиг нерухомо.

— Це було грандіозно, — мовила Інфанта, трохи помовчавши. — Але тепер ти мусиш танцювати для мене.

— Так, — закричали діти, — вставай і танцюй, бо ти спритний, як берберійська мавпа, та ще кумедніший!

Але малий Карлик не відповів.

Інфанта тупнула ніжною і покликала свого дядечка, що походжав по терасі з Камергером, читаючи повідомлення з Мексики, де було нещодавно засновано філію Святої Інквізиції.

— Мій смішний маленький карлик вередує, — вигукнула вона, — накажіть йому встати і танцювати для мене!

Чоловіки з посмішкою презирнулися й увійшли до кімнати, і Дон Педро, схилившись до Карлика, поляскав його по щоці своєю вишитою рукавичкою.

— Ти мусиш танцювати, *petit monstre*¹, — сказав він. — Ти мусиш танцювати. Інфанта Іспанії і обох Індій бажає, щоб її тішили.

Але малий Карлик не ворухнувся.

---

¹ Маленьке чудовисько (*фр.*).

— Звеліть його відшмагати, — байдуже мовив Дон Педро і повернувся на терасу. Але Камергер спохмурнів і, ставши на коліна біля карлика, приклав руку до його серця. По хвилі він знизав плечима, підвівся і, низько вклонившись Інфанті, сказав:

— *Mi bella Princesa*¹, ваш смішний маленький карлик уже ніколи не танцюватиме. Дуже шкода, адже він такий потворний, що міг би розвеселити самого короля.

— А чому він не танцюватиме? — зі сміхом спитала Інфанта.

— Тому що його серце розбите, — відповів Камергер.

Інфанта насупилася, і її ніжні губки, схожі на трояндові пелюстки, скривилися з чарівним презирством.

— Нехай віднині ті, хто приходить до мене гратися, не мають сердець! — крикнула вона і вибігла в сад.

---

¹ Моя прекрасна принцесо (*ісп.*).

*Присвячується Її Високості Алісі,
принцесі Монако*

РИБАК І ЙОГО ДУША

Щовечора виходив молодий Рибак у море і закидав свій невід.

Коли вітер дув з берега, він, бувало, не ловив нічого — бо це лихий чорнокрилий вітер і люті хвилі линуць йому назустріч. А коли вітер дув з моря, риба спливала з морських глибин і запливала в невід, і Рибак відносив її на ринок та продавав.

Щовечора виходив він у море. І якось увечері такий важкий був його невід, що Рибак не зміг підняти його в човен. Усміхнувся Рибак і мовив до себе:

— Мабуть, я виловив з моря всю рибу або спіймав морське чудовисько, щоб дивувати людей, чи страшну потвору, на яку побажає глянути сама Королева.

І він щосили тягнув грубі мотузки, поки жили не виступили на його руках, наче розводи голубої емалі на бронзовій вазі. Він тягнув тонкі мотузки, і все ближче до нього підпливало кільце пласких корків, і зрештою невід виринув з води.

Але там була не риба, і не морське чудовисько, і не страшна потвора, а маленька Русалка, що міцно спала.

Волосся в неї було наче вологе золоте руно, а кожний волосок — наче тонка золота нитка у кришталевій чаші. Тіло її сяяло білизною, мов слонова кістка, а хвіст був перлин-

но-срібний. Срібно-перлинним був її хвіст, і зелена морська водорість повила його; подібними до морських мушель були її вуха, а уста — мов червоні корали. Холодні хвилі омивали її холодні груди, і сіль блищала на її повіках.

Така прекрасна була вона, що, побачивши її, молодий Рибак зацікавився з подиву, підтягнув невід до себе і, перекинувшись через борт човна, обійняв її. Та ледве він її торкнувся, вона закричала, мов сполохана чайка, прокинулася, злякано позирнула на нього своїми аметистовими очима і стала пручатись. Але він міцно пригорнув її до себе і не відпускав.

І побачивши, що не може втекти від нього, вона заплакала й мовила:

— Благаю, відпусти мене, бо я єдина дочка Морського царя, і мій батько старий і самотній.

Але молодий Рибак відповів їй:

— Я не відпущу тебе, поки ти не даси мені слова, що прийдеш, коли б я не кликав тебе, і співатимеш мені свої пісні, бо риби люблять співи Морського народу, і мій невід завжди буде повний.

— А ти правда відпустиш мене, коли я дам тобі слово? — спитала Русалка.

— Так, це правда, — відповів молодий Рибак.

Вона пообіцяла йому те, чого він просив, і поклялася в тому клятвою Морського народу. Він відпустив її, і вона поринула у воду, охоплена дивним страхом.

Щовечора молодий Рибак виходив у море і кликав Русалку, і вона виринала з води і співала йому. Навколо неї кружляли дельфіни, і дикі чайки вилися над її головою.

І пісні її були чудові. А співала вона про Морський народ, що пасе свої стада в підводних печерах і носить своїх дітлахів

на плечах; про Тритонів з довгими зеленими бородами і волохатими грудьми, що сурмлять у виті мушлі, вітаючи Морського царя; і про царський бурштиновий палац із смарагдовим дахом та підлогою з чистих перлів; і про морські сади, де тріпочуть віяла коралів, а риби ширяють над ними, мов срібні птахи; про анемони, що линуць до скель, і рожевих пічкурів, що сплять у піщаних заметах. Вона співала про великих китів, що припливають з північного моря, а на їхніх плавцях сяють крижані бурульки; про Сирен, чиї дивні казки чарують купців, і купці заліплюють вуха воском, аби не кинутися на їхній поклик; про потонулі галери, де на високих щоглах навіки завмерли матроси, а у відкриті трюми запливає макрель; про малих черепашок, що є великими мандрівниками, бо, приліпившись до корабельного дна, подорожують навколо світу; про каракатиць, що живуть на скелях і, простягаючи свої довгі чорні руки, гасять світлий день. Вона співала про наутилуса, що має свій власний опаловий човник під шовковим вітрилом; про щасливих Водяників, що грають на арфах і можуть заколисати самого Великого кальмара; про малих морських дітлахів, що ловлять черепах і, сміючись, катаються в них на спині; і про Русалок, що лежать у білій піні і простягають руки до моряків; і про морських левів з кривими іклами, і про морських коней з розмаяною гривою.

І поки вона співала, тунці випливали з глибин, щоб її послухати, і молодий Рибак ловив їх у сіті або вбивав острогою. І коли його човен був повний, Русалка пірнала в море, на прощання всміхнувшись до нього.

Та ніколи вона не підпливала так близько, щоб він міг її торкнутись. Часто він кликав її і благав, але вона не наближалась до нього; а коли він пробував схопити її, вона пірнала

у воду, мов тюлень, і того дня не з'являлася більше. І з кожним днем усе солодше звучав її голос, і так любо було Рибаку її слухати, що він забув свої сіті і човен і не турбувався про улов. Тунці з червоними плавцями і золотими очима пропливали поруч, а він і не дивився на них. Острога лежала поруч, та він не брав її в руки, і плетені кошики лишались порожніми. Ледь розтуливши вуста, із замріяними очима сидів він у човні і слухав, слухав, доки морський туман не спуститься до нього і мандрівний місяць не посріблить його смагляве тіло.

Одного вечора він озвався до неї, й мовив:

— Русалонько, Русалонько, я кохаю тебе. Виходь за мене заміж, я тебе кохаю.

Але Русалка похитала головою.

— У тебе людська душа, — відповіла вона. — Якщо ти проженеш геть свою душу, я зможу тебе полюбити.

І молодий Рибак мовив до себе:

— Нащо мені душа? Я її не бачу. Я не можу її торкнутись. Я не знаю її. Так, я прожену її геть і буду найщасливішим у світі.

І радісний крик зірвався з його вуст, він підвівся на весь зріст у своєму човні і простяг руки до Русалки.

— Я прожену геть свою душу, — крикнув він, — і ти будеш моєю дружиною, а я — твоїм чоловіком, і ми житимемо разом у морській глибині, ти покажеш мені все, про що ти співала, а я зроблю для тебе все, що захочеш, і ми не розлучимися довіку.

Мала Русалка засміялася з радощів і затулила долонями лице.

— Але ж як мені прогнати свою душу? — спитав молодий Рибак. — Скажи, як це зробити, і буде по-твоєму!

— О, я не знаю, — відказала Русалка. — Ніхто з Морського народу не має душі.

І тужливо дивлячись на нього, вона зникла у глибині моря.

Рано-вранці, щойно сонце піднялося над пагорбами на висоту долоні, молодий Рибак прийшов до Священика і тричі постукав у двері.

Служка визирнув у ґратчасте вікно і, побачивши, хто прийшов, відімкнув двері й мовив:

— Увійди!

Молодий Рибак увійшов, став навколішки на духмяному очереті, що встеляв підлогу, і звернувся до Священика, що читав Святе Письмо:

— Отче, я люблю одну з доньок моря, але душа моя стала мені на заваді. Скажи, як прогнати геть мою душу, бо вона мені не потрібна. Що за користь у ній? Я її не бачу. Я не можу її торкнутись. Я її не знаю.

І Священик, вдаривши себе у груди, закричав:

— О нещасний, ти збожеволів! Чи ти випив отруйного зілля? Душа — то найцінніше в людині, і вона дарована нам Господом, щоб ми дбали про неї. Немає нічого дорожчого від людської душі, і всі багатства земні не переважають її. Вона дорожча від усього золота світу, дорожчіша від королівських рубінів. І тому, сину мій, облиш свої думки, бо це гріх непростимий. А Морський народ пропащий, і той, хто спізнається з ним, пропаде також. Вони мов дикі звірі, не знають, що є добро і що зло, і Господь наш помирав не за них.

Коли молодий Рибак почув гіркі слова Священика, очі його сповнилися сліз, він підвівся з колін і мовив:

— Отче, фавни живуть у лісі, і вони щасливі! А на скелях сидять Водяники з арфами червоного золота. Дозволь

мені бути таким, як вони, бо вони живуть вільно, мов квіти. А щодо моєї душі — нащо вона потрібна, коли стоїть між мною та моєю коханою?

— Тілесна любов — це пагуба! — закричав Священик, насупивши брови. — І сповнені пагуби ті поганські створіння, яким Господь у милосерді своїм дозволяє жити на світі. Нехай будуть прокляті фавни лісів, і прокляті будуть морські співці! Я чув їх о нічній порі, і вони спокушали мене забути про мої молитви. Вони зазирають у вікно і сміються, вони шепочуть мені у вуха про свої ниці веселощі, вони вводять мене у спокусу, а коли я хочу молитися, дражнять мене. Вони пропащі, кажу тобі, вони загинуть навіки. Для них немає ні пекла, ні царства небесного, і ні в раю, ні в пеклі вони не славитимуть ім'я Господа.

— Отче, — крикнув молодий Рибак, — ти не знаєш, що кажеш! У свій невід я спіймав дочку Морського царя. Вона прекрасніша від ранкової зорі, вона біліша, ніж місяць. За її тіло я б віддав свою душу, за її любов відмовився б від раю. Скажи мені те, чого я прошу, і відпусти мене з миром!

— Геть! — закричав Священик. — Твоя кохана проклята, і ти будеш проклятий з нею.

І він не дав йому благословення, а вигнав його за двері.

Молодий Рибак спустився на ринкову площу, і йшов він поволі, опутивши голову, як той, кого точить журба.

Купці, побачивши його, перемовилися між собою, і один з них виступив назустріч, назвав Рибак на ім'я і спитав його:

— Що ти хочеш продати?

— Я продам тобі душу, — відповів Рибак. — Прошу, купи її в мене, бо мені вона осоружна. Нащо мені душа? Я її не бачу. Я не можу її торкнутись. Я не знаю її.

Та купці засміялися з нього.

— Що за користь нам із людської душі? За неї не дадуть і срібняка. Продай нам у рабство своє тіло, і ми вдягнемо тебе в пурпур, одягнемо тобі на палець перстень і зробимо тебе пажем Королеви. Та не кажи нам про свою душу, бо для нас вона не має ціни і не годиться на продаж.

І молодий Рибак мовив до себе:

— Дивна річ! Священик каже, що душа дорожча від усього золота світу, а купці — що вона не варта й срібняка.

І він пройшов ринкову площу, вийшов на берег моря і задумався, що йому вдіяти.

Опівдні він згадав, що один з його приятелів, збирач морських трав, розповідав йому про молоду Відьму, яка живе в печері біля затоки і вельми добре знається на чаклунстві. Він схопився з місця й побіг, так йому хотілося швидше позбутись своєї душі, і хмара пилу летіла за ним по піщаному березі. Молода Відьма знала про його прихід, бо в неї засвербіла долоня, а це прикмета, що гість на порозі. І вона засміялася, розпустила своє руде волосся, що оповило її з голови до ніг, і стала біля входу до печери, тримаючи в руці квітуху гілку дикої цикути.

— Чого тобі треба? Чого тобі треба? — закричала вона, щойно Рибак, задиханий, схилився перед нею. — Риби для твоїх сітей, коли вітер дме з берега? У мене є мала червона сопілка, і коли я заграю на ній, тунці пливуть до затоки. Та це дорога забавка, мій красунчику, це дорога забавка. Чого тобі треба? Чого тобі треба? Може, бурі, що розіб'є кораблі і викине на берег скарби? У мене більше буревіїв, ніж у самого вітру, бо я служу тому, хто сильніший, ніж вітер, і решетом та цебром води можу відправити на дно найбільші галери. Та

це дорога забавка, мій красунчику, це дорога забавка. Чого тобі треба? Чого тобі треба? Я знаю цвіт, що росте в долині, і більш ніхто не знає про нього. Пелюстки його червоні, а в його серці зірка, а сік у нього молочно-білий. Торкнися цієї квіткою гордих вуст королеви, і вона піде за тобою на край світу. Вона покине королівську постіль і піде за тобою на край світу. Та це дорога забавка, мій красунчику, це дорога забавка. Чого тобі треба? Чого тобі треба? Я можу стовкти жабу в ступі, зварити з неї зілля і помішати його рукою мерця. Покропи цим зіллям свого ворога, коли він спить, і він обернеться на чорну гадюку, і рідна мати уб'є його. Веретеном я можу звести з неба Місяць і в кришталі покажу тобі Смерть. Чого тобі треба? Чого тобі треба? Повідай мені своє бажання, і я виконаю його, і ти заплатиш мені, красунчику, заплатиш дорогою ціною.

— Я прошу небагато, — сказав молодий Рибак, — але священник на мене розгнівався і вигнав мене за поріг. Я прошу небагато, але купці посміялися з мене. Тому я прийшов до тебе, хоч люди звуть тебе лихою, і яка б не була твоя ціна, я заплачу її.

— Чого ж ти хочеш? — спитала Відьма, ступивши до нього ближче.

— Я хочу прогнати геть свою душу, — відповів молодий Рибак.

Відьма зблідла, здригнулася і затулила лице своїм голубим плащем.

— Ох, красунчику, — пробурмотіла вона, — надто страшне твоє бажання!

Він струснув своїми темними кучерями і засміявся.

— Моя душа для мене — ніщо! Я її не бачу. Я не можу її торкнутись. Я не знаю її.

— А що ти даси мені, якщо я тобі допоможу? — спитала Відьма, дивлячись на нього згори своїми прекрасними очима.

— П'ять золотих монет, — відповів він, — і мій невід, і плетену хижку, в якій живу, і мій мальований човен. Тільки скажи, як прогнати геть мою душу, і я віддам тобі все, що маю.

Відьма глузливо засміялася і вдарила його гілкою цикути.

— Коли я захочу, стане золотом осіннє листя, а місячне проміння — сріблом. Той, кому я служу, багатший від усіх царів цього світу і владарює над ними.

— Чого ж ти хочеш, — закричав він, — коли тобі не треба ні золота, ні срібла?

Відьма погладила його по голові тонкою білою рукою.

— Ти мусиш танцювати зі мною, красунчику, — тихо мовила вона і всміхнулася.

— Оце і все? — здивовано вигукнув молодий Рибак і звівся на ноги.

— Це все, — відповіла вона і всміхнулася знов.

— Тоді надвечір, десь у потаємному місці, ми станцюємо удвох, — сказав він, — і потім ти скажеш мені те, що я хочу знати.

Вона похитала головою.

— Коли місяць буде у повні, коли місяць буде у повні, — прошепотіла вона, а тоді озирнулася і почала прислухатись. Блакитний птах з криком вилетів із гнізда і закружляв над дюнами, і три строкаті пташки, пересвистуючись, зашурхотіли в жорсткій сірій траві. Більш не було чути ні звуку, лише хвилі з шелестом набігали на кам'янистий берег. І Відьма простягла руку, пригорнула юнака до себе і сухими вустами шепнула йому на вухо:

— Сьогодні вночі ти маєш прийти на вершину гори. Сьогодні Шабаш, і Він буде там.

Молодий Рибак здригнувся і поглянув на неї, а вона вишкірила білі зуби і засміялася.

— Хто це Він, про кого ти кажеш? — спитав Рибак.

— Це байдуже, — відповіла вона. — Приходь уночі, стань під вітами старого граба і чекай мене там. Коли чорний пес кине́ться на тебе, вдар його вербовою гілкою, і він утече. Коли пугач озветься до тебе, не відповідай. А коли місяць буде у повні, я прийду до тебе, і там, серед трав, ми станцюємо удвох.

— А ти можеш поклястися, що скажеш мені, як прогнати мою душу? — спитав він.

Вона вийшла з печери на світло, і вітер розпатлав її руде волосся.

— Клянусь копитами козла, — мовила вона у відповідь.

— Ти найкраща відьма у світі, — вигукнув молодий Рибак, — і я танцюватиму з тобою на вершині гори! Звісно, я б радше заплатив тобі золотом чи сріблом. Та коли ти призначила таку ціну, ти її матимеш, бо вона невелика.

Він зняв капелюха, низько вклонився Відьмі і, радісний, побіг до міста.

Відьма дивилася йому вслід, поки він не зник з очей, а потім повернулася до печери, вийняла з різьбленої кедрової скриньки дзеркало, запалила перед ним на жаровні гілку вербени, стала вдивлятись у дим — і гнівно стиснула руки.

— Він мусить бути моїм, — прошепотіла вона. — Я така ж гарна, як та.

Увечері, щойно зійшов місяць, молодий Рибак піднявся на вершину гори і став під вітами граба. Наче гладкий мета-

левий щит, лежало під ним кругле море, і тіні рибальських човнів ковзали по затоці. Великий жовтоокий пугач покликав його на ім'я, та він не відповів нічого. Чорний пес кинувся на нього з гарчанням, та Рибак ударив його вербовою гілкою, і пес, заскімливши, втік.

Ближче до півночі, мов кажани, прилетіли відьми.

— Тьху! — кричали вони, спустившись на землю, — тут є хтось чужий!

І вони принюхувались, і щось шепотіли одна одній, і робили якісь знаки. Останньою прилетіла молода Відьма, її руде волосся тріпотіло під вітром. На ній була сукня із золотої парчі, вишита павиними очками, і маленька шапочка зеленого оксамиту.

— Де він, де він? — загукали відьми, побачивши її, та вона лише розсміялася, підбігла до граба і, схопивши Рибака за руку, вивела його під місячне світло і почала танцювати.

Вони кружляли у танку, і молода Відьма стрибала так високо, що він бачив червоні каблуки її чобітків. Раптом до танцюючих долинув тупіт кінських копит, але коня не було видно, і Рибака охопив страх.

— Швидше! — кричала Відьма і, оповивши руками його шию, палко дихала йому в лице. — Швидше, швидше! — І земля пішла обертом у нього під ногами, в голові у нього запаморочилося, і нестямний жах обійняв його, так, наче стежить за ним чиєсь лихе око; і нарешті він помітив у тіні скель дивну постать, якої там не було раніше.

То був чоловік в іспанському вбранні з чорного оксамиту. Обличчя він мав дивно бліде, а горді вуста його червоніли, мов маки. Він здавався втомленим і стояв, прихилившись до скелі, виграючи кинджалом. Поруч на траві лежав його капелюх з пір'їною та рукавички для верхової їзди, прикрашені золо-

тим мереживом і вишивкою з дрібних перлів, що зображувала якийсь химерний герб. Короткий плащ, оторочений соболиним хутром, звисав з його плеча, а його тендітні білі руки були унізані перснями. Важкі повіки прикривали його очі.

Молодий Рибак дивився на нього, мов зачарований. Нарешті їхні погляди стрілися, і від тієї миті, де б не танцював юнак, йому ввижалося, ніби очі того чоловіка стежать за ним. Він почув сміх Відьми, стиснув її в обіймах і закружив у шаленому танку.

Раптом у лісі почувся собачий гавкіт, і танцюючі зупинилися, і парами пішли до чоловіка, і схиляли перед ним коліна, і цілували йому руку. А його горді вуста ледь помітно тремтіли в посмішці, як тремтить водна гладінь, коли птах черкне її крилом. Та в цій посмішці була зневага. Він дивився лише на молодого Рибак.

— Ходімо, вклонімося йому, — прошепотіла Відьма і потягла його за собою, і він відчув непереборне бажання зробити так, як вона каже. Але, підійшовши до чоловіка, він не знати чому осінив себе хресним знаменням і вимовив ім'я Господа.

І щойно він це зробив, відьми пронизливо закричали, мов шуліки, і полетіли геть, а бліде лице, звернуте до нього, судомно скривилося. Чоловік відступив до гаю і свиснув. Іспанський жеребець у срібній зброї вибіг йому назустріч. Уже сидячи в сідлі, він озирнувся до молодого Рибак і сумно подивився на нього.

А руда Відьма рвонулася летіти за ним, та Рибак схопив її за руки і міцно тримав.

— Пусти мене, — кричала вона, — дай мені піти! Ти назвав ім'я, якого не слід називати, і зробив знак, на який не личить дивитися.

— Ні, — відповів він, — я не відпущу тебе, поки ти не відкриєш мені таємницю.

— Яку таємницю? — спитала Відьма, шарпаючись, мов дика кішка, і кусаючи спінені губи.

— Ти знаєш, — мовив Рибак.

Її зелені, мов трава, очі затуманилися слізьми, і вона сказала:

— Проси що хочеш, тільки не це.

Він засміявся і стиснув її міцніше.

І побачивши, що їй не втекти, вона прошепотіла:

— Я така ж гарна, як доньки моря, я не гірша від тих, хто живе в морській глибині. — І вона пригорнулася до нього і наблизила до нього своє лице.

Але він відштовхнув її і похмуро мовив:

— Якщо ти не дотримаєш слова, я вб'ю тебе, брехлива відьмо!

Її обличчя стало сірим, мов цвіт Юдиного дерева, вона здригнулася і процідила крізь зуби:

— Хай буде так. Це твоя душа, а не моя. Роби з нею, що хочеш.

І вона витягла з-за пояса маленький ніж з руків'ям із зеленої зміїної шкіри і подала йому.

— Нащо це мені? — спитав він, здивований.

Вона мовчала, і жах був на її обличчі. А тоді вона відкинула з лоба своє руде волосся і, дивно всміхнувшись, відповіла:

— Те, що люди звуть тінню свого тіла, — це тіло їхньої душі. Стань на березі моря, повернися спиною до місяця і відріж біля ніг свою тінь, що є тінню твоєї душі, і накажи їй йти геть, і вона піде.

Молодий Рибак затремтів.

— Це правда? — ледь чутно мовив він.

— Це правда, і краще б мені цього не казати, — скрикнула Відьма і з плачем обняла його коліна.

Він відступив од неї, залишив її у високій траві і, спустившись до підніжжя гори, застромив ніж за пояс і рушив далі.

І Душа, що була в ньому, озвалась до нього й мовила:

— Зачекай! Я жила в тобі стільки років і служила тобі. Не проганяй мене нині. Яке зло я тобі заподіяла?

Та молодий Рибак засміявся.

— Ти не заподіяла мені зла, ти просто більш не потрібна, — відповів він. — Світ широкий, а є ще й Небеса, і Пекло, і та похмура долина, що лежить між ними. Іди куди хочеш і не набридай мені більше, бо моя любов кличе мене.

І Душа жалісно благала його, та він не зважав на неї і стрибав по скелях спритно, мов дикий козел, і зрештою зішшов на піщаний берег.

Прекрасний, стрункий, наче бронзова статуя, він стояв на піску, повернувшись спиною до місяця, і з білої піни тяглися до нього білі руки, і з хвиль поставали неясні примари і кликали його до себе. А перед ним лежала його тінь, що була тілом його душі, а за ним у медово-золотому повітрі висів місяць.

І Душа сказала йому:

— Коли ти справді мусиш мене прогнати, залиш мені своє серце. Світ жорстокий, дай я візьму твоє серце з собою!

Він похитав головою і всміхнувся.

— А як я буду любити мою кохану, коли віддам тобі серце?

— Зглянься на мене, — благала Душа. — Дай мені своє серце, бо світ жорстокий і мені страшно.

— Моє серце належить моїй коханій, — відповів він. — Не барися, іди скоріше.

— А хіба мені не можна любити? — спитала Душа.

— Іди геть, ти мені не потрібна! — закричав молодий Рибак, і вихопив малий ніж з руків'ям із зміїної шкіри, і відрізає біля ніг свою тінь, і вона постала перед ним і позирнула йому в обличчя — достоту така сама, як він.

Він сахнувся назад і застромив ніж за пояс, і жах овів його.

— Іди геть, — прошепотів він, — я не хочу тебе бачити!

— Ні, ми ще зустрінемось, — сказала Душа. Її тихий голос був як флейта, і губи ледь ворушилися.

— Як то зустрінемось? — закричав молодий Рибак. — Ти ж не підеш за мною у глибини моря?

— Щороку я буду приходити на це місце і кликатиму тебе, — мовила Душа. — Може, я тобі ще знадоблюся.

— Нащо ти можеш мені знадобитись? — вигукнув молодий Рибак. — Та нехай, як на те твоя воля!

І він кинувся у воду, і Тритони засурмили в мушлі, і мала Русалка впливла йому назустріч, обняла його за шию і поцілувала в губи.

А Душа стояла на пустельному березі і дивилася на них, і коли вони зникли у глибині, з плачем пішла по болотах.

Минув рік, і Душа прийшла на берег моря і покликала молодого Рибак, і він виринув з глибини і спитав:

— Нащо ти мене кличеш?

І Душа відповіла:

— Підійди ближче, бо я хочу говорити з тобою. Я бачила різні дива і бажаю про них розповісти.

Він підійшов ближче, ліг на міліні і, спершись головою на руку, став слухати.

І сказала йому Душа:

— Коли я покинула тебе, я звернулася обличчям до Сходу і рушила в путь. Зі Сходу приходить уся мудрість світу цього. Шість днів я була в дорозі, і на світанку дня сьомого підійшла до пагорба, що лежить у Татарській землі. Я сіла в затінку, щоб сховатись від спеки. Земля була суха, обпалена сонцем. Люди ледь повзали по рівнині, наче мухи на гладкій мідяній таці.

Опівдні на обрії знялася хмара червоної куряви. Коли Татари побачили її, вони натягнули свої мальовані луки, скочили на своїх малих коней і поскакали їй назустріч. Жінки, заголосивши, побігли до халабуд і сховалися під запонами.

Надвечір Татари повернулися, але п'ятох з них бракувало, а серед тих, хто повернувся, був не один поранений. Вони запрягли коней у візки і хутко рушили геть. Три шакали вийшли з печери і подивилися їм услід. Потім вони понюхали повітря і потрюхикали у зворотний бік.

Коли зійшов місяць, я побачила на рівнині вогонь і пішла до нього. Навколо вогню на килимах сиділи купці. Їхні верблюди були прив'язані позаду, а слуги-негри ставили на піску шатра з дубленої шкіри і зводили високу огорожу з колючого чагарнику.

Коли я підійшла ближче, їхній старшина підвівся, витяг свій меч і спитав, що мені потрібно.

Я відповіла, що була князем своєї країни і ледве втекла від Татар, що хотіли забрати мене в полон. Старшина всміхнувся і показав мені п'ять людських голів, настромлених на бамбукові палі.

Потім він спитав мене, хто був пророком Бога, і я відповіла — Магомет.

Почувши ім'я лжепророка, він кивнув, взяв мене за руку і посадив поруч із собою. Негр приніс мені кумису в дерев'яній піалі й кусень смаженої баранини.

Коли розвіднілося, ми рушили в путь. Я їхала на рудому верблюді поруч із старшиною, а перед нами біг розвідник зі списом. Праворуч та ліворуч від нас скакали вояки, а позаду йшли мули, нав'ючені крамом. У каравані було сорок верблюдів, а мулів — удвічі більше.

Ми пройшли з Татарських земель до тих, де проклинають Місяць. Ми бачили Грифонів, що стережуть золото на білих скелях, і лускатих Драконів, що сплять у печерах. Проїжджаючи через гори, ми тамували подих, щоб сніжна лавина не зрушила на нас, а кожен пов'язав собі очі хустиною з легкого серпанку. Коли ми йшли долинами, у нас стріляли з луків Пігмеї з дупел дерев, а вночі ми чули, як дикуни б'ють у барабани. Підійшовши до Вежі Мавп, ми поклали перед ними плоди, і вони пропустили нас. Підійшовши до Вежі Змій, ми дали їм теплого молока в мідяних чашах, і вони дозволили нам іти далі. Тричі за весь час наших мандрів ми виходили на береги Оксу. Ми перепливали його на дерев'яних плотах із міхурами з волячої шкури. Бегемоти нападали на нас і хотіли роздерти. Верблюди, бачачи їх, тремтіли.

Царі кожного міста брали з нас мито, але не впускали нас до міської брами. Вони кидали нам з-за стін їжу — маїсові млинці на меду і пиріжки з дрібного борошна, начинені фініками. За кожну сотню кошиків ми давали їм бурштинову намістину.

Коли ж селяни бачили, що ми наближаємось, вони отруювали криниці і тікали на вершини пагорбів. Ми билися з Магадами, що народжуються старими і щорік молодшають, а вмирають малими дітьми; билися з Лактроями, що звуть себе синами тигра і розмальовують своє тіло жовтою та чорною фарбами; і з Аурантами, які ховають своїх мертвих у верховітті, а самі живуть у темних печерах, щоб Сонце,

якому вони вклоняються, не вбило їх; і з Крімнійцями, що моляться крокодилу, дарують йому сережки з зеленої трави й годують його маслом та свіжою птицею; і з Агазонбами, в яких собачі морди; і з Сабанами, що мають конячі ноги й бігають швидше від коней. Третина наших загинули в бою, а третина вмерли від хвороб та голоду. Решта дорікали мені й казали, що я принесла їм лиху долю. Я взяла з-під каменя рогату гадюку і дала їй мене вкусити. Побачивши, що отрута на мене не діє, вони злякалися.

На четвертий місяць ми підійшли до міста Ілель. Була ніч, коли ми вийшли до гаю за міськими стінами, і стояла задуха, бо Місяць був у знаку Скорпіона. Ми зривали з дерев стиглі гранати, розламували їх і пили солодкий сік. Потім ми лягли на килими і почали чекати світанку.

А на світанку ми встали і постукали в міську браму. Вона була викута з червоної бронзи, і на ній були вирізьблені морські дракони й дракони крилаті. Вартові, що чатували на вежах, спитали, чого нам треба. Товмач каравану відповів, що ми прийшли сюди з острова Сирії і веземо багатий товар. Вони взяли в нас заручників, сказали, що відчинять браму опівдні, і звеліли нам чекати.

Опівдні вони відчинили браму, і коли ми увійшли до міста, люди юрмою вибігали з будинків, щоб подивитись на нас, і оповісник оббіг усе місто кругом і кричав у мушлю про наш прихід. Ми зупинилися на ярмарковій площі, і негри розв'язали мішки з мереживним полотном та відкрили різьблені скрині з сикомори. Купці виставили на продаж свій дивовижний крам: вощені льняні тканини з Єгипту, мальовані тканини з Ефіопії, пурпурні губки з Тиру і сині зависи з Сидону, і холодні бурштинові чаші, і кришталеві келихи, і чудні горщики з обпаленої глини. З даху якогось

будинку на нас дивилися кілька жінок. Одна була в позолоченій машкарі.

Першого ж дня до нас прийшли жерці й торгувалися з нами, на другий день прийшли вельможі, а на третій день — ремісники і раби. Так у них завжди ведеться з мандрівними купцями.

Ми лишалися там один місяць, і коли місяць пішов на спад, я з нудьги пішла блукати вулицями і прийшла до саду їхнього бога. Мовчазні жерці в жовтих шатах походжали серед зелених дерев, а на чорному мармуровому помості стояв трояндово-червоний палац, у якому жив цей бог. На лакованих дверях палацу були вирізьблені золоті бики та павичі. Кахляний дах був з порцеляни кольору морської хвилі, і з нього звисали маленькі дзвіночки. Коли білі голуби, пролітаючи, зачіпали їх, лунав тихий дзвін.

Перед храмом був басейн з чистою водою, обкладений строкатим оніксом. Я лягла поруч і блідими пальцями перебирала листя. Один з жерців підійшов і став у мене за спиною. На ногах у нього були сандалії, одна з м'якої зміїної шкіри, друга з пташиного пір'я. На голові в нього була чорна повстяна митра, прикрашена срібними півмісяцями. Сім золотих сонць були виткані на його одязі, і його кучеряве волосся було насурмлене.

По хвилі він заговорив до мене і спитав, чого я бажаю.

Я відповіла, що бажаю бачити бога.

— Бог на полюванні, — мовив жрець, дивно позирнувши на мене вузькими розкосими очима.

— Скажи мені, в якому лісі, і я полюватиму з ним разом, — сказала я.

Він розгладив складки своєї туніки довгими фарбованими нігтями.

— Бог спочиває, — прошепотів він.

— Скажи мені, де його ложе, і я охоронятиму його сон.

— Бог за столом, у своїй гостині! — закричав жрець, і я відповіла йому:

— Якщо він п'є солодке вино, я питиму з ним, і якщо він п'є гірке вино, я питиму з ним також.

Він, зачудувавшись, схилив голову і, взявши мене за руку, підвів мене і привів до храму.

У передній кімнаті я побачила ідола, що сидів на яшмовому троні, оздобленому великими східними перлами. Він був вирізаний з чорного дерева, а ріст його дорівнював зросту людини. На його чолі сяяв рубін, і густа олія скапувала з його волосся на стегна. Його ноги були червоні від крові щойно вбитого козеняти, а стегна оперезані мідяним поясом з сімома берилами.

І я спитала жерця:

— Це бог?

— Це бог, — відповів мені жрець.

— Покажи мені бога, — закричала я, — або я напевно вб'ю тебе!

І я торкнулася його руки, і рука скам'яніла.

І жрець благав мене, кажучи:

— Нехай Владика зцілить раба свого, і я покажу йому бога.

Я дихнула на руку жерця, і вона знову стала здоровою, і він затремтів і ввів мене до іншої кімнати, де я побачила ідола, що стояв на нефритовому лотосі, усипаному смарагдами. Він був вирізаний зі слонової кістки й удвічі вищий від людини. На чолі в нього світився хризоліт, а груди були помашені миром і корицею. В одній руці він тримав вигнутий нефритовий скіпетр, а в другій — кришталеву кулю. На

ногах у нього були котурни з міді, а товсту шию обвивало намисто з місячних каменів.

І я спитала жерця:

— Це бог?

— Це бог, — відповів мені жрець.

— Покажи мені бога, — закричала я, — або я напевно вб'ю тебе!

І я торкнулася його очей, і він осліп.

І жрець благав мене, кажучи:

— Нехай Владика зцілить раба свого, і я покажу йому бога.

Я дихнула на його очі, і він прозрів, і затремтів знову, і повів мене до третьої кімнати. О диво! Там не було ніякого ідола, ніяких образів, а лише кругле металеве дзеркало на кам'яному олтарі.

І я спитала жерця:

— Де ж бог?

І жрець мовив у відповідь:

— Немає бога, крім дзеркала, яке ти бачиш, бо це Свічадо Мудрості. У ньому відбивається все, що є в небі й на землі, і лише той, хто в нього дивиться, не бачить свого обличчя. Дзеркало не відображує його лице, щоб він міг стати мудрим. Багато є різних дзеркал, але всі вони — дзеркала Думок; і тільки це дзеркало — Свічадо Мудрості. Хто заволодіє ним, знатиме все, і ніщо не лишиться для нього таємним. Тому це і є бог, і ми вклоняємося йому.

Я подивилася у дзеркало, і все було справді так, як казав жрець.

І я зробила дивну річ, а що саме — то байдуже, і в долині, за день путі звідти, сховала я Свічадо Мудрості. Дозволь мені знов увійти до тебе і служити тобі, адже ти можеш стати му-

дрішим за всіх мудреців, і Мудрість світу буде твоя. Дозволь мені знов увійти до тебе, і ти станеш наймудрішим у світі.

Та молодий Рибак засміявся.

— Любов краща, ніж Мудрість, — вигукнув він, — а Русалонька любить мене.

— Ніщо в світі не переважить Мудрості, — сказала Душа.

— Ніщо, крім любові! — відповів молодий Рибак і поринув у водну глибину, а Душа з плачем пішла по болотах.

Минув другий рік, і Душа знов прийшла на берег моря і поклікала Рибак, і він виринув з глибини і спитав:

— Нащо ти мене кличеш?

І Душа відповіла:

— Підійди, щоб я могла говорити до тебе, бо я бачила різні дива і хочу про них розповісти.

І він підійшов ближче, ліг на міліні і, спершись головою на руку, почав слухати.

І Душа сказала йому:

— Коли я покинула тебе, я звернулася обличчям до Півдня і рушила в путь. З Півдня приходить усе багатство світу цього. Шість днів я блукала шляхами, що ведуть до міста Аштер, довгими шляхами у червоній куряві, по яких ідуть прочани. А над ранок сьомого дня я звела очі і побачила, що в долині піді мною лежить місто.

У тому місті дев'ять воріт, і перед кожною брамою стоїть бронзовий кінь, що ірже, коли Бедуїни сходять з гір. Стіни міста оббиті червоною міддю, і вартові вежі на них вкриті бронзою. У кожній вежі вартує лучник. На світанку кожен випускає стрілу в гонг, а надвечір сурмить у ріг.

Коли я хотіла пройти до міста, вартові зупинили мене і спитали, хто я. Я відповіла, що я Дервіш і прямую до Мекки,

де зелене покривало, на якому янголи сріблом вишили Коран. Вартові здивувалися і запросили мене увійти.

Місто було схоже на ярмарок. Якби ти лишень його побачив! У вузьких вуличках майорять, мов метелики, паперові ліхтарі. Коли над дахами промчить вітер, ліхтарі надимаються, наче барвисті бульбашки. Перед крамницями на срібних килимках сидять купці. У них прямі чорні бороди, тюрбани вкриті золотими монетами, довгі низки бурштинових намистин і різьблених персикових кісточок ковзають у їхніх холодних пальцях. Деякі продають гілбан і нард, і дивовижні парфуми з індійських островів, і густу олію з червоних троянд, мира та запашної гвоздики. Коли хтось зупиниться з ними побалакати, вони кидають на жаровню жменьку ладану, і повітря стає духмяним. Я бачила сирійця, що тримав у руках тонку тростину. Сірі нитки диму тяглися з цієї тростини, і його запах, коли вона горіла, був наче запах рожевого мигдалю навесні. Інші продають срібні браслети, усипані ясно-голубою бірюзою, і браслети з міді, прикрашені дрібними перлами, і тигрячі кігті, оправлені в золото, і кігті жовтошкурого леопарда, теж у золотій оправі, і сережки з просвердлених смарагдів, і персні з суцільного нефриту. З чайних будиночків долинають звуки гітари, і курці опіуму з блідою посмішкою дивляться на перехожих.

Якби ти міг це побачити! Продавці вина з великими чорними бурдюками за спиною торують собі шлях у юрмі. Здебільшого вони продають вино Ширазу, солодке, як мед. Вони наливають його в маленькі металеві чаші й сиплють туди трояндові пелюстки. На базарі стоять продавці фруктів і продають різні плоди: стиглі фігі з пурпурово-синьою м'якоттю і жовті, мов топази, дині, що пахнуть мускусом, наливчаті яблука і грона білого винограду, круглі черво-

но-золоті помаранчі і довгасті ясно-золоті лимони. Якось я побачила слона. Його хобот був розмальований шафраном і кіновар'ю, а вуха прикриті сіткою з червоного шовку. Він став біля одного шатра і почав їсти помаранчі, а купець лише сміявся. Ти й уявити не можеш, які там дивні люди. З радощів вони йдуть до торговців птахами, купують пташину в клітці і випускають на волю, щоб радість була ще дужчою; а коли в них горе, шмагають себе колючими гілками, аби їхня печаль не вщухала.

Якось увечері я побачила негрів, що несли через базар важкий паланкін. Він був зроблений з позолоченого бамбуку, а держакі були лаковані, прикрашені мідними павичами. На вікнах висіли муслінові завіси, розшиті крильцями жуків і крихітними перлинами, і раптом з-за них визирнула бліда черкеска і всміхнулась до мене. Я пішла слідом, і негри, спохмурнівши, прискорили кроки. Але я не зважала на те. Мене охопила цікавість.

Нарешті вони зупинилися перед прямокутним білим будинком. Там не було вікон — лише невеликі двері, наче в склепі. Слуги опустили паланкін і тричі постукали у двері мідним молотком. Вірменин у каптані із зеленої шкіри побачив їх крізь ґратчасте віконце дверей і відчинив їм, постелив на землі килима, і жінка вийшла. На порозі будинку вона озирнулася і знову всміхнулась до мене. Я ніколи не бачила такого блілого обличчя.

Коли зійшов місяць, я знов прийшла на те місце, але будинку там уже не було. І, побачивши це, я зрозуміла, хто була та жінка і чому вона мені посміхалася.

Якби ти міг усе це побачити! На святі Нового місяця молодий Володар покинув свій палац і рушив до мечеті молитися. Його борода й волосся були пофарбовані пелюстками

троянди, а щоки напудрені тонким золотим пилком. Його ступні та долоні були жовті від шафрану.

На світанку він покинув палац у срібних шатах, а надвечір повернувся весь у золоті. Люди падали перед ним долу і не сміли дивитись на нього, але я вчинила не так. Я стояла біля ятки продавця фініків і чекала. Побачивши мене, Володар звів свої фарбовані брови і зупинився. Я стояла спокійно і не виказала йому пошани. Люди дивувалися моїй зухвалості й радили мені тікати з міста. Я не зважила на їхні поради, а пішла до торговців, що продають дивних божків, і сіла з ними поруч; їх усі зневажають за таке ремесло. Коли я розповіла їм про те, що вчинила, кожний подарував мені одного божка і слізно благав мене піти.

Тої ж ночі, коли я лежала на канапі в чайному будиночку, що на вулиці Гранатів, увійшли стражники Володаря і повели мене до палацу. Вони замикали за мною двері й вішали на них залізні ланцюги. Всередині було широке подвір'я, оточене аркадами. Стіни були з білого алебастру, прикрашені голубими та зеленими кахлями, колони були з зеленого мармуру, а підлога вимощена мармуром, рожевим, мов персиковий цвіт. Я ніколи не бачила такої краси.

Коли я проходила подвір'ям, дві жінки в чадрах дивилися на мене з галереї і проклинали мене. Стражники прискорили кроки, і наконечники їхніх списів дзвеніли, вдаряючись у гладку підлогу. Вони розчинили браму з різьбленої слонової кістки, і я опинилася в саду з фонтанами, що лежав на семи терасах. Тут росли тюльпани, і місячні квіти, і сріблисті алое. Мов тоненька кришталева тростина, завис у темному повітрі струмись водограю. Кипариси застигли, мов погаслі світочі, і на одному з них співав соловейко.

У кінці саду була маленька альтанка. Коли ми наблизилися до неї, назустріч нам вийшли два євнухи. Їхні жирні тіла

коливалися від кожного кроку, і вони з цікавістю позирнули на мене з-під жовтих повік. Один відвів убік командира стражників і щось прошепотів йому на вухо. Інший весь час жував духмяні пігулки, манірним порухом дістаючи їх з овальної коробочки, вкритої бузковою емаллю.

По хвилі командир відпустив солдатів, і вони повернулися до палацу, а євнухи неквапно рушили слідом, мимохідь зриваючи ягоди шовковиці. Той, що виглядав трохи старшим, озирнувся до мене із злісною посмішкою.

Потім командир підштовхнув мене до дверей альтанки. Я відхилила важку завісу і без страху увійшла.

Молодий Володар лежав, простягшись на фарбованій лев'ячій шкурі, а на руці в нього сидів сокіл. Позаду стояв нубієць у тюрбані з мідною оздобою, голий до пояса, з серезками у вухах. На столі біля ліжка лежала важка шабля з криці.

Побачивши мене, Володар спохмурнів і мовив:

— Як твоє ім'я? Чи знаєш ти, що я володар цього міста?

Але я не відповіла нічого.

Володар вказав пальцем на шаблю, і нубієць схопив її і, кинувшись вперед, ударив мене щосили. Лезо зі свистом пройшло крізь мене, не заподіявши шкоди. Нубієць впав на підлогу, а коли зіп'явся на ноги, його зуби клацали від страху, і він сховався за ліжко.

Володар схопився з місця і кинув у мене спис. Я спіймала його на льоту і розламала навпіл. Він вистрілив у мене з лука, та я простягла руки вперед, і стріла застигла в повітрі. Тоді він вихопив з-за білого шкіряного паска кинджал і перерізав горло нубійцю, аби раб не міг розповісти про його приниження. Нубієць скорчився, наче розчавлена змія, і червона піна закипіла в нього на губах.

Щойно він затих, Володар повернувся до мене і, витерши спітніле чоло хусточкою з пурпурового шовку, мовив:

— Чи ти пророк, що я не можу заподіяти тобі зла, чи ти дитя пророка, що я не можу завдати тобі шкоди? Прошу тебе, покинь моє місто сьогодні ж, бо поки ти тут, я над ним не владний.

І я відповіла йому:

— Дай мені половину твоїх скарбів, і я піду.

Він взяв мене за руку і повів у сад. Командир стражників, побачивши мене, здивувався. А в євнухів затремтіли коліна, і вони впали долу, охоплені страхом.

У палаці є зала з вісьмома стінами, і кожна стіна в ній з червоного порфіру, а з лускатої мідної стелі звисають світочі. Володар торкнувся стіни, і вона розкрилася, і ми пройшли довгим коридором, де палали смолоскипи. У нішах по обидва боки стояли великі винні глеки, повні срібних злитків. Коли ми дійшли до середини коридора, Володар мовив потаємне слово, і в стіні відкрилися гранітні двері, і він затулив обличчя руками, щоб не осліпнути.

Ти не повіриш, яке то було дивовижне місце. Там були великі черепахові панцирі, повні перлин, і висвердлені місячні камені, повні червоних рубінів. Червоне золото лежало у скринях, оббитих слоною шкірою, і в бурдюках лежав золотий пилок. Там були опали і сапфіри, опали в кришталевих чарах, а сапфіри в чашах з нефриту. Круглі зелені смарагди рядами лежали на тарелях із слонової кістки, а в кутку стояли шовкові мішки, одні наповнені бірюзою, інші — бєрилами. Роги із слонової кістки були сповнені пурпурових аметистів, а роги з міді — повні халцедонів і сердоліків. З кедрових колон звисали низки жовтих самоцвітів, що звуться рисяче око. На пласких овальних щитах

лежали карбункули, червоні, мов вино, і зелені, наче молода трава. І це навряд чи третина всіх скарбів, що були в тому дивовижному місці.

І сказав мені Володар:

— Ось моя скарбниця, і половина цих скарбів твоя, як я обіцяв тобі. Я дам тобі верблюдів і погоничів, і вони відвезуть твою долю, куди забажаєш. Це буде зроблено сьогодні, бо я не хочу, щоб мій батько Сонце побачив, що в моєму місті живе той, кого я не можу здолати.

Але я відповіла йому:

— Це золото твоє, і срібло твоє також, і самоцвіти, і все твоє багатство. Мені воно не потрібне. Я візьму лише маленький перстень, що ти носиш на пальці.

Володар спохмурнів.

— Це простий свинцевий перстень, нічого не вартий! — закричав він. — Бери свою половину скарбів і покинь моє місто.

— Ні, — відповіла я, — я візьму лише цей свинцевий перстень, бо я знаю, що на ньому написано й для чого.

Володар здригнувся і почав благати мене:

— Візьми всі мої скарби і покинь моє місто. Я віддам тобі і свою половину, тільки піди звідси!

І я зробила дивну річ, а що саме — то байдуже, і в печері за день путі звідти я сховала Перстень Багатства. До того місця лише день путі, і цей перстень чекає тебе. Той, хто ним заволодіє, стане багатшим від усіх царів світу. Піди й візьми його, і всі скарби світу будуть твої.

Та молодий Рибак засміявся.

— Любов краща, ніж Багатство, — вигукнув він, — а Русалонька любить мене.

— Ніщо в світі не переважить Багатства, — сказала Душа.

— Ніщо, крім любові! — відповів молодий Рибак і поринув у водну глибіню, а Душа з плачем пішла по болотах.

Минув третій рік, Душа знов прийшла на берег моря і покликала Рибак, і він виринув з глибини й мовив:

— Нащо ти мене кличеш?

І Душа відповіла йому:

— Підійди ближче, бо я хочу говорити з тобою. Я бачила різні дива і бажаю про них розповісти.

Він підійшов ближче, ліг на міліні і, спершись головою на руку, почав слухати.

І Душа сказала йому:

— В одному місті, недалеко звідси, є корчма над річкою. Там я сиділа з матросами, ми пили червоне і біле вино та їли ячмінні перепічки і дрібну солону рибу з лавровим листям і винним оцтом. Ми сиділи там і веселилися, і до нас підійшов старий, що тримав у руках шкіряного килимка і лютню з двома бурштиновими кілками. І постеливши килим на підлозі, він ударив голкою дикобраза по струнах лютні, і вбігла дівчина з чадрою на обличчі і почала танцювати перед нами. Її лице закривала тонка чадра, а ноги в неї були оголені. Оголені були її ноги, і вони пурхали по килимі, мов дві білі голубки. Ніколи я не бачила такого дива, а те місто, де вона танцює, за день путі звідси.

І коли молодий Рибак почув ці слова, він згадав, що мала Русалонька не має ніг і не вміє танцювати. Палка жага охопила його, і він мовив собі: «Туди лише день путі, і я зможу повернутись до моєї коханої». І він засміявся, встав на міліні і рушив до берега.

А коли він вийшов на берег, то засміявся знову і простяг руки до своєї Душі. І Душа з радісним криком кинулася йому

назустріч і увійшла до нього, і молодий Рибак побачив, що перед ним на піску простяглася тінь його тіла, а ця тінь є тілом Душі.

І Душа сказала йому:

— Не барися, ходімо звідси, бо морські боги ревниві, і морські страховиська служать їм.

* * *

І вони мерщій вирушили в дорогу, і йшли всю ніч при місяці, і весь день при сонці, а надвечір підійшли до якогось міста.

І молодий Рибак спитав у своєї Душі:

— Чи в цьому місті танцює та, про кого ти розповідала?

— Ні, — відповіла Душа, — це інше місто. Та все ж увійдімо.

І вони ввійшли в місто і почали блукати вулицями, і коли вони проходили по вулиці Ювелірів, молодий Рибак побачив у вікні крамниці прекрасну срібну чару.

І Душа сказала йому:

— Візьми цю чару та сховай!

І він узяв срібну чару і заховав у складках своєї туніки, і вони поспіхом вийшли з міста.

А коли вони відійшли звідти на одну милю, молодий Рибак спохмурнів, пожбурих цю чару геть і сказав Душі:

— Нащо ти звеліла мені взяти цю чару й сховати? Це недобрий вчинок!

— Будь спокійний, — відповіла Душа, — будь спокійний.

Надвечір наступного дня вони знов підійшли до якогось міста, і молодий Рибак знову спитав у Душі:

— Чи в цьому місті танцює та, про кого ти розповідала?

— Ні, це інше місто, — відповіла Душа. — Та все ж увійдімо.

І вони увійшли до міста і почали блукати вулицями, і коли вони проходили по вулиці Торговців Сандаловим Деревом, молодий Рибак побачив дитину, що стояла біля глека з водою. І Душа сказала йому:

— Набий цю дитину!

І він став бити дитину, поки та не заплакала, і тоді вони поспіхом вийшли з міста.

А коли вони відійшли на одну милю, молодий Рибак гнівно спитав:

— Нащо ти звеліла мені набити дитину? Це лихий вчинок!

— Будь спокійний, — відповіла Душа, — будь спокійний.

Надвечір третього дня вони знов підійшли до міста, і молодий Рибак спитав:

— Чи в цьому місті танцює та, про кого ти розповідала?

— Може, і в цьому, — відповіла Душа. — Тож увійдімо до нього.

І вони увійшли до міста і почали блукати вулицями, та ніде молодий Рибак не знаходив ні річки, ні корчми над нею. Жителі міста з цікавістю позирали на нього, і йому стало страшно, і він сказав своїй Душі:

— Ходімо звідси, бо та білонога дівчина танцює не тут.

Але Душа відповіла йому:

— Ні, лишимося в місті, бо ніч темна і на дорозі будуть розбійники.

Він сів спочити на ярмарковій площі, і трохи згодом осторонь пройшов купець у татарському плащі з відлогою, а в руці він тримав ліhtar з бичачого рогу, почеплений на довгу тростину.

І сказав йому купець:

— Чого ти сидиш тут на площі? Ти ж бачиш: усі крамниці зачинені й мішки з крамом зав'язані.

Молодий Рибак відповів:

— Я не можу знайти притулку в цьому місті і не маю рідні, що прихистила б мене.

— Хіба всі ми не рідні браття? — мовив купець. — Хіба не один Господь створив нас? Ходімо зі мною, в мене є кімната для гостей.

Молодий Рибак підвівся і пішов за купцем до його оселі. І коли він пройшов через гранатовий сад до будинку, купець приніс йому мідну чашу з рожевою водою, щоб він міг омити руки, і стиглих динь, щоб він вгамував спрагу, і поставив перед ним таріль з рисом та кусень смаженої телятини.

А після вечері купець взяв його за руку, відвів до гостини і побажав йому доброго сну. І молодий Рибак подякував йому, поцілував перстень на його руці і ліг на килим з фарбованої козячої вовни. І укритись ковдрою з чорної овечої вовни, він міцно заснув.

А за три години до світанку, коли було ще темно, Душа розбудила його і сказала:

— Встань і піди до кімнати, де спить купець, убий його і візьми його золото, бо воно нам знадобиться.

І молодий Рибак встав і тихцем прослизнув до спальні купця, і в ногах у купця лежав кривий меч, а поруч з купцем стояв таріль, і на ньому лежали дев'ять гаманів із золотом. Рибак простяг руку і торкнувся меча, та щойно він це зробив, купець здригнувся, прокинувся і, схопивши меч, закричав:

— Злим ти платиш за добре, а пролиттям крові — за придулом, що я дав тобі?

І Душа сказала молодому Рибаківі:

— Вдар його!

І він ударив купця так, що той упав мертвий, і схопив усі дев'ять гаманів золота, і кинувся тікати через гранато-

вий сад, і звернув лице своє до зірки, що зветься Ранкова Зоря.

І, віддалившись на одну милю від міста, молодий Рибак ударив себе в груди і сказав своїй Душі:

— Нащо ти звеліла мені вбити купця і забрати його золото? Ти злочинна, справді!

— Будь спокійний, — відповіла вона, — будь спокійний.

— Ні, — закричав молодий Рибак, — я не можу бути спокійний, бо мені осоружне все, що ти звеліла мені вдіяти. І ти також мені осоружна, і тому закликаю тебе, скажи, нащо ти спонукала мене до лихих діянь?

І Душа відповіла йому:

— Коли ти прогнав мене блукати світами, ти не дав мені серця, і я навчилася чинити зло і полюбила його.

— Що ти кажеш?! — закричав молодий Рибак.

— Ти знаєш сам, — відповіла Душа, — ти знаєш це добре. Чи ти забув, що не дав мені серця? Певно, не забув. І тому не дорікай ні собі, ні мені, а будь спокійний, бо немає такої журби, яка б тебе не покинула, і немає радості, яка б не чекала на тебе.

І коли молодий Рибак почув ці слова, він затремтів і мовив:

— Ні, ти справді зла Душа, ти змусила мене забути мою кохану, звабила мене спокусою і повела мене дорогою гріха!

А Душа відповіла йому:

— Ти ж не забув, що, проганяючи мене геть, не дав мені серця? Ходімо ж до іншого міста і звеселімося, бо в нас дев'ять гаманів золота.

Та молодий Рибак жбурнув ці гамани на землю і наступив на них ногою.

— Ні! — закричав він. — Я не хочу з тобою знатися і не піду з тобою нікуди, а прожену тебе, як прогнав колись, бо я не бачив від тебе добра.

І він повернувся спиною до місяця і тим самим малим ножом з руків'ям із зміїної шкіри спробував відрізати біля ніг тінь свого тіла, що була тілом Душі.

Але Душа його не покинула, не скорилася його наказу і мовила:

— Чари, яких навчила тебе Відьма, більш не стануть тобі в пригоді. Я не можу тебе покинути, і ти не можеш прогнати мене геть. Лише раз у житті людина може прогнати свою Душу, але той, хто прийме її знов, лишиться з нею довіку, і в цьому його покара і його винагорода.

І молодий Рибак зблід, стиснув руки і скрикнув:

— Брехлива Відьма не казала мені цього!

— Так, — відповіла Душа, — бо вона віддана Тому, кому вклоняється, і служитиме йому вічно.

І коли молодий Рибак дізнався, що більш ніколи не звільниться від своєї Душі і що ця зла Душа лишиться з ним довіку, він упав долу і гірко заплакав.

І коли вже був день, молодий Рибак встав і сказав своїй Душі:

— Я зв'яжу собі руки, щоб не виконувати твоїх велінь, стулю вуста, щоб не мовити твоїх слів, і повернуся туди, де живе моя кохана. Я повернуся до моря, до маленької затоки, де вона співає свої пісні, покличу її і розповім їй про те зло, що я вчинив, про те зло, до якого ти спонукала мене.

І Душа, спокушаючи його, мовила:

— Хто така твоя кохана, щоб до неї вертатись? У світі є прекрасніші від неї. Є танцівниці з Самарії, що танцюють, мов пташки. Ноги в них пофарбовані хною, а на руках дзвенять мідні дзвоники. Танцюючи, вони сміються, і сміх той дзвінкий, мов голос струмка. Ходімо зі мною, і я покажу їх

тобі. Нащо ти картаєш себе за гріхи? Хіба те, що смакує добре, не для того створено, щоб його скуштувати? Хіба є отрута в солодкому трунку? Не журися, і ходімо до іншого міста. Неподалік є містечко, а в ньому тюльпановий сад. Там живуть білі павичі й павичі з синіми грудьми. Коли вони розпускають хвіст на сонці, він сяє, мов золотий диск або ж як диск із слонової кістки. А та, що їх годує, танцює перед ними заради втіхи; інколи вона танцює на руках, а інколи її ноги самі йдуть до танку. Її очі обведені сурмою, а ніздрі — мов ластівчині крила. В одній з її ніздрів перлинна квітка. Вона сміється, танцюючи, і срібні браслети на її ногах дзвенять, мов срібні дзвіночки. Не журися, ходімо зі мною!

Та молодий Рибак не відповів нічого, поклав печать мовчання на свої уста, міцно зв'язав собі руки і пішов до того місця, звідки прийшов, до маленької затоки, де співала свої пісні його кохана. І Душа весь час спокушала його, та він не відповідав їй і не слухав жодного з її лихих намовлянь, бо велика була сила його любові.

І коли він прийшов на берег моря, він зняв пута зі своїх рук, зняв зі своїх вуст печать мовчання і покликав малу Русалку. Та вона не озвалася на його поклик, хоч він кликав її весь день і благав у неї прощення.

А Душа насміхалася з нього:

— Справді, невелику втіху ти маєш з любові! Ти — наче той, хто під час посухи ллє воду в розбитий глечик. Ти віддаєш те, що маєш, і не отримуєш нічого у віддяку. Краще ходи зі мною, бо я знаю, де лежить Долина Втіхи і що в ній діється.

Та молодий Рибак не відповів Душі нічого. Він збудував собі очеретяну хижку в розщілині скелі і жив там протягом року. І щоранку він кликав свою Русалоньку, і опівдні кликав її знов, і о нічній порі знову промовляв її ім'я. Але вона не ви-

ринала з моря йому назустріч, і ніде він не міг знайти її, хоч шукав і в підводних печерах, і в зеленій воді, і в озерах, що лишає припливна хвиля, і у джерелах, що б'ють на дні моря.

І Душа весь час спокушала його злочином і шепотіла йому про страшні діяння. І все ж вона не підкорила його, бо така велика була сила його любові.

І коли минув рік, Душа подумала: «Я спокушала мого хазяїна злом, та його любов сильніша від мене. Тепер я спокушати му його добром, і, може, він піде зі мною».

І вона сказала молодому Рибаку:

— Я говорила тобі про радощі світу цього, і ти не звернув слух свій до мене. Нині дозволь розповісти тобі про печаль цього світу, і, може, ти почуєш мене. Бо насправді печаль владарює над світом, і ніхто не вільний від неї. Багато є таких, що не мають одежі, і багато тих, що сидять без хліба. Є вдови, вдягнені в пурпур, і є вдягнені в лахміття. На болотах живуть прокажені й ненавидять одне одного. Жебраки блукають битим шляхом, і їхні торбини порожні. Голод гуляє по вулицях міста, і Чума сидить біля міської брами. Ходімо ж, покладемо край цим нещастям. Нащо тобі лишатися тут і кликати свою кохану? Ти ж бачиш, вона не приходить на твій поклик. І що таке любов, щоб платити за неї таку ціну?

Та молодий Рибак не відповів нічого, бо велика була сила його любові. І щоранку він кликав Русалоньку, і опівдні кликав її знов, і о нічній порі він промовляв її ім'я. Але вона не виринала з моря йому назустріч, і ніде не міг він знайти її, хоч шукав у підводних потоках, і в долинах, над якими шумують хвилі, і в морі, що вночі стає пурпуровим, і в морі, що сіріє на світанку.

Минув другий рік, і Душа озвалася до Рибак вночі, коли він сидів у своїй очеретяній хижці, і сказала йому:

— Слухай! Я спокушала тебе і злом, і добром, але твоя любов сильніша від мене. І віднині я не спокушатиму тебе, та благаю — дозволь мені увійти до твого серця, щоб я знов могла стати з тобою одним цілим.

— Звісно, ти можеш увійти, — мовив молодий Рибак. — Мабуть, ти тяжко страждала, блукаючи світом без серця.

— О горе! — скрикнула Душа. — Твоє серце закрите для мене, бо воно огорнене любов'ю.

— І все ж я б хотів тобі допомогти, — сказав молодий Рибак.

Щойно він це промовив, з моря долинув тужливий крик, той крик, що його чують люди, коли вмирає хтось з Морського народу. Молодий Рибак схопився з місця, вибіг з очеретяної хижки і побіг до берега. А чорні хвилі мчали до нього і несли з собою щось, біліше від срібла. Біла, мов піна, була їхня ноша, і тріпотіла вона у хвилях, мов квітка. І підхопила її припливна хвиля, і віддала піні морській, і берег прийняв її, і побачив молодий Рибак, що біля ніг його лежить тіло Русалки. Мертва лежала вона біля його ніг.

Плачучи, як плачуть від страшного болю, він упав на землю поруч з нею, і цілував холодні вуста, і перебирав вологе бурштинове волосся. Він лежав біля неї на піску і, тремтячи, наче від радощів, своїми засмаглими руками притискав до грудей її тіло. Холодні були її вуста, але він цілував їх. Солоним був мед її волосся, та він смакував його з гіркою радістю. Він цілував її заплучені повіки, і буремна хвиля, що омила їх, була не така солона, як його сльози.

І мертвій коханій сповідався він у всьому, що скоїв. У мушлі її вух влив він гірке вино своєї оповіді. Він обвив її руками свою шию і пестив тонку стеблинку її горла. Гіркою, гіркою була його радість, і сповненим дивної насолоди був його біль.

Чорні хвилі посунулися ближче, і білі буруни стогнали, мов прокажені. Білими пазурами піни море вп'ялося в берег. З палацу Морського царя знову долинув тужливий крик, і десь у морській далині Тритони хрипко засурмили у свої мушлі.

— Тікай звідси, — мовила Душа, — бо море підходить все ближче, і коли ти zvolikati-mesh, воно вб'є тебе. Тікай звідси, бо мені страшно бачити, що серце твоє закрите від мене любов'ю. Тікай у безпечне місце. Невже ти відпустиш мене до іншого світу без серця?

Та молодий Рибак не слухав її; він озвався до малої Русалки й мовив:

— Любов краща, ніж Мудрість, і дорожча, ніж усі скарби світу, і прекрасніша, ніж ноги людських доньок. Вогонь не спалить її, і води не загасять. Я кликав тебе на світанку, і ти не прийшла на мій поклик. Місяць чув твоє ім'я, а ти не почула мій голос. Я покинув тебе підступно, собі на лихо пішов від тебе. Але любов твоя була зі мною завжди, і ніщо не могло її здолати, хоч я бачив і зло, і добро. І тепер, коли ти мертва, я помру також.

І Душа благала його піти, але він не зглянувся на її благання, бо така велика була його любов. І море прилинуло ближче, щоб огорнути його своїми хвилями, і коли він побачив, що кінець близько, він поцілував палкими вустами холодні уста Русалки, і серце його розірвалося. Від любові розірвалося його серце, і Душа знайшла туди дорогу, і увійшла, і стала з ним одним цілим, як було колись. І море зімкнуло над ним свої хвилі.

А вранці Священик вийшов благословити море, бо воно було неспокійне. І прийшли з ним ченці, і служки зі світочами, і багато мирян.

І коли Священик прийшов на берег, він побачив молодого Рибак, що лежав у припливній хвилі, і тіло маленької Русалки, що лежало в його обіймах. І спохмурнівши, Священик відсахнувся назад, осінив себе хресним знаменням і крикнув:

— Я не дам благословення ні морю, ні всьому, що є в його глибинах. Будь проклятий Морський народ, і хай будуть прокляті всі, хто спізнається з ним! А цей, що заради любові відрікся від Бога і лежить тут зі своєю подругою, був покараний Божим судом. Візьміть їхні тіла і поховайте в кутку на Дикому Полі, і не ставте над ними знаку, щоб ніхто не знав, де вони поховані. Прокляті були вони за життя, прокляті будуть і по смерті.

І люди вчинили, як він звелів, і в кутку на Дикому Полі, де не зростає цвіт, викопали глибоку могилу і поклали до неї мертві тіла.

Збігло три роки, і в день свята Божого Священик прийшов до церкви, щоб показати людям рани Господа і мовити слово про гнів Господній.

І коли він вдягнув святкові шати, увійшов до олтаря і схилив перед ним коліна, він побачив, що олтар весь усипаний дивними квітами, яких ніхто не бачив раніше. Чудні то були квіти, дивна була їхня краса, і ця краса бентежила Священика, і пахощі квітів вабили його. І зрадів він, не знати чому.

А тоді він відкрив ковчег, і вийняв з нього дароносицю, і окурих її ладаном, і показав людям святе причастя, і знову накрив його покрывом, і заговорив до людей, бажаючи мовити їм слово про гнів Божий. Але краса білих квітів бентежила його, і їхні пахощі вабили його, і прийшло на його уста інше слово, і не про гнів Божий заговорив він, а про Бога, чиє ім'я — Любов. І сам він не знав, чому мовив такі слова.

А коли він завершив свою промову, люди заплакали, і Священик пішов до ризниці, і очі його були повні сліз. А диякони увійшли за ним слідом і стали роздягати його, і зняли з нього стихар, і пояс, і перев'язь, і ризу. І він стояв, наче уві сні.

І коли диякони зняли з нього шати, він поглянув на них і мовив:

— Що то за квіти на олтарі, і звідки вони?

І вони відповіли йому:

— Що то за квіти, ми не знаємо, а зросли вони в кутку Дикого Поля.

І Священик затремтів і, повернувшись додому, став до молитви.

А вранці, ще вдосвіта, він з ченцями, і служками, і мирянами прийшов на берег моря і благословив море й дикі створіння, що живуть у ньому. І Фавнів благословив він також, і тих, що танцюють на лісових галявинах, і тих, хто осяйними очима дивиться з гущавини. Благословив він усі створіння Божого світу, і люди дивувалися й раділи. Але відтоді більш не зростали квіти в Дикому Полі, і було воно безплідним довіку. І Морський народ більш не припливає до затоки, бо помандрував він у далекі моря.

Присвячується міс Марго Теннант

ДИТЯ-ЗІРКА

Колись давно два бідні дроворуби верталися додому через сосновий ліс. Була морозна зимова ніч. Сніг укryw землю пухким білим килимом і лежав на вітах; тоненькі деревця обабіч стежки потріскували від морозу. А коли дроворуби підійшли до гірської річки, то побачили, що вона застигла, скута поцілунком Крижаного Царя.

Було так холодно, що навіть звірі й птахи почали скаржитися.

— Хух! — прогарчав Вовк, з підібганим хвостом шкандибаючи крізь лісові хащі. — Погода просто жахлива. Куди тільки дивиться Уряд?

— Цвірінь! Цвірінь! — озвалася зелена Коноплянка. — Старенька Земля вмерла, і її закутали у білий саван.

— Земля — наречена, і це її весільне вбрання, — туркотіли голуби. Їхні рожеві лапки закоцюбли від холоду, та вони вважали за свій обов'язок бути романтичними.

— Дурниці! — гримнув Вовк. — Кажу вам, це Уряд в усьому винний. А коли не вірите, я вас з'їм!

Вовк мав дуже практичні погляди і вмів говорити напроцуд переконливо.

— На мою думку, — сказав Дятел, що був природженим філософом, — такий стан речей не можна пояснити за до-

помогою теорії атомів. Речі такі, які вони є. А це значить, що зараз дуже холодно.

Та й справді, холод був страшний. Малі Білки, що жили в дуплі високої ялини, терлися одна об одну носами, щоб хоч трохи зігрітись; а Кролики — ті зіщулилися у своїй норі і не наважувалися носа поткнути назовні. Єдиними, хто тішився з такої холоднечі, були великі вухаті Сиви. Пір'я в них задубіло і стало дибки, але Сиви на це не зважали. Вони витріщили свої жовті очиська й весело перегукувались: «Пу-гу! Пу-гу! Яка чудова погода!»

А дроворуби все йшли та йшли, хукаючи на змерзлі пальці, і сніг аж дзвенів під їхніми важкими чоботами, підбитими залізними цвяхами. Вони було провалилися у глибоку яму і вилізли звідти білі, наче Мірошники, запорошені борошном. Потім вони посковзнулися на замерзломому болоті, і їхні в'язанки розсипалися, тож довелося знов збирати хмиз докупити. А якось їм здалося, що вони заблукали, і їх охопив страх, бо вони знали, який безжальний Сніг до мандрівників, що заснули в його обіймах. Але вони покладалися на святого Мартина, що опікає всіх подорожніх, і тому рушили назад по своїх слідах і невдовзі вийшли на узлісся. І ось далеко внизу заблимали вогники рідного села.

Дроворуби так зраділи, що розсміялися вголос, і засніжена земля здалася їм срібною квіткою, а місяць — квіткою з золота.

Та потім вони знов зажурилися, бо згадали про злидні, що чекають їх удома, і один з них сказав:

— Чого нам веселитись, коли життя створено для багатих, а не для таких бідняків, як ми? Краще б ми вмерли з голоду в лісі чи якийсь дикий звір роздер би нас.

— Авжеж, — відповів його товариш, — в одних є все, в інших — нічого. Нема на світі правди, і ніщо не ділиться нарівно, крім лиха.

Поки вони нарікали на свою долю, сталася дивна річ. З неба впала прекрасна сяюча зірка. Вона прокотилася по небосхилі між інших зірок і, як здалося ошелешеним дроворубам, пірнула просто у верболіз біля кошари, зовсім близько від них!

— Та вона ж, мабуть, уся золота! Оце-то знахідка! — закричали вони і мерщій побігли до зірки. Їм так хотілося думати, що то справді золото!

Той, що біг швидше, випередив свого товариша і, хутко продершись крізь вербові зарості, вибіг з іншого боку. Ти диви! На білому снігу справді щось блищало, мов золото. Дроворуб схилювся і простягнув руки до знахідки. То був згорнутий плащ із золотої парчі, весь розшитий зірками. Дроворуб крикнув своєму товаришеві, що знайшов небесний скарб, і коли той підбіг до нього, вони присіли навпочіпки і розгорнули плащ, аби розділити золото. Аж ні! Там не було ні золота, ні срібла, ні скарбів, а було тільки мале дитя, що любенько собі спало.

І один з дроворубів сказав:

— Ось тобі й маєш! Така вже, видно, гірка наша доля. Яка користь з дитини? Лишимо її тут. Ми люди бідні, нам своїх дітей нема чим годувати.

Але товариш відповів йому:

— Ні, це великий гріх — кинути дитя замерзати на снігу. Я не багатший від тебе, і мої діти теж голодні, та все ж я візьму його з собою, і моя жінка подбає про нього.

Він обережно взяв дитя на руки, загорнув у плащ, аби вберегти від холоду, і почав спускатися до села. А його товариш плентався слідом і думав, що така доброта — справжня дурість, а коли вони підійшли до села, таки не витерпів і сказав:

— Ти взяв собі дитину, тож віддай мені плаща, от і поділимо все порівну.

— Ні, — відповів той, — плащ не мій і не твій, він належить дитині. А тепер бувай.

І він постукав у двері своєї хати.

Коли його жінка побачила, що чоловік повернувся живий-здоровий і з ним все гаразд, вона аж знетямилася з радощів, і обняла його, і поцілувала, і зняла з його спини важку в'язанку хмизу, і обмела сніг з його чобіт, і запросила увійти. Але дроворуб лишився стояти на порозі.

— Я дещо знайшов у лісі, — сказав він, — і приніс, аби ти подбала про нього.

— Що ж воно таке? — вигукнула жінка. — Ну-бо, покажи скоріше! При наших злиднях усяка річ стане в пригоді.

І він відгорнув плащ і показав їй сплячу дитину.

— Ой, лишенько! — заголосила жінка. — Чи в нас своїх дітей нема, аби ще з приблудною морочитись? Та ще й хтозна, чи не принесе вона нам лиха! Що нам тоді робити?

Вона дуже розгнівалася.

— Ні, це Дитя-Зірка, — відповів чоловік і розповів їй, як усе сталося.

Але жінку ця історія не втішила. Вона гірко засміялася і продовжувала дорікати йому:

— Наші діти сидять без хліба, а ми маємо годувати чуже дитя? А чи хтось про нас дбає, що ми мусимо дбати про нього?

— Але Господь дбає навіть про малих пташок і годує їх, — відповів чоловік.

— А хіба ті пташки не помирають з голоду взимку? — крикнула жінка. — Бач, зима надворі!

Але чоловік не відповів на те нічого і лишився стояти на порозі.

Лютий вітер увірвався в розчинені двері, і жінка здригнулася.

— Чого ти не зачиниш двері? — мовила вона. — Он і хату настудив, і я змерзла.

— У домі, де є жорстоке серце, завжди буде холодно, — відповів чоловік. Жінка промовчала і присунулася ближче до печі.

Та за мить вона озирнулася і поглянула на чоловіка, її очі були повні сліз. І тоді він ступив до хати і поклав дитя їй на коліна, і вона поцілувала маленького знайду і вклала спати в ліжко до молодшого сина. А вранці Дроворуб узяв його чудний золотий плащ і сховав у велику скриню, а бурштинове намисто, що було на шії дитини, жінка заховала у скриню також.

Отже, Хлопчик-Зірка зростав із дітьми Дроворуба, їв з ними за одним столом і грався з ними разом. І щороку він ставав усе гарніший з виду, і всі селяни дивувалися його красі — адже тутешні жителі були кремезні та чорняві, а він був білолиций і стрункий, мов статуя зі слонової кістки, а його кучері були золотисті, мов завитки гіацинту. Його ніжні вуста були наче пелюстки червоної троянди, а очі — мов фіалки на березі тихої річки. Він був схожий на дикий нарцис, що вільно росте в нескошеному полі.

Але така краса лише зробила його жорстоким. Він виріс гордим, злим та себелюбним. Дітей Дроворуба, та й усіх інших дітей він зневажав, кажучи, що всі вони низького роду, а він має шляхетне походження, бо він — Зоряне Дитя. Тому він звик командувати іншими дітьми і вважав їх за своїх слуг. Не мав він жалю і до убогих, до сліпців та калік, що просять милостині. Він жбурляв у них камінням і проганяв їх із села, і жоден жебрак не смів вертатися туди знову. Хлопчик-Зірка

надто любив красу, а тому насміхався з усіх, хто має незугарний вигляд. Закоханий у самого себе, в тихі безвітряні дні він лежав на березі струмка, що протікав біля саду священика, і, милуючись своїм відображенням у воді, сміявся з радощів — так його тішила власна врода.

Дроворуб і його жінка часто дорікали хлопцеві:

— Ми ж не повелися з тобою так, як ти поводишся з цими знедоленими! А їх захистити нікому. Чому ти такий жорстокий до тих, кого треба жаліти?

І старий священик часто посилав по нього і намагався навчити його любові до божих створінь, кажучи так:

— Навіть крихітна комашка — твій брат у Господі, тому не чини їй зла. Птахи, що живуть у лісі, створені вільними, тож не лови їх у пастку для забави. Господь створив і сліпого хробака, і крота, і кожному дав своє місце. Хто ж ти такий, що приносиш нещастя до Божого світу? Навіть звірина в полі славить Творця!

Але Хлопчик-Зірка не зважав на ці слова, лише спогорда насуплював брови і знову біг на вулицю, щоб командувати своїми товаришами. Усі діти ходили за ним по п'ятах — адже він був такий гарний і спритний, умів танцювати і чудово грав на флейті. Куди б не пішов Хлопчик-Зірка, вони бігли слідом і робили все, що він скаже. І коли він виколов очеретинкою сліпі червоні очі крота, вони сміялися, і коли він жбурляв камінням у прокаженого, вони сміялися також. Вони були в його владі й помалу ставали безсердечними, як він.

Якось сільською вулицею проходила бідна жінка. Вона була вдягнена в зотліле лахміття, і кров була на її босих ногах, зраних об дорогу. Нещасна ледь дихала з утоми і сіла перепочити під великим каштаном.

Та коли її побачив Хлопчик-Зірка, він закричав своїм товаришам:

— Гляньте! Паскудна жебрачка, а розсілася під таким гарним зеленим деревом. Ходімо, проженімо її геть. Надто вона бридка!

І він ступив до жінки, кинув у неї каменем і засміявся, а вона подивилася на нього і раптом застигла, не в змозі відвести погляду, і жах був у її очах. Його названий батько в цей час рубав дрова надворі і, побачивши, що робить Хлопчик-Зірка, підбіг до нього, дав йому ляпаса і мовив:

— Та й справді, мабуть, у тебе немає серця, коли ти такий безжальний! Що тобі зробила ця бідна жінка, нащо ти її кривдиш?

Хлопчик-Зірка почервонів од гніву і тупнув ногою.

— А хто ти такий, щоб мене повчати? — крикнув він. — Я тобі не син і не повинен тебе слухатись.

— Так, твоя правда, — відповів Дроворуб. — От тільки я пожалів тебе, коли знайшов у лісі.

Почувши ці слова, жінка скрикнула і впала непритомна. Дроворуб відніс її до своєї хати, і його дружина почала клопотатись біля неї. А коли жінка опритомніла і почувалася вже трохи краще, вони запросили її до столу і почали пригощати.

Та вона не стала ні їсти, ні пити і спитала в Дроворуба:

— Добрий чоловіче, ти кажеш, що знайшов це дитя в лісі. Мабуть, це було десять років тому?

— Так, — відповів Дроворуб, — я знайшов його в лісі, і сьогодні від того дня минуло десять років.

— А чи не було при ньому якоїсь пам'ятки? — вигукнула жінка. — Може, бурштинове намисто на шиї чи золотий плащ, розшитий зірками?

— Авжеж, — мовив Дроворуб, — так усе й було, як ви кажете.

Він вийняв зі скрині золотий плащ і намисто і показав їх жінці. Побачивши ці речі, вона заплакала з радощів.

— Це ж мій малий синочок, якого я загубила в лісі! Покличте його сюди, скоріше! Я обійшла весь світ, щоб його знайти.

Тоді Дроворуб і його дружина вийшли надвір, покликали Хлопчика-Зірку і сказали йому:

— Ходи додому! Там на тебе чекає твоя мати.

Хлопець здивувався, дуже зрадів і мерщій кинувся додому. Але побачивши там бідну жінку, що чекала на нього, він глузливо засміявся і вигукнув:

— То де ж моя мати? Я не бачу нікого, крім гидкої жебрачки.

— Я твоя мати, — мовила жінка.

— Ти що, здуріла? — закричав хлопець. — Я не можу бути твоїм сином, бо ти нікчемна жебрачка, потворна, у брудному лахмітті! Забирайся геть, мені гидко дивитися на тебе.

— Але ж ти справді мій син, мій синочок, я загубила тебе в лісі! — закричала жінка, впала перед ним на коліна і простягнула до нього руки. — Розбійники вкрали тебе, а потім кинули там помирати. Та я одразу тебе впізнала, ось і речі, що були при тобі, — золотий плащ і бурштинове намисто. Синочку мій, ходімо зі мною, я ж шукала тебе по всьому світі! Ходімо зі мною, синку, мені так потрібна твоя любов.

Але Хлопчик-Зірка навіть не ворухнувся. Він закрив від неї своє серце і не мовив жодного слова, і в домі було чути лише плач бідолоашної жінки.

Нарешті він заговорив, і в його голосі бринів крижаний холод.

— Якщо ти справді моя мати, — сказав він, — тобі краще піти звідси і не ганьбити мене своєю появою. Я думав, що

я син Зорі, а виявляється, що я син жебрачки. Йди звідси і не повертайся.

— Синочку мій! — ледь вимовила нещасна матір. — Не вже ти й не поцілуєш мене на прощання? Я стільки страждала, поки знайшла тебе.

— Ні, — відказав Хлопчик-Зірка. — Ти надто потворна. Я б радше поцілував гадюку чи жабу.

Жінка встала і, гірко плачучи, пішла дорогою до лісу. А Хлопчик-Зірка почекав, поки вона зникне з очей, і тоді, радий, побіг до своїх товаришів гратися.

Та діти, щойно побачивши його, закричали зі сміхом:

— Гляньте, яке страхіття! Гидкий, мов жаба, бридкий, як гадюка! Забирайся звідси, ми не хочемо з тобою гратись!

І вони вигнали його з саду.

А Хлопчик-Зірка спохмурнів і мовив до себе:

— Що це вони таке кажуть? Піду-но краще до води і помилуюся своєю родою.

Він підійшов до струмка і поглянув у воду. Який жах! Його лице справді вкрилося бородавками, мов жаб'яча шкіра, а тіло стало лускатим, наче в гадюки. І він кинувся на траву, розридався і промовив крізь сльози:

— Ось і покара за мій гріх. Я відрікся від своєї матері, прогнав її геть, я був гордий і жорстокий до неї. Тепер я обійду хоч весь світ, а знайду її, бо доти не матиму спокою.

Тут до нього підійшла менша дочка Дроворуба і поклала руку йому на плече.

— Це нічого, що ти тепер негарний, — сказала вона. — Лишайся з нами, і я ніколи не буду тебе дражнити.

— Ні, — відповів Хлопчик-Зірка. — Я був жорстокий до моєї матері, і це справедлива кара. Тепер я піду шукати її по всьому світі, знайду її і вимолю в неї прощення.

І він побіг до лісу, і став кликати свою матір, і благав її повернутись. Та у відповідь не було чути ані звуку. Весь день Хлопчик-Зірка кликав її, а коли стемніло, ліг на постіль з опалого листя. Звірі й птахи тікали від нього, бо пам'ятали його жорстокість. Тільки велика жаба сиділа з ним поруч, та ще гадюка повільно проповзла стороною.

Рано-вранці він встав, з'їв кілька гірких ягід з кущів, що росли довкола, і, плачучи, пішов далі крізь темну діброву. І в усіх, хто траплявся йому назустріч, він питав, чи не бачили вони його матері.

— Ти живеш під землею, — сказав він Кроту. — Скажи, ти не бачив там мою маму?

І Кріт відповів йому:

— Ти ж виколов мені очі. Звідки я маю знати?

Тоді Хлопчик-Зірка звернувся до зеленої Коноплянки:

— Ти літаєш високо над лісом, і згори тобі видно весь світ. Скажи, ти ніде не бачила мою маму?

— Ти обрізав мені крила заради забавки, — відповіла Коноплянка. — Як мені тепер літати?

І Хлопчик-Зірка спитав самотню маленьку Білочку, що жила на ялині:

— Може, ти знаєш, де моя мама?

— Ти убив мою матір, — сказала Білочка. — А тепер шукаєш свою, аби теж її вбити?

І Хлопчик-Зірка похилив голову, і знову гірко заплакав, і попросив прощення у всіх Божих створінь, яких він скривдив, а тоді пішов далі. На третій день він вийшов з лісу і спустився в долину.

І коли він проходив селом, діти дражнили його і кидали в нього каміння, а селяни не пускали його переночувати навіть до клуні, аби він не напустив причини на зерно — такий він був бридкий з виду, — і наказували

робітникам прогнати його геть, і ніхто не мав до нього ані крихти жалю. І так він блукав світом три роки, та ніде не почув про бідну жінку, що була його матір'ю. Часто йому здавалося, що вона на дорозі попереду, і він біг за нею, і гострі дорожні камені ранили йому ноги до крові. Та видіння зникало, а люди, що траплялися назустріч, казали йому, що не бачили на дорозі ніякої жінки, і сміялися з його горя.

Три роки він блукав світом, не знаходячи в людей ні любові, ні доброти, ні милосердя, бо це був той світ, який він сам створив для себе в роки своєї жорстокої гордині.

Якось увечері Хлопчик-Зірка підійшов до високих стін міста, що стояло над річкою. Обідраний, босий, ледь живий від утоми, він ступив до міських воріт і хотів увійти. Але стражники заступили йому дорогу, схрестили перед ним алебарди і суворо спитали його:

— Чого тобі тут треба?

— Я шукаю свою маму, — відповів Хлопчик-Зірка. — Прошу, впустіть мене. Може, вона в цьому місті!

Стражники розреготалися, а один, затрусивши довгою чорною бородою, зі сміху ледь не впустив свій щит і мовив:

— Правду кажучи, навряд чи твоя матінка зрадіє, коли тебе побачить. Ти ж страшний, наче болотна жаба чи гадюка. Забирайся геть, чуєш? Твоєї матері тут немає.

Але другий стражник, що тримав у руці жовте знамено, спитав хлопця:

— А хто така твоя матір, і чому ти її шукаєш?

— Моя мати — така сама жебрачка, як я, — відповів Хлопчик-Зірка, — та я був злий і жорстокий до неї. Прошу, дозвольте мені увійти. Я повинен вимолити в неї прощення! Може, вона все-таки в цьому місті.

Але стражники не впустили його і погнали геть, штурхаючи своїми гострими списами.

І коли Хлопчик-Зірка, плачучи, відійшов від міських стін, до стражників підійшов їхній командир, у позолочених латах, з крилатим левом на шоломі, і спитав, хто це хотів увійти до міста. А вони відповіли йому, що це був жебрак і син жебрачки і вони прогнали його геть.

— Ні, краще продамо цього покидька в рабство, — сміючись, мовив командир стражників. — Багато за нього не отримаєш, та на пляшку доброго вина якраз вистачить.

У цю мить біля них проходив якийсь страховидний старий.

— Я купую його за таку ціну! — закричав старий і, кинувши їм гроші, схопив Хлопчика-Зірку за руку й потягнув за собою.

Після довгих блукань вулицями міста вони опинилися перед низькою хвірткою в стіні, яку затуляло велике гранатове дерево. Старий торкнувся хвіртки різьбленим перснем з яшми, і вона розчинилася. П'ять мідних сходинок збігали до саду, де росли чорні маки і стояли зелені глеки з обпаленої глини. Старий витяг із своєї чалми шовкову стрічку, зав'язав нею очі Хлопчика-Зірки і штурханами погнав його поперед себе. Коли хлопчикові зняли пов'язку з очей, він побачив, що довкола темне підземелля, ледь освітлене чадними смолоскипами.

Старий поклав перед ним на стільницю шматок зацвілого хліба і сказав:

— Їж.

І, поставивши перед ним кухоль гнилої води, сказав:

— Пий.

А коли Хлопчик-Зірка поїв і попив, старий пішов від нього і замкнув двері ззовні залізним ланцюгом.

Уранці старий — насправді він був наймогутнішим з лівійських чарівників, а чаклувати навчився у великого мага, що жив у склепі на березі Нілу, — спустився в підземелля до хлопчика і сказав йому:

— У лісі, що неподалік від цього міста невірних, заховані три золоті злитки — з білого, жовтого та червоного золота. Сьогодні ти принесеш мені білий злиток, а коли не принесеш, я дам тобі сто батогів. Іди, не барися. На заході сонця я чекатиму тебе біля садової хвіртки. І добре шукай білий злиток, бо коли не знайдеш, то пошкодуєш! Ти мій раб, і я сплатив за тебе ціну пляшки доброго вина.

Старий знову зав'язав хлопчикові очі шовковою хусткою, вивів його з підземелля, провів через сад з чорними маками і, піднявшись по мідних східцях, відчинив хвіртку яшмовим перснем і виштовхнув хлопчика на вулицю.

Хлопчик-Зірка вийшов з міста і рушив до лісу, як наказав йому злий чаклун.

Здалеку цей ліс здавався дуже гарним, бо звідти долинав пташиний спів і солодкий запах квітів, і Хлопчик-Зірка радо ступив до нього. Та вся лісова краса раптом зникла, бо куди б він не йшов, до нього звідусіль тяглися колючі гілки глоду й терну, кропива жалила босі ноги, а осот колов його своїми гострими шипами. Хлопчик був у відчаї. Він так і не зміг знайти золотий злиток, про який казав чаклун, — хоч шукав його весь день, з ранку до полудня, з полудня до вечора. А надвечір він пішов назад, гірко плачучи, бо знав, яка доля чекає на нього.

Та вже вийшовши на узлісся, хлопчик почув у хащі жалісний крик болю. Він вмить забув своє горе, кинувся на поклик і побачив малого Зайця, що втрапив у мисливський капкан.

— Сам я у рабстві, то хоч тобі подарую свободу, — сказав Хлопчик-Зірка і звільнив бідолашне звірятко.

— Ти дав мені свободу, а чим я можу тобі віддячити? — спитав Заєць.

— Я шукав білий золотий злиток, та не знайшов, — мовив хлопчик, — і тепер хазяїн поб'є мене.

— Ходімо зі мною! — відповів Заєць. — Я знаю, де лежить цей злиток і нащо він там захований.

Хлопчик-Зірка пішов за ним і — диво дивне! — у розщілині старого дуба побачив злиток білого золота, який так довго шукав. Він страшенно зрадив, і мерщій схопив знахідку, і сказав Зайчику:

— За мою послугу ти віддячив сто з оком, за мою доброту відплатив устократ!

— Пусте, — мовив Заєць, — я просто повівся з тобою так, як ти зі мною.

І Заєць поскакав геть, а Хлопчик-Зірка пішов по дорозі до міста.

А біля міської брами сидів прокажений. Лице його було закрите ковпаком із сірого полотна, і червоні очі світилися у вузьких прорізах, мов розпечені жарини. Побачивши Хлопчика-Зірку, він задзвонив у дзвоник, який прокажені мусять носити з собою, простягнув хлопчикові свою дерев'яну жебрацьку миску і мовив:

— Подай мені на хліб, бо я вмираю з голоду. Мене вигнали з міста, і ніхто мене не пожаліє!

— Пробач, — відповів Хлопчик-Зірка, — та в мене є тільки оцей золотий злиток, що я мушу віддати хазяїнові. А коли я цього не зроблю, він поб'є мене батогами, бо я його раб.

Але прокажений слізно благав і молив його доти, поки хлопчик не зглянувся на нього і не віддав йому золотий злиток.

І коли Хлопчик-Зірка прийшов до будинку чаклуна, той відчинив йому хвіртку і, впустивши його в сад, спитав:

— Ти приніс золотий злиток?

— Ні, — відповів хлопчик, — у мене його немає.

І старий розлютився і жорстоко побив хлопця, а тоді поставив перед ним порожню миску і мовив:

— Їж.

І поставив порожню чашку і сказав:

— Пий.

А потім вкинув хлопчика до підземелля і замкнув за ним двері.

Уранці старий чаклун знову прийшов до Хлопчика-Зірки і сказав йому:

— Якщо сьогодні ти не принесеш мені злиток жовтого золота, ти будеш моїм рабом довіку і я дам тобі триста батогів.

І хлопчик знов пішов до лісу, і весь день він шукав злиток жовтого золота, та ніде не міг його знайти. А коли звечоріло, він сів і заплакав, і тут до нього підбіг малий Заєць, якого він учора звільнив з пастки.

— Чого ти плачеш? — спитав Заєць. — І що ти шукав у лісі?

— Я шукав жовтий золотий злиток, — відповів Хлопчик-Зірка. — І коли я його не знайду, хазяїн поб'є мене і лишить у рабстві назавжди!

— Ходи зі мною, — сказав Заєць і, хутко побігши вперед, привів хлопця до маленького ставка. А на дні ставка лежав золотий злиток.

— Не знаю, як тобі й дякувати, — мовив Хлопчик-Зірка. — Уже вдруге ти рятуюєш мене з біди!

— Але ж ти пожалів мене перший, — відповів Заєць і швидко пострибав геть.

Хлопчик-Зірка дістав золотий злиток з води, поклав його у свою торбину і мерщій побіг до міста. Але прокажений, що сидів біля воріт, побачив його ще здалеку, кинувся назустріч, упав перед ним на коліна і закричав:

— Дай мені хоча б мідяка, бо я вмираю з голоду!

— У мене є лише один золотий злиток, — сказав Хлопчик-Зірка, — і коли я не віддам цей злиток хазяїну, він поб'є мене і лишить у рабстві назавжди.

Але прокажений так слізно благав хлопчика, що зрештою він пожалів нещасного і віддав йому золотий злиток.

І коли Хлопчик-Зірка прийшов до будинку чаклуна, той відчинив йому хвіртку і, втягнувши його до саду, спитав:

— Ти приніс мені жовтий злиток?

— Ні, — відповів хлопчик, — у мене його немає.

І старий знову побив його, а тоді закував у кайдани і кинув у підземелля.

А вранці чаклун прийшов до хлопця і сказав йому так:

— Якщо ти принесеш мені червоний золотий злиток, я відпущу тебе на волю. А якщо ні, я тебе вб'ю.

І Хлопчик-Зірка знову пішов до лісу, і весь день він шукав червоний золотий злиток, та ніде не міг його знайти. А ввечері він сів і гірко заплакав, і знову до нього прибіг малий Заєць.

— Золотий злиток лежить у печері, що за твоєю спиною, — сказав Заєць. — Тож не плач, тобі є чого радіти!

— Як я зможу тобі віддячити? — скрикнув хлопчик. — Уже втретє ти рятуєш мене з біди!

— Нема за що! Ти пожалів мене перший, — відповів Заєць і швидко поскакав геть.

А Хлопчик-Зірка увійшов до печери і в найдальшому кутку знайшов золотий злиток. Він поклав свою знахідку

в торбину і поспішив до міста. Але прокажений, побачивши, як він іде, заступив йому дорогу і закричав:

— Дай мені своє золото, або я помру!

І хлопчик знову пожалів знедоленого.

— Мабуть, тобі воно потрібне більше, — мовив він. — Ось, візьми.

І серце його стислося від розпачу, бо він знав, яка лиха доля чекає на нього.

Та що за диво? Коли він увійшов до міста, стражники віддали йому честь і закричали:

— Який він прекрасний, наш юний володар!

А люди, побачивши його, юрмою бігли слідом і кричали:

— Наш Принц найкрасивіший у світі!

Хлопчик-Зірка заплакав і мовив собі:

— Ясна річ, вони сміються з мене! Їм смішно, що я такий потворний.

Та людська юрма потягла його за собою, і врешті-решт він опинився на головній площі міста, де стояв королівський палац.

Двері палацу розчинилися, і Єпископ з усім почтом вийшов йому назустріч, і, шанобливо схилившись перед Хлопчиком-Зіркою, вони мовили:

— Ти наш володар, і ми чекаємо тебе вже багато років. Ти син нашого Короля.

— Я не син короля, я син одної бідної жінки, — відповів Хлопчик-Зірка. — І чому ви кажете, що я гарний, адже я знаю, що на мене бридко дивитись!

Тоді командир стражників, у латах, прикрашених золотими квітками, і з крилатим левом на шоломі, підняв свій щит і спитав:

— Хіба ж мій повелитель не прекрасний?

І Зоряний Хлопчик поглянув на своє відображення у щиті. О радість! Його лице стало таким гарним, як колись. Але в своїх очах він побачив новий вираз, якого не було раніше.

А Єпископ, і почет, і всі знатні лицарі стали перед ним на коліна, і Єпископ заговорив до нього:

— Давнє пророцтво віщує, що в цей день до міста увійде наш володар. Візьми цю корону і скіпетр і будь нашим Королем, справедливим і милостивим.

— Я негідний цього, — відповів хлопчик. — Я відрікся від рідної матері, і не буде мені спокою, поки я не знайду її та не вимолю в неї прощення. Відпустіть мене, і я знов піду блукати світом. А тут я не лишуся, хоч і принесете мені корону та скіпетр!

З цими словами він озирнувся на вулицю, що вела до міських воріт. А там, серед людей, яких стражники тіснили до стін, стояла вона — бідна жінка, що була його матір'ю!

І з шаленим криком радості він кинувся до неї, і впав перед нею долу, і цілував її зранені ноги. Сльозами омив він її рани, і, похиливши голову, плакав так, наче в нього рвалося серце, і говорив до неї:

— Мамо, я зневажив тебе в час гордині. Прости ж мене в час мого приниження! Мамо, ти бачила від мене тільки ненависть, та подаруй мені свою любов. Я зрікся тебе, мамо. Прийми своє дитя!

Але жінка не зронила ані слова.

Тоді хлопчик простягнув руки і обняв укриті виразками ноги прокаженого, що стояв поруч.

— Тричі я пожалів тебе. Попроси мою матір, хай мовить до мене хоч слово!

Але прокажений мовчав також.

І Хлопчик-Зірка, знову заплакавши, мовив:

— Мамо, такої муки я не можу знести! Скажи, що ти мене прощаєш, і я повернуся до лісу.

Тоді жінка поклала руку йому на голову і сказала:

— Встань!

— Встань! — сказав прокажений і поклав свою руку поряд.

Хлопчик-Зірка підвівся і позирнув на них. Що ж він побачив? Перед ним стояли Король і Королева!

— Той, кого ти пожалів, — твій батько, — сказала Королева.

— Та, чиї ноги ти омив своїми сльозами, — твоя мати, — сказав Король.

І вони обняли хлопчика, і поцілували його, і повели до палацу, і вдягли його у королівське вбрання, і поклали корону йому на голову, і дали йому в руку скіпетр. І Хлопчик-Зірка став володарем міста, що стоїть над річкою, і правив він справедливо та милостиво. Злого чаклуна він прогнав геть, Дроворубу та його жінці послав багаті дарунки, а їхнім дітям дав дворянське звання. І нікому не дозволяв він кривдити звірів і птахів, а навчав усіх любові, доброти й милосердя. Голодному він дав хліб і бідному — одяг, і в його краю панували мир та злагода.

Але правити йому довелося недовго — надто тяжко він страждав, надто гіркі були його випробування. Через три роки він помер. А той, хто сів на престол після нього, був жорстоким.

ЗМІСТ

Кентервільський Привид	3
Щасливий Принц	36
Соловейко і троянда	48
Себелюбний Велетень	56
Відданий Друг	61
День народження Інфанти	74
Рибак і його Душа	96
Дитя-Зірка	136

Літературно-художнє видання

Серія «Істини»

**ВАЙЛД ОСКАР
КЕНТЕРВІЛЬСЬКИЙ ПРИВИД**

Переклад з англійської

Головний редактор *О. В. Красовицький*

Відповідальна за випуск *Р. Є. Панченко*

Художній редактор *О. А. Гугалова*

Комп'ютерна верстка: *О. В. Підлісна*

Коректор *Л. І. Вакуленко*

Підписано до друку 13.11.17. Формат 70×100 ¹/₃₂.

Умов. друк. арк. 6,45. Облік.-вид. арк. 6,70.

Тираж 2000 прим. Замовлення №

ТОВ «Видавництво Фоліо»

вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5244 від 09.11.2016

Сайт та інтернет-магазин видавництва:

www.folio.com.ua

Електронна адреса:

market@folio.com.ua

Надруковано з готових позитивів

у ТОВ «Видавництво Фоліо»

вул. Римарська, 21А, м. Харків, 61057

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 5244 від 09.11.2016